



de Rechtspraak

Raad voor de
rechtspraak

Research Memoranda

Nummer 4 / 2011

Jaargang 7

De proeftuin 2010

De proeftuin 2010

Organiseren en verantwoorden door de strafrechter

R. Robroek

Research Memoranda 2011 - nr 4

ISBN 978-90-12-38785-9



9 789012 387859

Sdu UITGEVERS

Colofon

Raad voor de rechtspraak
Postbus 90613
2509 LP Den Haag

Deze publicatie verschijnt in het kader van het wetenschappelijk onderzoeksprogramma van de Raad voor de rechtspraak. Uitgave daarvan betekent niet dat de inhoud het standpunt van de Raad voor de rechtspraak weergeeft.

Voor leden van de rechterlijke organisatie zijn gratis exemplaren beschikbaar.
Deze kunnen worden besteld bij:
Raad voor de rechtspraak
Secretariaat Directie Strategie & Ontwikkeling
Postbus 90613
2509 LP Den Haag
Tel. (070) 361 97 05
E-mail: researchmemoranda@rechtspraak.nl

De integrale tekst van dit rapport is gratis te downloaden van:
www.rechtspraak.nl/Organisatie/Raad-Voor-De-Rechtspraak
Rubriek: wetenschappelijk onderzoek

Uitgever
Sdu Uitgevers BV, Den Haag

Vormgeving
Corps, Den Haag

Opmaak binnenwerk
Studio Typeface, Lelystad

Oplage
500 stuks

December 2011

© Staat der Nederlanden (Raad voor de rechtspraak)
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, in een voor anderen toegankelijk gegevensbestand worden opgeslagen of worden openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Raad voor de rechtspraak. De toestemming wordt hierbij verleend voor het verveelvoudigen, in een gegevensbestand toegankelijk maken of openbaar maken waarvoor geen geldelijke of andere tegenprestatie wordt gevraagd en ontvangen en waarbij deze uitgave als bron wordt vermeld.

Mr. drs. R. Robroek

Stafjurist gerechtshof Arnhem en wetenschappelijk medewerker vakgroep Strafrecht en criminologie RUG

De proeftuin 2010

Organiseren en verantwoorden door de strafrechter

Meer organisatorische en juridische zeggenschap voor de zittingsrechter

Marc Groenhuijsen¹

Een realistische vraag is wat de wetgever eigenlijk vermag om de procespraktijk daadwerkelijk effectief te sturen. Mijn collega Knigge wees er terecht op dat de wet slechts betrekkelijk greep heeft op de rolpatronen in de zittingzaal en taakopvattingen van de doorsnee strafrechter. Het negeren van de procespraktijk kan averechts uitpakken, maar de wetgever moet ook niet de wens koesteren om strafvordering tot in volle omgang en tot in detail in zijn greep te krijgen. Over de relatie tussen de betrekkelijke maakbaarheid van de strafrechtspleging en de contradictoire procespraktijk schrijft Knigge: 'Daarbij zij opgemerkt dat de contradictoire gedingstructuur niet alleen vraagt om een open wettelijke regeling, maar die ook aanvaardbaar maakt. Op een goede taakvervulling door de rechter mag worden vertrouwd, juist omdat die taakvervulling onder de voortdurende kritiek staat van de verdachte en het Openbaar Ministerie. De wet kan de rechter een grote beslissingsruimte laten, juist omdat die ruimte wordt ingeperkt door de opstelling van de andere procesdeelnemers. Zo ook vinden de ruime bevoegdheden die aan Openbaar Ministerie en verdediging worden toegekend hun tegenwicht in elkaar en in de toetsende rol van de rechter.'² De terughoudende opstelling van de wetgever en de grotere vrijheid van de rechter, geflankeerd door een geringere binding aan vormvoorschriften en dwingende criteria, past binnen een visie waarin de wetgever de procespraktijk niet als een gesloten domein moet zien.

In het laatste tijdvak heeft het Wetboek van Strafvordering nogal wat veranderingen doorgemaakt. Vele wijzigingen zijn doorgevoerd die het wetboek meer bij de tijd hebben gebracht. Aan de herzieningen lagen vele onderzoeksvoorstellen van de Gronings-Tilburgse onderzoeksgroep *Strafvordering 2001* ten grondslag. In genoemd project is gepoogd een meer structurele visie op strafvordering te ontwikkelen dan de vele voorgaande wetgevingsprojecten zichtbaar maakten. Welke samenhangende gezichtspunten zijn voor de onderzoekers en indirect voor de opeenvolgende wetgevingsprojecten leidend geweest?

Het project *Strafvordering 2001* vindt zijn aanleiding in de overtuiging dat de grondstructuur van strafvordering tot rond onze eeuwwisseling verouderd en achterhaald was. De systematische tekorten konden naar ons oordeel alleen worden verholpen door het stelsel in al zijn uitgangspunten opnieuw te doordenken. Dat betekende niet dat we vanuit een hypothetische nulsituatie

1 Prof. mr. M.S. Groenhuijsen is hoogleraar straf(proces)recht UvT en was naast prof. G. Knigge eindverantwoordelijk voor het project *Strafvordering 2001*. Naast verschillende inleidingen en bijdragen van zijn hand aan de onderzoeksrapporten en in de literatuur is navolgend essay op hoofdlijnen terug te vinden in M.S. Groenhuijsen, *Systematische grondslagen voor een nieuw Nederlands Wetboek van Strafvordering. Inhoud en achtergrond van het onderzoeksproject Strafvordering 2001*, Rede, uitgesproken ter gelegenheid van de 72e Dies Natalis van de Katholieke Universiteit Brabant, Tilburg 1999.

2 G. Knigge, 'Een wetboek van elastiek', *Delikt en Delinkwent*, 2000, p. 226.

zijn gestart. *Strafvordering 2001* was geen zuiver dogmatische academische denkoefening, maar een strategisch onderzoeksproject dat beoogde een voor de praktijk werkbaar alternatief stelsel van strafvordering te ontwerpen. Vandaar dat we voorop hebben gesteld dat alle elementen van de rechtspraktijk die tot tevredenheid functioneerden, moesten worden behouden. Maar dat-gene wat theoretisch onhoudbaar was of in de praktijk onvoldoende bijdroeg aan een goede verhouding tussen rechtshandhaving en rechtsbescherming, diende te verdwijnen.

Tegen deze achtergrond zijn tentatief keuzen gemaakt en uitgangspunten opgesteld die de werkzaamheden verder richting hebben gegeven.³ Ik noem twee generieke uitgangspunten. Het eerste uitgangspunt is gelegen in het accent dat de onderzoekers legden op de interactie tussen de deelnemers aan het proces. De strafrechtelijke procedure wordt opgevat als een contradictoair geding, waarin de georganiseerde tegenspraak het ordenende principe vormt.⁴ Daaruit volgt dat het de betrokkenen zijn die de agenda van het geding sturen en die bepalen waar de meeste aandacht op moet worden gericht. Het tweede uitgangspunt sluit hierbij aan. De capaciteit van het strafvorderlijk systeem dient evenwichtig te worden benut. Met 'evenwichtig' wordt bedoeld dat iedere inspanning te rechtvaardigen moet zijn in termen van een bijdrage aan de kwaliteit van de procedure. Daarvan is sprake indien ten minste een van de procesdeelnemers gemotiveerd een meerwaarde kan toekennen aan de desbetreffende activiteit.⁵

Voor de fase van het onderzoek ter terechtzitting was en is het gemakkelijk om systematische tekortkomingen in het strafvorderlijk bestel aan te wijzen. Het gebrek aan heldere grondslagen van de wettelijke regeling leidt ondanks de vele aanpassingen in de praktijk nog steeds tot tijdverspilling als gevolg van veelvuldige en onvoorzienbare aanhoudingen, hetgeen op zijn beurt weer als consequentie heeft dat overbelaste rechters niet toekomen aan inhoudelijk wel degelijk cruciale werkzaamheden als het tijdige uitwerken van veroordelende vonnissen. Deze samenhangende reeks problemen kan op een geïntegreerde wijze worden opgelost op basis van de in het onderzoeksproject *Strafvordering 2001* geformuleerde uitgangspunten. De onderzoeksgroep ziet de verdachte als een mondige rechtsburger, die ondersteund door zijn raadsman een

3 M.S. Groenhuijsen en G. Knigge, 'Algemeen deel', in: M.S. Groenhuijsen en G. Knigge (red.), *Het onderzoek ter zitting. Eerste interimrapport onderzoeksproject Strafvordering 2001*, Deventer 2001, p. 29 e.v.

4 Op dit punt zijn wij onmiskenbaar mede geïnspireerd door de indringende beschouwing van A.L. Melai, 'Het strafgeding: polariteit en tegenspraak', in: *Polariteit en tegenspraak. Een selectie uit het werk van A.L. Melai*, Arnhem 1992, p. 1-84.

5 De overige uitgangspunten hebben betrekking op de differentiatie in procesvormen en op de fundamentele rol die de actoren binnen het proces vervullen (zie M.S. Groenhuijsen en G. Knigge, 'Algemeen deel', in: M.S. Groenhuijsen en G. Knigge (red.), *Het onderzoek ter zitting. Eerste interimrapport onderzoeksproject Strafvordering 2001*, Deventer 2001, p. 29 e.v.). De zittingsrechter kennen wij een centrale en actieve positie toe. Ten aanzien van de verdachte en diens raadsman stellen wij een hoge mate van autonomie voorop, waarbij past dat de verdedigingsrechten moeten worden geoptimaliseerd.

belangrijke rol kan spelen bij het bepalen van het verloop van het geding. De verdediging kan steeds aangeven op welke punten er verschil van inzicht bestaat met de officier van justitie, hetgeen sterk bepalend zou moeten zijn voor de aard en de omvang van de onderzoeksplicht van de zittingsrechter. De regeling van het onderzoek ter terechtzitting moet daarom geheel in het teken staan van de bevordering van interactie en communicatie. Omodeloze aanhoudingen te voorkomen, werd voorgesteld de reeds spontaan gegroeide praktijk van de zogenoemde regiezittingen te formaliseren waarin voorafgaand aan het eindonderzoek afspraken worden gemaakt omtrent de op te roepen getuigen en deskundigen.⁶ Uiteraard kan niet nadien zonder geldige reden eenzijdig afstand worden genomen van dergelijke afspraken.

Verder zou het contradictoire karakter van het geding sterker tot uitdrukking moeten komen in de wettelijk genormeerde praktijk van het maken van een vonnis. Wij hebben daarom voorgesteld om een rechter niet alleen te verplichten die onderdelen van een vonnis uit te werken die betrekking hebben op onderwerpen waarover de verdediging en het Openbaar Ministerie verschillende standpunten hebben ingenomen. Op die punten moet de beslissing dan ook schriftelijk uitgewerkt en gemotiveerd beschikbaar zijn op het moment van de uitspraak. Langs deze weg trachtten we enerzijds ruimte en capaciteit te winnen, die aan de andere kant weer wordt benut ter verhoging van de kwaliteit van de rechtspraak.

Het doel van ons project was om de systematische contouren te ontwerpen van een wetboek dat recht doet aan gewijzigde inzichten en behoeften, een wetboek waarmee de praktijk uit de voeten kan. Het project was dus op de toekomst gericht. Lieven Dupont heeft het fraai onder woorden gebracht: 'De paradoxale opdracht van het recht is gelegen in het conserveren van toekomst.'⁷ Wij denken dat de uitkomsten van het project *Strafvordering 2001* een meer solide raamwerk opleverden voor de uitbouw van het strafprocesrecht dan het destijds bestaande wetboek.

De voorstellen uit ons onderzoeksproject zijn niet ontworpen met het oog op financiële besparingen. Niettemin zijn er onderdelen van onze rapporten waarin wordt aangegeven dat er op een nuttiger manier met de beschikbare capaciteit kan worden omgesprongen dan thans gebeurt. Ik hecht er aan om te benadrukken dat wij dergelijke elementen zonder uitzondering zien als uitvloeisel van wat wij overkoepelend de *substitutiegedachte* noemen. Dit is de idee om de ruimte die vrijkomt door zinloze tijdbesteding uit te bannen, binnen het systeem te herinvesteren in andere projectvoorstellen die een grotere inspanning vergen en daardoor een aantoonbaar kwaliteitsverhogende werking hebben. Ook op dit punt zijn de voorbeelden gemakkelijk te

6 M.S. Groenhuijsen en G. Knigge, 'Algemeen deel', in: M.S. Groenhuijsen en G. Knigge (red.), *Het onderzoek ter zitting. Eerste interimrapport onderzoeksproject Strafvordering 2001*, Deventer 2001, p. 43.

7 L. Dupont, 'De verklaringen van de rechten van de mens van 1789 en het strafrecht', *Delikt en Delinkwent*, 1989, p. 493.

vinden. Door de afdoening van lichte delicten af te zonderen en door de behandeling van strafzaken ter terechtzitting – zowel in eerste aanleg als in hoger beroep – ook in formele zin vooral te richten op kwesties die het Openbaar Ministerie en de verdediging verdeeld houden, wordt ruimte gewonnen. Die capaciteitswinst is evenwel hard nodig om andere voorstellen realiseerbaar te maken, zoals het op grote schaal horen van getuigen ter terechtzitting in zware strafzaken, het consequent en tijdig uitwerken en beschikbaar stellen van rechterlijke vonnissen, et cetera.

De voorafgaande alinea's bevatten in feite een terugblik op de voorstellen van de onderzoeksgroep *Strafvordering 2001*. Het is van het grootste belang dat de band tussen theorie en praktijk wordt hersteld. Bij de geschetste theoretische en wettelijke stand van zaken klemmt het des te meer hoe de procespraktijk zich in het laatste decennium heeft ontwikkeld. Met recht kan de onderzoekers immers worden tegengeworpen dat de gang van zaken rond het strafproces op onderdelen ver afstaat van wat de wetenschap voor ogen heeft gestaan. De wetenschappelijke kracht van argumenten kan ten onder gaan in het strafvorderlijk geweld van de praktijk. Daardoor is een voortdurend proces van *trial and error* zowel onvermijdelijk als in hoge mate gewenst.

Verzuchtingen van strafrechters over het overbelaste systeem gaan hand in hand met de bestuurlijke zorgen over de hoge aanhoudingspercentages in strafzaken. De huidige financieringsmethodiek brengt mee dat elke aanhouding capaciteit kost. Er wordt slechts eenmaal betaald voor een vonnis of arrest. Door het grote aantal aanhoudingen moet het aantal zittingen sterk opgeschroefd worden teneinde de met de Raad voor de rechtspraak afgesproken aantallen vonnissen en arresten te bereiken. Tegen die achtergrond moet het voorliggende rapport van Robroek worden begrepen. Door de overbelasting van de zittingscapaciteit is professionele onvrede op de gerechtelijke werkvloeren ontstaan. Om aan die onvrede met meer structurele oplossingen tegemoet te komen heeft Otte in het Arnhemse gerechtshof een ander werkmodel ontwikkeld. Dit werkmodel beoogt recht te doen aan de vernieuwde kaders van het Wetboek van Strafvordering zoals ik die hierboven in vogelvlucht heb weergegeven. Zijn centrale opvatting is dat de strafrechter weer meer zeggenschap moet krijgen over de organisatorische condities waaronder hij rechtspreekt.⁸

Het is niet zinvol om alle innovatieve aspecten van het Arnhemse project hier weer te geven. Daarvoor zal de lezer toch het rapport van Robroek zelf moeten raadplegen. Maar ik wil de aandacht vestigen op de verbindingen tussen het Arnhemse praktijkproject en het hierboven door mij beschreven theoretische concept. Als ik het goed zie, heeft Otte met zijn werkwijze in het bijzonder acht geslagen op een evenwichtige benutting van de zittingscapaciteit. Het

8 M. Otte, *Organiseren en verantwoorden door de strafrechter. Enkele gedachten over de organisatie van het strafproces*, Den Haag 2010 (oratie RUG).

Meer organisatorische en juridische zeggenschap voor de zittingsrechter

proactief werken aan een strafdossier heeft een zeer laag aanhoudingspercentage opgeleverd. De vrijkomende zittingscapaciteit is overeenkomstig de hierboven genoemde substitutiegedachte besteed aan grotere zaken, het vaker horen van getuigen ter zitting of in het kabinet van de gedelegeerd Raadsheer-commissaris, en niet in de laatste plaats aan een geringere werklust voor de rechters en de griffiers.

Twee onderdelen springen in het oog: het zogeheten informele voorzittersoverleg *in chambers* en het horen van getuigen voorafgaand aan de zitting.⁹ De meerwaarde van het rapport is voor mij gelegen in de daaruit blijkende waardering van de procespartijen voor beide fenomenen. Vertegenwoordigers van de balie en van het Openbaar Ministerie hebben beide noviteiten positief gewaardeerd. Die beoordeling stoelt in het bijzonder op het consensuele karakter van de gang van zaken. Kennelijk werden zowel verdediging als advocaat-generaal door de vergrote interactie en communicatie sterker aan de voorbereiding van de strafzaak gecommitteerd, hetgeen de zittingsrijpheid van de zaak ten goede kwam. Dat deze werkwijze ongebruikelijk is en niet integraal is afgedekt door de wet, roept natuurlijk wel enkele vragen op. Maar vooral vanwege de intensieve betrokkenheid van verdediging en Openbaar Ministerie is er toch veel voor deze nieuwe werkwijze te zeggen. Bij vroegtijdige afstemming tussen procespartijen over de nog te verrichten onderzoekshandelingen, kan het geding in volle omvang gaan over wat de partijen nog verdeeld houdt en komt het onderzoek naar de materiële waarheid optimaal tot zijn recht.

De grote winst van dit Arnhemse onderzoek is verder dat de inzichten van onze onderzoeksgroep *Strafvordering 2001* op enkele essentiële onderdelen zijn beproefd en van waarde zijn gebleken. Ik veroorloof me twee kanttekeningen bij dit fraaie onderzoek.

De eerste kanttekening is dat de werkbaarheid van meer theoretische inzichten niet helemaal kan worden getoetst door één praktijkproject. De schrijver, Robroek, verdient lof voor zijn inspanningen om op een gewetensvolle wijze verslag te doen van de winst- en verliesrekening van dit experiment. Toch kan pas sprake zijn van een gevalideerde werkwijze indien meer gerechten en strafkamers met deze werkwijze aan de slag gaan. Naar ik heb begrepen wordt momenteel ook elders geprobeerd de Arnhemse werkwijze ingang te doen vinden. Ik juich dat toe om meerdere redenen. In lijn met Robroek en Otte meen ik dat een project als dit niet te veel afhankelijk gemaakt mag worden van het enthousiasme van de bedenker. Nogal wiesdes dat het dan lukt, zou een eenvoudige waarnemer kunnen denken. Om nog een andere reden verdienen nadere experimenten rond de werkwijze van *Strafvordering 2001* en de gedachten van Otte een nadere toetsing. De band tussen theorie en praktijk is niet altijd eenvoudig. Over en weer willen inzichten

9 Voor een nadere uitwerking verwijs ik naar het rapport zelf en naar de oratie van Otte: *Organiseren en verantwoorden door de strafrechter*, Den Haag 2010, hoofdstuk 7.

elkaar wel eens ontgaan. Theoretisch gefundeerde uitgangspunten aan een praktische toets onderwerpen is niet eenvoudig, geschiedt weinig, maar is broodnodig om elkaar over en weer van dienst te kunnen blijven. Ik spreek dan ook de hoop uit dat dit rapport het debat over de werkbaarheid van strafvordering aanjaagt. Aan het rapport zal het niet liggen, er liggen voldoende tegensprekelijke onderwerpen in besloten.

De tweede kanttekening is dat ik met Otte en Robroek aanneem dat de organisatorische en juridische structuur op onderdelen interfereert met de gerechtelijke cultuur, waarin zich meer onvrede lijkt te manifesteren dan in een vorig tijdsgewricht. Ik kan echter niet beoordelen in hoeverre de gewijzigde structuur tegemoetkomt aan de ervaren onvrede binnen gerechten. Ook daarvoor is meer – mogelijk meer rechtssociologisch – onderzoek nodig. Dit rapport biedt echter fraaie handvatten voor nader onderzoek naar de catalogus van onderwerpen zoals die door Otte en in dit rapport door Robroek op de agenda van de rechtspraak zijn geplaatst.

Inhoudsopgave

	Meer organisatorische en juridische zeggenschap voor de zittingsrechter	3
	<i>Marc Groenhuijsen</i>	
1	Inleiding	11
1.1	Context	11
1.2	Proeftuingedachte algemeen	18
1.3	Proeftuingedachte concreet	20
1.4	Doelstellingen en onderzoeksvragen	23
1.5	Onderzoeksmethodologie	24
1.6	Opzet eindevaluatie	30
1.7	Voorbehoud, 2011 en vooruitblik	31
2	Positie voorzitter proactiever maken	33
2.1	Methodologische benadering	33
2.2	Beantwoording onderzoeksvragen	33
2.3	Conclusie	60
3	Herijking en intensivering van de samenwerking tussen de geledingen	63
3.1	Methodologische benadering	63
3.2	Beantwoording onderzoeksvragen	63
3.3	Conclusie	65
4	Constituering van een nieuw verantwoordelijkheidsconcept	66
4.1	Methodologische benadering	66
4.2	Beantwoording onderzoeksvragen	66
4.3	Conclusie	74
5	Verbetering relatie tussen hof en rechtbank	76
5.1	Methodologische benadering	76
5.2	Beantwoording onderzoeksvragen	76
5.3	Conclusie	79
6	Uitleiding	80
	Literatuur	84

Bijlage 1: E-mail en vragenlijst interne respondenten	87
Bijlage 2: Vragenlijst advocaten-generaal	90
Bijlage 3: Vragenlijst advocaten	91
Bijlage 4: E-mail rechtbanken	92
Verklarende woordenlijst	93
Over de auteur	102

Inleiding

Binnen de strafsector van het gerechtshof te Arnhem is op 1 november 2009 een project gestart onder de naam 'Organiseren en verantwoorden door de strafrechter'. Dit experiment vindt zijn oorsprong in het in het najaar van 2009 gepubliceerde preadvies voor de jaarvergadering van de Nederlands-Vlaamse vereniging voor strafrecht van Fokkens en Otte (Fokkens & Otte 2009). In dit preadvies wordt beschreven hoe de strafrechter door verschillende rationaliseringsprocessen (standaardisering en uniformering) losgezongen is geraakt van zijn formele verantwoordelijkheid voor en zeggenschap over het strafdossier. Het strafproces wordt niet langer *door* maar *voor* de strafrechter georganiseerd, waardoor de strafrechter ook maar lastig verantwoording kan afleggen over de kwaliteit en kwantiteit van zijn werk. Een en ander zou hebben geleid tot een lange duur van de strafprocedure, onvrede bij strafrechters over de centralisering en vervreemding van het werkproces en afnemende cohesie tussen de geledingen. Het betoog van Otte in dat preadvies mondt uit in een pleidooi het strafproces weer door de strafrechter zelf te laten organiseren – minder standaard en minder uniform – zodat de strafrechter formeel en materieel verantwoordelijkheid kan dragen voor het strafproces. De strafrechter wordt een centrale en proactieve (regie)rol toegedacht om de verantwoordelijkheid voor de aan hem toebedeelde zaken daadwerkelijk waar te kunnen maken. In ruil voor deze autonomie zal de strafrechter wel verantwoording moeten afleggen: over de

hoeveelheid werk en de kwaliteit daarvan. Dit om eilandvorming te voorkomen en de juridische en organisatorische randvoorwaarden te waarborgen. De ideeën zijn verder uitgewerkt in de oratie van Otte die hij in 2010 in Groningen heeft gehouden ter aanvaarding van zijn leeropdracht 'Organisatie van de rechtspleging' (Otte 2010a). Daar waar het project in wetenschappelijk opzicht voortbouwt op het preadvies en de oratie, vormt het project tevens een praktisch antwoord op het onder strafrechters bestaande onbehagen zoals dat wordt beschreven in het samen met de oratie uitgebrachte niet-wetenschappelijke boek van Otte onder de titel *De nieuwe kleren van de rechter. Achter de schermen van de rechtspraak* (Otte 2010b).

1.1 Context

Het experiment kan worden beschouwd als onderdeel van een rechtspraakbrede tendens waarin gezocht wordt naar mogelijkheden om de (regie)rol van de rechter te vergroten.¹⁰ De publicaties waarop het project 'Organiseren en verantwoorden door de strafrechter' is gebaseerd, verbinden naar mijn weten echter voor het eerst het rechterlijk onbehagen met de richting waarin het processuele en juridische kader is geëvolueerd en niet louter met de organisatorische structuur waarin de rechter zijn werk doet. Daardoor wordt in de publicaties van Otte een dominantere (regie)rol van de rechter niet exclusief in de sleutel geplaatst van geld, (doorloop)tijden en de kwaliteit van

10 Zie recent voor de bestuursrechtspraak het onderzoek van Marseille (2010) en voor de civiele rechtspraak het onderzoek van Barendrecht e.a. (2011).

de uitkomst (Barendrecht e.a. 2011, p. 12-13) of effectiviteit en efficiency (Marseille 2010, p. 1-8), maar wordt voor het eerst tot uitdrukking gebracht dat de organisatorische, juridische én intermenselijke stagnatie in de strafrechtspraak kan worden gekeerd door het juridische en het organisatorische management van het strafproces weer meer bij de rechter te leggen. In zoverre sluit het betoog van Otte ook beter aan bij het maatschappelijke debat waarin reeds langere tijd wordt bepleit de professional weer meer autonomie te geven in zijn werk en meer zeggenschap in de organisatie waarin hij dat werk dient te verrichten (Van den Brink e.a. 2005 en Van den Brink e.a. 2009). Hoewel de achterliggende gedachte dus deels verschilt, is vergroting van de (regie)rol van de rechter wat de verschillende initiatieven in de rechtspraak groten-deels verbindt.

Van belang is verder om te realiseren dat het experiment vanuit de werkvloer is ontstaan: *bottom-up* in plaats van *top-down* dus. Het is een rechterlijk initiatief om de rechterlijke 'werkplaats' in ere te herstellen. Dat aspect maakt ook dat het experiment vooral en in de eerste plaats strafvorderlijk is gemotiveerd en dat het experiment juist staat voor verscheidenheid in plaats van eenheid. Het is bedoeld als antwoord op het onbehagen dat, althans volgens de aannames van Otte, rechters te weinig formele zeggenschap hebben over de organisatorische condities van hun werk en dat het werk te veel volgens een gestandaard-

diseerde mal verloopt. Volgens Otte komen persoonlijke taakopvattingen hierdoor onvoldoende tot bloei, komt het Wetboek van Strafvordering onvoldoende tot zijn recht en zijn er onvoldoende verschillen in arbeidstempo en werkwijzen mogelijk. In al deze opzichten moet het dan ook scherp worden onderscheiden van de centralistische en bestuurlijke initiatieven die de (straf)rechtspraak rijk is en die vooral gericht zijn op eenheid van (juridisch) werken.

Gedacht kan worden aan het strafprocesreglement zoals dat op 1 januari 2011 in werking is getreden.¹¹ Dit reglement is door het Landelijk Overleg van Voorzitters Strafsectoren (LOVS) goedgekeurd en vervolgens door de besturen van alle rechtbanken als eigen reglement vastgesteld. In de considerans valt te lezen dat het strafprocesreglement 'uniformiteit in de wijze van behandeling van strafzaken door de rechtbanken en het openbaar ministerie' introduceert. Hiernaast wordt 'tevens een kwalitatieve verbetering beoogd over onderwerpen als roostering, logistiek, appointering en dossier-samenstelling' en 'levert het procesreglement een bijdrage aan een verkorting van de doorlooptijden'. Het reglement doet dat (onder meer) door te bepalen dat, al dan niet aan de hand van (ik neem aan: centraal vastgestelde) richtlijnen, enkelvoudige zittingen door het Openbaar Ministerie worden geappointeerd en meervoudige zittingen onder verantwoordelijkheid van de strafsector vallen. Een ander voorbeeld is de bepaling dat verzoeken tot aanhouding voorafgaand aan de zitting

11 Stcr. 2010, 20926.

centraal worden beoordeeld met inachtneming van de uitgangspunten zoals verwoord in het (door het LOVS vastgestelde) landelijk aanhoudingenprotocol en dat slechts in bijzonderheden overleg wordt voorgeschreven tussen de centrale beoordelaar en de behandelend strafrechter.

Een aantal dingen valt op. In de eerste plaats gaat het om een reglement dat is vastgesteld door bestuurders. In de considerans wordt weliswaar gesteld dat het reglement het resultaat is van een uitvoerige gedachtenuitwisseling waarin onder meer leden van de zittende magistratuur hebben geparticipeerd, maar de representativiteit van dergelijke besluitvormingsprocessen is vaker geproblematiseerd (Robroek 2009, p. 170-172 en Vellinga-Schootstra 2007, p. 516). In termen van zeggenschap, draagvlak en gehoorzaamheid kunnen soortgelijke vragen worden opgeworpen. Daarnaast valt op dat de bepalingen die ik zo-even noemde lijnrecht tegenover die van het Wetboek van Strafvordering lijken te staan. De strafvorderlijke grondslag is daardoor lastig aan te wijzen en dat roept de vraag op of deze bepalingen niet zijn aangejaagd door andere, bijvoorbeeld financiële, overwegingen. Ten slotte valt in het strafprocesreglement de sterk vertegenwoordigde drang tot uniformering op. In al deze wezenlijke opzichten onderscheidt

het hier geëvalueerde experiment zich van bestuurlijke initiatieven: het is bedacht en ontwikkeld op de werkvloer, het is primair strafvorderlijk gemotiveerd en het faciliteert juist verscheidenheid.

Het op het strafproces toegesneden pleidooi van Otte beoogt voort te bouwen op de ideeën uit het grote onderzoeksproject *Strafvordering 2001* dat onder leiding stond van de hoogleraren prof. mr. M.S. Groenhuisen en prof. mr. G. Knigge. Een substantieel deel van die ideeën heeft ondertussen zijn neerslag gevonden in wijzigingen van het Wetboek van Strafvordering.¹² Hoewel uit de wetshistorie niet gemakkelijk valt af te leiden in hoeverre de wetgever de daaraan ten grondslag liggende uitgangspunten onderschrijft – de wetgever heeft zich kennelijk niet willen wagen aan een register van uitgangspunten – mag uit die wetswijzigingen en meer algemene notities van de minister van Justitie wel voorzichtig worden afgeleid dat die uitgangspunten grotendeels worden gedeeld.¹³ In ieder geval lijkt het niet ongerechtvaardigd te stellen dat voor zover de uitgangspunten van de wetgever niet een-op-een samenvallen met die van *Strafvordering 2001*, de oorzaak daarvoor kan worden gevonden in het feit dat de wetgever voor een benadering kiest waarin finan-

12 In dit verband noem ik niet limitatief: de Wet raadsheer-commissaris (Stb. 2003, 143), de wijziging van het Wetboek van Strafvordering waarin onder meer de positie van de voorzitter werd versterkt door deze verschillende bevoegdheden te geven voorafgaand aan het onderzoek ter terechtzitting (Stb. 2004, 579), de Wet OM-afdoening (Stb. 2006, 330), de Wet stroomlijnen hoger beroep (Stb. 2006, nr. 470) en de Wet versterking positie rechter-commissaris (nog aanhangig: *Kamerstukken II 2009-2010*, 32 177).

13 Ik doel hier op de notities waarin de minister het algemeen kader van de herziening van het Wetboek van Strafvordering schetst, welke zijn te vinden als *Kamerstukken II*, 29 271, nr. 1 e.v.

ciële overwegingen en het belang van handhaving de boventoon voeren.¹⁴ Wanneer ik verderop kom te spreken over twee werkwijzen uit het Arnhemse experiment die rechtstreeks zijn terug te voeren op concrete voorstellen uit *Strafvordering 2001* – het gaat dan om het informele voorzittersoverleg en het na een voorzittersbeslissing horen van getuigen door de gedelegeerd raadsheer-commissaris voorafgaand aan de zitting – zal nader worden stilgestaan bij de vraag hoe de opvatting van de wetgever daarover zou kunnen worden geduid. Hier volsta ik met enkele wezenlijke uitgangspunten van *Strafvordering 2001* die tevens kunnen worden beschouwd als het strafvorderlijke fundament waarop het experiment is gebouwd: een actieve rol voor de rechter, een contradictoire gedingstructuur, optimalisering van verdedigingsrechten, evenwichtige benutting van zittingscapaciteit en ‘een wetboek van elastiek’. Daarbij moet wel worden opgemerkt dat met de navolgende korte indrukken in geen geval recht wordt gedaan aan de rijke beschouwingen die *Strafvordering 2001* heeft opgeleverd. Mijn pretentie is slechts om die onderdelen en voorstellen kort te benoemen die kunnen worden gerelateerd aan het Arnhemse experiment.

De rechter wordt in *Strafvordering 2001* een centrale en actieve rol toebedeeld met een eigen verantwoordelijkheid voor de uitkomst van het geding (Groenhuijsen & Knigge 2001, p. 23). In de concrete voorstellen van *Strafvordering 2001* is in dit verband de leidende gedachte dat de strafrechter de middelen moet hebben om die verantwoordelijkheid ook daadwerkelijk waar te kunnen maken. Dit leidt onder meer tot het voorstel om de voorzitter de bevoegdheid toe te kennen om voorafgaand aan het onderzoek ter terechtzitting getuigen en deskundigen op te roepen en de introductie van een informele regiebijeenkomst voorafgaand aan het onderzoek ter terechtzitting die een rol kan vervullen bij het inzetten van getuigen of deskundigen en bij vragen omtrent de inhoud en interpretatie van de tenlastelegging (Groenhuijsen & Knigge 2001, p. 43-44 en Den Hartog 2001, p. 334-340).

Binnen *Strafvordering 2001* wordt daarnaast sterk het contradictoire karakter van het geding voor de strafrechter benadrukt. Het Openbaar Ministerie en de verdediging dienen volgens de onderzoekers in verregaande mate de agenda van het geding te kunnen bepalen (Groenhuijsen & Knigge 2001, p. 25-26). Het

14 Vgl. Groenhuijsen & Knigge 2004, p. 169 en Prakken 2003, p. 741-742. Illustratief is de wijze waarop de minister de in 2003 bestaande behoefte aan hercodificatie beschrijft: ‘Vanuit de politiek en de maatschappij kan naar mijn oordeel thans niet worden gesproken van een grote behoefte aan een geheel nieuw wetboek. Wel bestaat er aandacht voor meer mogelijkheden voor een doelmatiger en sneller afdoening van strafzaken. In de afgelopen tien jaar is het belang van een betere bestrijding van de criminaliteit steeds hoger op de agenda gekomen; de roep om verhoging van het handhavingsniveau en om een veiliger samenleving is onmiskenbaar. De huidige vraag om regelgeving is voornamelijk gericht op het slechten van belemmeringen die aan de intensivering van de handhaving in de weg staan’ (*Kamerstukken II 2003-2004*, 29 271, nr. 1, p. 4-5, Algemeen kader herziening Wetboek van Strafvordering).

instructieve beeld dat de onderzoekers in dit verband presenteren is dat van een trechter, waarmee tot uitdrukking wordt gebracht dat het onderwerp of de onderwerpen van het geding met het vorderen van de procedure in de meeste gevallen steeds beperkter wordt, 'omdat allerlei kwesties tussentijds op een voor alle betrokkenen bevredigende wijze zijn opgelost, waarna het debat op de resterende punten wordt voortgezet' (Groenhuijsen & Knigge 2004, p. 184). Het contradictoire karakter (en het 'trechter'-model) zien we onder meer terug in de voorstellen over een hoger beroep dat voortbouwt op de behandeling in eerste aanleg (Groenhuijsen & De Hullu 2002) en in de voorstellen over de motivering van uitspraken (Simmelink 2001). Over dat laatste wordt door de onderzoekers opgemerkt dat het vonnis het dialoogkarakter van het geding dient te weerspiegelen (Groenhuijsen & Knigge 2001, p. 25). Een andere verschijningsvorm van het contradictoire karakter is het scheppen van mogelijkheden om na instemming van partijen, hetgeen voor de verdediging materieel vaak een afstand van een recht inhoudt, af te wijken van het reguliere stramien van strafvordering. Een voorbeeld hiervan vormt het voorstel om getuigen niet door de hele samenstelling, maar door slechts een van de zittingsrechters te laten horen (Den Hartog 2001, p. 325-326).

In de voorgestane contradictoire gedingstructuur krijgt voorts optimalisering van de belangen van de verdediging bijzondere aandacht. De onderzoekers benadrukken dat zij het

verdedigingsbelang niet zien als een autonome grootheid, maar 'gerelateerd aan het doel van het strafproces, meer in het bijzonder aan het voorkomen van de bestraffing van onschuldigen' (Groenhuijsen & Knigge 2001, p. 24). Dat doel noodzaakt tot het recht op tegenspraak, onder meer in de vorm van het onder-vragingsrecht, en *Strafvordering 2001* herbergt verschillende voorstellen om de verdediging dat recht ook daadwerkelijk te laten effectueren. Een van die voorstellen is de introductie van de bevoegdheid om de rechter ook voorafgaand aan het onderzoek ter terechtzitting getuigen te doen dagvaarden/oproepen. Hiermee wordt getracht te voorkomen dat het onderzoeks- en verdedigingsbelang het aflegt tegen het belang van een snelle rechtspleging, hetgeen niet kan worden uitgesloten in de situatie waarin de rechter zijn bevoegdheid getuigen te doen dagvaarden/oproepen pas kan uitoefenen nadat het onderzoek ter terechtzitting een aanvang heeft genomen (Den Hartog 2001, p. 327). Veel van de hiervoor besproken voorstellen hangen nauw samen met een ander wezenlijk uitgangspunt in *Strafvordering 2001*, namelijk een evenwichtige benutting van de (zittings)capaciteit. Een actieve rechter die voorafgaand aan het onderzoek ter terechtzitting getuigen doet oproepen en een contradictoire gedingstructuur waarin de agenda van het geding in overwegende mate wordt bepaald door de procespartijen strekken er niet alleen toe het strafproces in individuele zaken een kwaliteitsimpuls te geven. Naast die

kwaliteitsimpuls wordt met de verschillende voorstellen immers tevens beoogd het strafproces zodanig in te richten dat verlies van zittingscapaciteit zo beperkt mogelijk blijft. Die gewonnen zittingscapaciteit kan vervolgens weer worden gebruikt 'voor zaken die dat (...) verdienen' en op die manier bij andere zaken tot een kwaliteitsimpuls leiden. Uitgangspunt is in ieder geval 'dat nodeloze, door inefficiëntie veroorzaakte kosten vermeden moeten worden en voorts dat de verhouding tussen de (meer)kosten en de (winst aan) kwaliteit een redelijke moet zijn' (Groenhuijsen & Knigge 2001, p. 24-25). Dat uitgangspunt zien we sterk vertegenwoordigd in het voorstel om bij instemming van procespartijen getuigen niet door de hele samenstelling maar door een van de zittingsrechters te laten horen. Met een minder grote belasting van de beschikbare capaciteit wordt hetzelfde resultaat bewerkstelligd, namelijk dat de verdediging zijn ondervragingsrecht kan uitoefenen. Tegelijkertijd wordt voorkomen dat vanwege capaciteitsgebreken een dergelijk resultaat in het geheel niet kan worden gerealiseerd. Het laatste uitgangspunt van *Strafvordering 2001* dat ik in relatie tot het experiment zeker niet onbenoemd wil laten, is de sterke deformaliseringsgedachte die achter het hele onderzoeksproject schuilt. De onderzoekers brengen herhaaldelijk in stelling 'dat het wetboek geen keurslijf aan strakke regels moet bevatten, maar een structuur dient te bieden waarbinnen de actoren zinvol en doelgericht kunnen opereren' (Groenhuijsen & Knigge

2001, p. 26, Groenhuijsen 2001, p. 14 en Groenhuijsen & Knigge 2004, p. 9). Kortom: ze stellen zich het wetboek voor als 'een wetboek van elastiek' (Knigge 2000). Dat elastieken wetboek moet voorwaarden scheppen en waarborgen creëren waaronder de rechter zijn actieve rol kan vervullen, de contradictoire gedingstructuur tot wasdom kan komen en verdedigingsbelangen optimaal kunnen worden gewaarborgd. Daarbij past geen strakke normering, maar een open structuur. Deze nuancering van het legaliteitsbeginsel (zie hierover uitgebreid Groenhuijsen & Knigge 2004, p. 16-64) is van wezenlijk belang voor het experiment. In de eerste plaats omdat de nog te bespreken nieuwe werkwijzen formeel geen wettelijke basis hebben, in de tweede plaats omdat het spoort met de gedachte dat de strafrechter in het experiment minder standaard en minder uniform zijn verantwoordelijkheid moet kunnen waarmaken. De in een strafproces noodzakelijke waarborgen worden in dat geval niet gevormd door een strak en formeel (wettelijk) kader, maar door de hiervoor kort besproken uitgangspunten en die varen juist wel bij deformalisering. Nuancering van het legaliteitsbeginsel en de voorgestelde deformalisering is een belangrijk punt van kritiek geweest (zie onder meer Prakken 2003, p. 728-732 en Brants e.a. 2003). Gevreesd werd dat de voorstellen op dat vlak de legitimiteit van het rechterlijk optreden zouden aantasten, minder houvast zouden bieden voor controle van de justitiële autoriteiten en willekeur in de hand zouden werken. Een

weergave van de uitvoerige weerlegging van deze kritiek gaat het bestek van dit onderzoek (ver) te buiten, al zal ik – wanneer ik kom te spreken over voornoemde nieuwe werkwijzen van het experiment – nog nader op dit punt ingaan. Hier kan worden volstaan met een in mijn ogen representatief citaat uit *Strafvordering 2001* over de wijze waarop in dat onderzoeksproject invulling is gegeven aan het legaliteitsbeginsel (Groenhuijsen & Knigge 2004, p. 30-31):

‘Optimalisering van de rechtsbescherming heeft daarbij voorop gestaan. De centrale vraag was derhalve op welke wijze het beste kan worden gegarandeerd dat het recht van de verdachte op een eerlijk proces in zijn zaak wordt verwezenlijkt en dat het optreden van de autoriteiten in het concrete geval proportioneel is, dat wil zeggen recht doet aan alle in het geding zijnde belangen. Het accent van de wetgevende arbeid komt dan niet te liggen op het formuleren van gedragsregels die door de procesdeelnemers strikt moeten worden nageleefd, maar op het scheppen van waarborgen tegen willekeurige bevoegdheidsuitoefening. Daaronder valt ook, en misschien wel in de eerste plaats, het (her)scheppen van de procesuele situatie. De (contradictoire) structuur van het strafproces kan er in belangrijke mate aan bijdragen dat de justitiële autoriteiten hun taken en bevoegdheden op een behoorlijke wijze uitoefenen.’

In de ideeën van Otte krijgt de strafrechter (weer) de centrale en actieve rol die de onderzoekers van *Strafvordering 2001* voor hem in gedachten hadden. Die centrale en actieve rol van de strafrechter wordt gezien als een mogelijke oplossingsrichting om in de dynamiek van een contradictoir en een tot op zekere hoogte gedeformaliseerd strafgeding de door Otte geschetste stagnatie te keren. Het tegengaan van de organisatorische stagnatie vertaalt zich in termen van *Strafvordering 2001* in een effectieve benutting van de zittingscapaciteit; het tegengaan van juridische stagnatie in optimalisering van de verdedigingsrechten. Zowel Otte als de onderzoekers van *Strafvordering 2001* stellen bij dit alles veel vertrouwen in de rechter (zie onder meer Knigge 2003, p. 703-706 en Groenhuijsen & Knigge 2004, p. 61-64). Voor geen van allen is dat vertrouwen echter onvoorwaardelijk. Otte introduceert een nieuw verantwoordingskader tussen strafrechter en zijn gerechtsbestuurder, terwijl de onderzoekers van *Strafvordering 2001* eerlijk en open stellen dat hun uitgangspunten in de praktijk voortdurend getoetst en gerechtvaardigd moeten worden: ‘Of daadwerkelijk sprake is van een behoorlijke taakuitoefening leent zich in beginsel voor empirische toetsing en is daarbij voorwerp van voortdurend debat’ (Groenhuijsen & Knigge 2004, p. 63-64). Het evaluatierapport dat voor u ligt, beoogt enerzijds dat verantwoordingskader te bieden en anderzijds de ideeën van Otte (en daarmee dus ten dele ook de voorstellen uit *Strafvordering 2001*) van een

empirische toets te voorzien. Niet in de laatste plaats door bij de evaluatie nadrukkelijk de waardering van de verschillende procesdeelnemers te betrekken. In dat verband zal ook het intermenselijke aspect (dat in een kwalitatief juridisch onderzoek als *Strafvordering 2001* begrijpelijkwijs geen plaats heeft) aan de orde komen. Het rechterlijk onbehagen is immers een van de, zo niet de belangrijkste pijler in de publicaties van Otte die aan het experiment ten grondslag liggen. Met een grotere rol voor de strafrechter en een praktijk die aansluit bij de uitgangspunten van het voor die praktijk geschreven wettelijk kader is getracht om met dit experiment een antwoord te bieden aan dat onbehagen.

1.2 Proeftuingedachte algemeen

De ideeën van Otte hebben uiteindelijk geleid tot een strafkamer (hierna: de experimenteerkamer) die ging werken volgens een nieuw concept, de proeftuingedachte. Deze experimenteerkamer droeg een integrale verantwoordelijkheid voor een eigen contingent strafzaken, werd daarvoor gefaciliteerd en kon binnen bestuurlijke randvoorwaarden de eigen werkwijze en prioriteiten bepalen. In ruil voor geleverde faciliteiten en toegestane autonomie legde de experimenteerkamer verantwoording af aan de sectorleiding over de wijze van werken, alsmede de kwaliteit en de kwantiteit van het werk. In die zin heeft deze eindevaluatie als gezegd een dubbelfunctie: enerzijds evalueert het de realisering van deze grond-

gedachten, anderzijds vormt het een uitgebreide verantwoording van de wijze van werken, alsmede kwaliteit en kwantiteit van het geleverde werk.

Nieuw aan deze benadering is dat in plaats van een inspanningsverplichting van de betrokken kamerleden (aantal zittingen op jaarbasis), een resultaatsverplichting aan de strafkamer als geheel wordt gesteld (aantal zaken met einduitspraken op jaarbasis). Deze resultaatsverplichting wordt vastgelegd in een tussen de kamervoorzitter en de sectorvoorzitter gesloten convenant en is onderwerp van bespreking in een driemaandijks P&V-gesprek (Plannings- & Voortgangsgesprek). De resultaatsverplichting brengt met zich dat wanneer het resultaat behaald is, de overgebleven tijd naar eigen inzicht kon worden ingezet aan werk gerelateerde activiteiten. Gedacht kan worden aan het doen van extra zaken, zelfstudie, het doen van wetenschappelijk onderzoek, een studiereis of een stage. Kenmerkend is verder dat de strafkamer in de geest van het experiment een relatief afgesloten enclave vormt die alle voorkomende werkzaamheden (scannen, contact met procespartijen, regie, horen van getuigen, zittingen en aanhoudingen) in eigen beheer afwikkelt. Anders dan in een meer centrale werkwijze worden zaken van begin tot eind door de experimenteerkamer gevolgd, waardoor tijdsverlies door overdracht van werkzaamheden wordt geminimaliseerd en de mogelijkheid wordt gecreëerd om in een vroeg stadium te

anticiperen op wat komen gaat. In een meer centrale werkwijze komen de zaken pas in een later stadium terecht bij de strafkamer die de zaak uiteindelijk gaat behandelen. Dat betekent dat er reeds is geïmplementeerd en een vroegscan heeft plaatsgevonden. In de werkwijze van de experimenteerkamer doet de experimenteerkamer dat zelf. De aanwijzing kan aldus plaatsvinden met inachtneming van de individuele aanpak van de betreffende strafkamer. De vroegscan door de experimenteerkamer zelf maakt mogelijk dat reeds in een vroeg stadium de aanpak van de zaak door de experimenteerkamer zelf kan worden bepaald en deze daar ook op kan sturen. Bij een centrale werkwijze is dat pas in een later stadium en vaak pas vlak voor de zitting (omdat dan pas de zaak terecht komt bij de behandelende rechters) mogelijk. Daarnaast maakt de werkwijze van de experimenteerkamer het makkelijker zaken die worden aangehouden in dezelfde samenstelling voort te zetten. In een centrale werkwijze waarin rechters in telkens verschillende samenstellingen worden ingeroosterd is dat vaak lastiger te realiseren. De autonomie die de experimenteerkamer is

vergun, brengt met zich dat de experimenteerkamer in beginsel zelf ziekte en afwezigheid dient op te vangen, maar daar staat tegenover dat de experimenteerkamer bijvoorbeeld zelf haar rooster maakt en ook zelf vakanties inplant. Dit maakt ook een meer variabele en op maat gesneden verdeling van de werkbelasting mogelijk. Een meer centrale werkwijze kenmerkt zich daarentegen door gelijkmatigheid en berekenbaarheid: iedereen doet hetzelfde werk en in dezelfde hoeveelheden. In de experimenteerkamer kan daar meer mee worden gedifferentieerd. Niet iedereen hoeft dezelfde soort en hoeveelheid werkzaamheden te doen. In de experimenteerkamer kan aldus meer rekening worden gehouden met de persoonlijke mogelijkheden en voorkeuren van de daarin ressorterende leden. Dit is wat ik hierna de proeftuingedachte zal noemen. Ten opzichte van een meer centrale werkwijze ziet dat er in korte steekwoorden als volgt uit, waarbij wel moet worden aangetekend dat deze schematische voorstelling ideaaltypisch van aard is voor wat betreft de centrale werkwijze; in de praktijk zijn vele variaties mogelijk:

Proeftuingedachte

Resultaatsverplichting (aantal zaken)
Wel verantwoordings strafkamer
Strafkamer volgt zaak van begin tot eind
Zelf aanwijzen
Eigen vroegscan
Zelfde samenstelling na aanhouding
Zelf ziekte/afwezigheid opvangen
Variabele werkbelasting
Persoonlijke mogelijkheden en voorkeuren leidend

Centrale werkwijze

Inspanningsverplichting (aantal zittingen)
Geen verantwoordings strafkamer
Strafkamer in later stadium betrokken
Centraal aanwijzen
Centrale vroegscan
Andere samenstelling na aanhouding
Centraal ziekte/afwezigheid opvangen
Gelijkmatige werkbelasting
Gelijkmatigheid en berekenbaarheid leidend

1.3 Proeftuingedachte concreet

De bedoeling was dat de integrale verantwoordelijkheid en de toegestane autonomie ruimte zouden geven voor een eigen werkproces, uiteraard binnen de kaders van het Wetboek van Strafvordering. Een werkproces dat niet vorm zou krijgen aan de hand van centraal vastgestelde werkprocessen, maar aan de hand van binnen de experimenteerkamer tot stand gekomen en op maat gesneden afstemming.

Het werkproces zoals dat in het experiment vorm heeft gekregen is dus niet de enig mogelijke werkwijze, maar slechts een mogelijke werkwijze. Dit is ook de belangrijkste reden om geen werkprocessen op papier te zetten. Het sluit ook aan bij de hiervoor kort aangehaalde (genuanceerde) invulling van het legaliteitsbeginsel in *Strafvordering 2001*. Andere accenten of zelfs een volledig andere werkwijze worden door de proeftuingedachte dus niet uitgesloten. Integendeel. Gemeenschappelijk aan die werkwijzen zal echter wel het bestaan van een verantwoordingskader tussen strafrechter en bestuurder moeten zijn. Daarnaast impliceert de proeftuingedachte dat regievoering over en appointering van de toebedeelde zaken niet meer centraal dient te gebeuren maar door de straffkamer zelf. Dit alles brengt de integrale verantwoordelijkheid van de straffkamer mee. Het is belangrijk om te realiseren dat deze decentrale regievoering principieel verschilt met het centraal appoin-

teren, zoals dat thans in alle Nederlandse strafsectoren vorm krijgt onder verschillende naamgevingen als rolrechters, poortrechters, verkeerstorens, centrale appointeringsbureaus en zo verder. Ik kom daar later op terug.

De experimenteerkamer bestond in 2010 uit 1 vicepresident, 1 raadsheer, 1 raadsheer-plaatsvervanger, 4 secretarissen en 2 administratief medewerkers. Ten aanzien van de raadsheer-plaatsvervanger is het goed om op te merken dat het een plaatsvervanger betrof die reeds vele jaren regelmatig meerdere malen per maand wordt ingezet. De 4 secretarissen zijn niet allen ononderbroken verbonden geweest aan de experimenteerkamer. 1 (senior) secretaris is vanaf binnenkomst van de zaken in 2009 tot aan het einde van het experiment betrokken geweest, 1 (senior) secretaris van binnenkomst van de zaken in 2009 tot april 2010, 1 secretaris van het begin van de zittingen in februari 2010 tot het einde van het experiment en 1 (senior) secretaris vanaf april 2010 tot november 2010. De 2 administratief medewerkers zijn hun werkzaamheden binnen de experimenteerkamer gestart op 1 februari 2010 en zijn aan de experimenteerkamer verbonden geweest tot het einde van het experiment. Niet iedereen werd voor zijn of haar volledige aanstelling ingezet ten behoeve van de experimenteerkamer. De aan de experimenteerkamer toebedeelde formatie werd immers vastgesteld aan de hand van het afgesproken aantal zaken.¹⁵ De experimenteerkamer heeft uiteindelijk 202

15 De kamervoorzitter/vicepresident was voor 0,2 fte aan de experimenteerkamer verbonden, de raadsheer voor 0,5 fte, de raadsheer-plaatsvervanger nam deel aan 1 zitting per week, de 3 senior secretarissen waren telkens gezamenlijk voor 1 fte aan de experimenteerkamer verbonden, de secretaris voor 1 fte en de 2 administratief medewerkers vulden gezamenlijk de voor wat betreft de administratie aan de experimenteerkamer toebedeelde 0,5 fte in.

zaken afgedaan in een kortere tijd dan was afgesproken. De bespaarde tijd is gebruikt om een maand eerder dan gepland te beginnen met een nieuw contingent strafzaken en alle intrekkingen te compenseren met een recht evenredig aantal nieuwe strafzaken. Ziekte en afwezigheid is zelf opgevangen. Langdurig ziekteverzuim is niet voorgekomen en van de raadsheren is niemand door ziekte afwezig geweest.

Ik eindig deze paragraaf met een schets van de concrete invulling van de proeftuingedachte in de experimenteerkamer.

In een vroeg stadium komen de originele dossiers binnen bij het hof, soms zelfs vijf maanden voor een virtuele zittingsdatum. Deze dossiers worden vervolgens gescand. Die scan vindt in de experimenteerkamer plaats door de voorzitter in nauwe samenwerking met een van de secretarissen. Bij die scan wordt enerzijds bekeken wat de aanhoudingskansen zijn (onderzoekswensen of open eindjes aan het onderzoek) en anderzijds wat de reden is van het ingestelde appel teneinde te komen tot een op maat gesneden appointering.

Is de reden van het ingestelde appel duidelijk en blijkt uit de appelschriftuur en/of de stukken in eerste aanleg niet van onderzoekswensen of open eindjes aan het onderzoek, en valt ook niet te verwachten dat er verzoeken zullen komen,

dan bepaalt de secretaris, onder eindverantwoordelijkheid van de voorzitter, de tijdsindicatie voor behandeling van de zaak, waarbij de door het parket voorgestelde tijdsindicatie mede in aanmerking wordt genomen. De zaak wordt vervolgens door het ressortsparket conform de tijdsindicatie van de secretaris in overleg met de advocaat op zitting gepland.

Is de reden van het ingestelde appel onduidelijk en/of zijn er wel onderzoekswensen, dan wel open eindjes aan het onderzoek, of valt te verwachten dat er verzoeken zullen komen die kans hebben te worden toegewezen, dan wordt de advocaat (per mail of telefonisch, aanvankelijk door de voorzitter, maar later vanwege praktische redenen ook door de secretaris) benaderd en gevraagd de reden van het ingestelde appel en eventuele onderzoekswensen op te geven.¹⁶

Zijn er dan nog geen onderzoekswensen, dan voorziet de secretaris namens de voorzitter de zaak in de meeste gevallen van een tijdsindicatie en wordt de zaak door het ressortsparket op zitting gepland. Het is niet voorgekomen dat de voorzitter op voorspraak van de secretaris in dit geval ambtshalve onderzoek beveelt.

Zijn er wel onderzoekswensen, dan wordt de advocaat-generaal verzocht zich daarover per mail uit te laten. Afhankelijk van

16 Overigens is aanvankelijk elke advocaat aldus benaderd, maar later is besloten om dat af te laten hangen van de mate waarin kansrijke onderzoekswensen te verwachten waren.

het advies van de advocaat-generaal wordt een voorzittersbevel gegeven (indien de advocaat-generaal met de verzoeken instemt) of (indien de advocaat-generaal niet met de verzoeken instemt) de zaak ingepland voor een voorzitters-overleg, regiezitting of ter appointering aan het ressortsparket aangeboden voor de inhoudelijke behandeling. Dit laatste gebeurt indien de verzoeken (naar verwachting) niet voor toewijzing in aanmerking zullen komen. Indien het verzoek ter terechtzitting wordt herhaald, zal de zittingscombinatie alsnog over dat verzoek beslissen. In de andere gevallen wordt, afhankelijk van de aard van de zaak en de mate waarin het bereiken van consensus kan worden verwacht, hetzij een voorzittersoverleg, hetzij een regiezitting gepland.

De regiezitting spreekt voor zich en verschilt niet van regiezittingen in andere zaken. Het voorzittersoverleg behelst een informeel togaloos overleg tussen openbaar ministerie en advocaat onder leiding van de voorzitter en in het bijzijn van de secretaris, waarin wordt gezien of er consensus kan worden bereikt over de gedane verzoeken. Bij consensus tussen advocaat en advocaat-generaal beveelt de voorzitter in beginsel uitvoering van die verzoeken.¹⁷ Er worden derhalve alleen positieve beslissingen genomen. Ontbreekt consensus dan wordt over die

verzoeken niet op voorhand door de voorzitter beslist, ze worden toegewezen noch afgewezen. De verzoeken kunnen ter terechtzitting worden herhaald en in dat geval volgt een beslissing van de hele zittingscombinatie. Het voorzittersoverleg vindt uiteraard alleen plaats bij instemming van zowel de verdediging als het openbaar ministerie.

Volgen (voorzitters)beslissingen tot nader onderzoek in de vorm van het horen van getuigen dan worden die bij voorkeur gehoord door een gedelegeerd raadsheer-commissaris. Dergelijke verhoren op basis van een voorzittersbeslissing voorafgaand aan de zitting vinden slechts na instemming van verdediging en openbaar ministerie plaats. Verder worden aangehouden zaken op eigen aanhoudingszittingen voortgezet en niet op een zitting met een andere samenstelling. Ten slotte heeft de experimenteerkamer de behandeling ter terechtzitting onderling verdeeld: de voorzitter opende en sloot het onderzoek, de secretaris droeg bij niet verschijning de betekenisformaliteiten voor, de voorzitter verdeelde met de oudste raadsheer de behandeling van de feiten en de jongste raadsheer behandelde de persoonlijke omstandigheden.

Meer valt er over de concrete werkwijze van de experimenteerkamer eigenlijk niet te vertellen. Zoals hierboven opgemerkt, is de werk-

17 De voorzitter heeft in de experimenteerkamer alle verzoeken waarover tussen de advocaat-generaal en de advocaat consensus bestond toegewezen. Voorstelbaar is echter dat de voorzitter daarvan bij wijze van uitzondering afziet, bijvoorbeeld wanneer toewijzing in strijd zou komen met bijvoorbeeld de belangen van de getuige.

wijze ook niet schriftelijk vastgelegd. Om sleetsheid te voorkomen is er bewust voor gekozen geen werkprocessen te formaliseren. Leidend is in ieder geval dat gestreefd wordt een zittingsrijpe zaak met zo min mogelijk aanhoudingskans op een zitting te plannen, dat de secretaris een belangrijk juridisch en organisatorisch voorportaal vormt voor de voorzitter en dat taken niet vervuld en verdeeld worden op basis van een geformaliseerd en dwingend werkproces, maar in onderling overleg, in functioneel vertrouwen en op de merites van de zaak. Kenmerkend is voorts dat de voorzitter een proactievere rol wordt toebedeeld, de voorzitter door de integrale zaaksverantwoordelijkheid ook de mogelijkheden krijgt om die proactieve rol te benutten en dat bij dit alles veel waarde wordt gehecht aan de mate waarin tussen procespartijen consensus bestaat. Deze kenmerken zien vooral op de fase voorafgaand aan de inhoudelijk behandeling ter terechtzitting en zijn grotendeels terug te voeren op de eerder geschetste uitgangspunten en voorstellen van *Strafvordering 2001*.

1.4 Doelstellingen en onderzoeksvragen

De doelstellingen zijn bij aanvang van het experiment als volgt geformuleerd:

1. Positie voorzitter proactiever maken.
2. Herijking en intensivering van de samenwerking tussen de geledingen.
3. Constitueren van een nieuw verantwoordelijkheidsconcept.

4. Verbetering relatie tussen hof en rechtbank.

De eerste drie doelstellingen zien op de proeftuingedachte zoals ik die hiervoor heb beschreven. Verwacht werd dat integrale verantwoordelijkheid en autonomie binnen een klein werkverband daartoe leiden zou.

De vierde doelstelling is niet te beschouwen als een doelstelling die de proeftuingedachte dwingend meebrengt, maar ziet op de eigen gestelde prioriteiten. Welslagen of mislukken van deze doelstelling zegt nog niet veel over de wijze waarop de proeftuingedachte moet worden gewaardeerd. Dit neemt niet weg dat verantwoording omtrent realisering van deze doelstelling in de proeftuingedachte onderdeel dient uit te maken van de ten doel gestelde verantwoordingsrelatie tussen strafkamer en sector(leiding).

De vier vooraf geformuleerde doelstellingen leiden tot de volgende onderzoeksvragen welke centraal staan in deze eindevaluatie:

Ad doelstelling 1:

1. Heeft het experiment geleid tot een proactievere rol van de voorzitter?
2. Heeft het experiment geleid tot minder beïnvloedbare aanhoudingen, een verschuiving van het moment waarop op verzoeken werd beslist en kortere doorlooptijden?

3. Heeft het experiment een effect op de kosten per zaak en is dat effect positief of negatief?
4. Hoe werd de proactievere rol van de voorzitter door de intern en extern betrokkenen gewaardeerd?
5. Hoe moet een proactievere rol van de voorzitter juridisch worden gewaardeerd?
6. Heeft het experiment verandering gebracht in het cassatiepercentage?
7. Hoe was de gepercipieerde kwaliteit van rechtspraak van de experimenteerkamer bij binnen- en buitenstaanders?

Ad doelstelling 2:

8. Heeft het experiment geleid tot een andere samenwerking tussen de geledingen en hoe wordt een eventuele verandering door de betrokkenen gewaardeerd?

Ad doelstelling 3:

9. Heeft het experiment geleid tot een nieuw verantwoordelijkheidsconcept en hoe wordt een eventuele verandering door de betrokkenen gewaardeerd?

Ad doelstelling 4:

10. Heeft het experiment geleid tot arresten waarin volgens de extern betrokkenen het zwaartepunt meer dan bij de reguliere werkwijze lag bij de door de rechtbank in eerste aanleg genomen beslissingen?

11. Hoe werd het informele overleg tussen rechtbanken en het hof door intern en extern betrokkenen gewaardeerd?

1.5 Onderzoeksmethodologie

De onderzoeksvragen vergen verschillende benaderingen: een kwantitatieve, kwalitatieve en juridische benadering. De vragen behorende bij de eerste doelstelling zijn kwantitatief, kwalitatief en juridisch van aard, terwijl de vragen behorende bij de tweede, derde en vierde doelstelling alleen kwalitatief van aard zijn. De drie benaderingen zal ik hieronder kort toelichten. Daarvoor enkele korte opmerkingen over het tot stand komen van de experimenteerkamer en de wijze waarop de zaken aan die kamer zijn toebedeeld. Bij dit alles is het wellicht goed om te vermelden dat ik als toeschouwer het gehele experiment nauw heb gevolgd. Het proces van vorming van de experimenteerkamer, toedeling van zaken, scannen van zaken en het afleggen van verantwoording heb ik aldus ook zelf kunnen aanschouwen. Daarnaast heb ik een enkele keer aan een zitting meegedaan om ook de behandeling van een zaak zelf mee te maken. Ook deze ervaringen zijn bij het opzetten van deze evaluatie betrokken.

1.5.1 Vorming en toedeling experimenteerkamer

Een voor de hand liggende vraag is hoe de personele selectie van de leden van de experi-

menteerkamer is geweest en of deze samenstelling een representatieve dwarsdoorsnede van de strafsector van het Arnhemse hof vormde. Dat is echter moeilijk te zeggen, nu de sectorleiding – evenals bij de andere strafkamers – op een eigenstandige wijze tot de formatieve indeling van de experimenteerkamer is gekomen. Op grond daarvan is wel vast te stellen dat de vorming van de experimenteerkamer niet verschilde met de vorming van de andere reguliere strafkamers. Alleen de kamervoorzitter (Otte) stond als bedenker van het experiment vooraf vast. Op de wijze van indeling valt kritiek uit te oefenen vanuit het gebrek aan transparantie, maar voor dit onderzoek is het fenomeen van personele toedeling irrelevant, zolang maar vaststaat dat er geen bijzondere medewerkers zijn aangetrokken die de geschetste werkwijze dienden uit te oefenen. Daarbij dient één kanttekening te worden geplaatst. Vrijwilligheid was namelijk wel een vereiste. Medewerkers die geen proactieve werkwijze ambieerden en de bestaande werkwijze wilden continueren zijn niet in het experiment opgenomen. In zoverre valt een zekere wisselwerking tussen samenstelling en resultaten niet uit te sluiten. Die vrijwilligheid is echter, bij gebrek aan een wettelijke grondslag voor het met de proeftuingedachte verbonden verantwoordingsarrangement alsmede gelet op het feit dat de werkwijze wordt geacht *bottom-up* te ontstaan, ook een voorwaarde bij navolging van de proeftuingedachte buiten de hier geëvalueerde experimentele setting. Bij waardering van de resultaten van de experimen-

teerkamer moet die wisselwerking dan ook sterk worden gerelativeerd.

De selectie van de aan de experimenteerkamer toebedeelde zaken heeft plaatsgevonden volgens de bestuurlijke assortimentsmix, wat inhoudt dat er een mix van politierechter-appellen, appellen tegen vonnissen van de meervoudige strafkamers bij de rechtbanken en gedetineerdenzaken aan de experimenteerkamer werd toebedeeld. De samenstelling van deze assortimentsmix was volgens het Openbaar Ministerie identiek aan de mix zaken die de rest van de strafsector heeft afgedaan. Binnen die mix heeft de keuze van zaken volgens het Openbaar Ministerie *at random* plaatsgevonden op basis van wat bij het Openbaar Ministerie 'op de plank' lag. De vraag zou kunnen worden opgeworpen of het openbaar ministerie de strafzaken voor de experimenteerkamer daadwerkelijk conform de vigerende bestuurlijke afspraken heeft toebedeeld. Daartoe het volgende. Bij de 202 zaken zat een mensenhandelzaak met meerdere verdachten, een publiciteitsgevoelige doodslagzaak, een kinderdoodslagzaak en een paar 6 WVV 1994-zaken (dood/lichamelijk letsel door schuld in het verkeer). Daarnaast is het merendeel van de door de experimenteerkamer behandelde zaken in eerste aanleg meervoudig behandeld (van de geanalyseerde zaken – 198 van de 202 – bedroeg dat aantal 123, dat wil zeggen 62%). Dat vormt een indicatie voor de zwaarte van zaken. Ter vergelijking: van de zaken die door de hele Arnhemse

strafsector zijn afgedaan was in 2009 en 2010 27% in eerste aanleg meervoudig afgedaan.¹⁸ Uiteindelijk is de experimenteerkamer bovendien een maand eerder dan gepland begonnen met een nieuw contingent strafzaken en heeft zij extra zaken gedaan, omdat alle intrekkingen zijn gecompenseerd met een rechtvaardig aantal nieuwe strafzaken. Op grond hiervan en tevens op grond van mijn eigen ervaringen bij het experiment heb ik geen aanleiding om te veronderstellen dat de experimenteerkamer is bevoordeeld door toedeling van lichtere of minder zaken.

1.5.2 Kwantitatieve benadering

Over de *kwantitatieve* benadering in dit onderzoek vallen de volgende opmerkingen te maken.

In de *eerste plaats* is berekend wat de kosten en opbrengsten per zaak zijn geweest in de experimenteerkamer. Voor de reguliere strafkamer bleek dit niet mogelijk. Problematisch hierbij was dat de landelijke bekostigingssystematiek onvoldoende zicht biedt op de kosten en baten per regulier MK-arrest. Op basis daarvan is slechts te berekenen hoeveel MK-arresten per beschikbare fte worden gedaan. Er wordt echter geen onderscheid gemaakt naar de soort uitspraken (regulier, BIPAD, jeugd, economie, fraude, penitentiaire kamer). Bovendien zegt de beschikbare fte

niets over de daadwerkelijk ingezette fte per productgroep. De eenvoud van het systeem en de achterliggende gedachte dat de dure productgroepen (de specialismen als fraude en economie) de goedkope productgroepen (BIPAD-zaken) compenseren is begrijpelijk, maar een dergelijke centrale collectieve benadering, maakt het lastig informatie te genereren op decentraal individueel niveau. Ten aanzien van de reguliere strafkamer heb ik me daarom beperkt tot wat die op jaarbasis kost en hoeveel arresten een dergelijke strafkamer af zou moeten doen om in financieel opzicht hetzelfde resultaat als de experimenteerkamer op te leveren. Dit neemt niet weg dat deze kostprijsvergelijking een kwetsbare factor is van de evaluatie en dat daarom terughoudendheid gepast is. Bij bespreking van de resultaten op dit punt kom ik hier nog uitgebreid op terug.

In de *tweede plaats* is het afdoeningsprofiel van de door de experimenteerkamer afgedane zaken vergeleken met dat van een aselekt maar representatief gekozen vergelijkbaar contingent (commune) strafzaken die in 2009 door het Arnhemse hof zijn afgedaan, alsmede met de beschikbare sectorbrede managementinformatie.¹⁹ Hiertoe zijn bijna alle (198 van de 202) door de experimenteerkamer afgedane zaken geanalyseerd, alsmede de zaken uit de controlegroep. Op die manier is voor die zaken nauwkeurig na te gaan of en in hoeverre

18 Deze en alle andere kwalitatieve gegevens die de gehele sector betreffen zijn verkregen bij de sector bedrijfsvoering van het Arnhemse hof.

19 Met representatief bedoel ik hier dat het percentage in eerste aanleg meervoudig behandelde zaken in de controlegroep zoveel mogelijk overeen moest komen met die van de zaken die door de experimenteerkamer behandeld zijn. In zoverre is de samenstelling van de controlegroep een aantal keren bijgesteld. Afgezien daarvan (en dus binnen die categorieën enkelvoudig of meervoudig behandeld in eerste aanleg) is de controlegroep aselekt samengesteld.

er proactief is opgetreden, of een zaak is aanhouden, wat de reden was van die aanhouding, of die aanhouding al dan niet beïnvloedbaar was en of en in hoeverre sprake was van minder verzoeken ter terechtzitting in hoger beroep. Verder zijn de gemiddelde doorlooptijden en de cassatiepercentages bepaald.²⁰

Van de door de experimenteerkamer afgedane zaken konden 198 (van 202) zaken geanalyseerd worden.²¹ Van deze groep zaken was 38% (75 zaken) in eerste aanleg enkelvoudig afgedaan en 62% (123 zaken) meervoudig.

De controlegroep bestond uit een even grote groep strafzaken met daarin iets meer in eerste aanleg enkelvoudig afgedane (en dus lichtere) zaken. De verhouding in de controlegroep was 44% (79 zaken) enkelvoudig en 56% (119 zaken) meervoudig. De controlegroep is in dit opzicht vergelijkbaar met de door de experimenteerkamer afgedane contingent strafzaken²² en de omvang van de controlegroep is betrouwbaar.²³

De controlegroep is om praktische redenen samengesteld uit in 2009 afgedane strafzaken. Die dossiers waren ten tijde van deze evaluatie in 2010 beter benaderbaar en op die manier hoefde het primaire proces in de andere strafkamers niet onnodig te worden

gestoord. Bij deze praktisch gemotiveerde keus moet de kanttekening worden geplaatst dat een vergelijking tussen het aanhoudingspercentage en het aantal afgedane zaken in 2009 en 2010 duidt op een verbeterd afdoeningsprofiel in 2010 voor de hele sector. In 2009 bedroegen de aanhoudingspercentages 26% (MK-zaken totaal), 22% (BIPAD), 29% (reguliere MK) en 30% (gedetineerden), in 2010 respectievelijk 26%, 23%, 26% en 21%. Het aantal afgedane MK-zaken (excl. de door het Arnhemse hof van het Hof Leeuwarden overgenomen zaken) steeg van 2516 naar 3118. De precieze oorzaak van het in 2010 geboekte positieve resultaat valt niet met zekerheid te benoemen, maar kan van doen hebben met het halverwege in de strafsector van het Arnhemse hof geïntroduceerde centraal appointeren, waarbij op centraal niveau de zittingen werden gevuld en bekeken werd of de zaak al dan niet zittingsrijp was. Het op onderdelen lagere aanhoudingspercentage lijkt in ieder geval te hebben geleid tot een verbeterd afdoeningsprofiel, maar niet valt uit sluiten dat een verhoogd aantal zittingen en een verhoogd aantal zaken op een zitting daar ook aan hebben bijgedragen. Hoe de verschillende redenen zich tot elkaar verhouden kan ik echter niet beoordelen. Dat is nimmer onderzocht. Ook is niet onderzocht hoeveel 'mankracht' die inspanning heeft gekost en ook dit

20 Voor wat betreft dit onderdeel van het onderzoek (de analyse van de zaken in de controlegroep en de experimenteerkamer) ben ik in het bijzonder dank verschuldigd aan student-stagiaire Fan Yeh.

21 De vier zaken die niet zijn geanalyseerd, waren reeds verzonden naar de Hoge Raad in verband met het ingestelde cassatieberoep.

22 Chi-kwadraat (1) = 0,34, $p > 0.25$. Vgl. noot 19.

23 $p < 0.1$. Een steekproef met een grotere betrouwbaarheidsmarge was praktisch niet mogelijk. Gelet op de representativiteit van de steekproef en de bij deze evaluatie eveneens betrokken sectorbrede managementinformatie uit 2009 en 2010 is de betrouwbaarheidsmarge zonder meer aanvaardbaar.

onderzoek richt zich niet op die vragen. Om aan eventuele bezwaren tegen vergelijking met een controlegroep van in 2009 in plaats van in 2010 afgedane zaken tegemoet te komen, zal naast de managementinformatie over 2009, ook de managementinformatie over 2010 bij de evaluatie betrokken worden. Op die manier kan rekening worden gehouden met de verschuivingen in het afdoeningsprofiel. Deze managementinformatie is onder meer gebruikt bij een vergelijking van de aanhoudingspercentages en de kostprijzen. De resultaten van de experimenteerkamer zijn op die voor de uiteindelijke kwalitatieve waardering wezenlijke punten beduidend positiever, niet alleen ten opzichte van de sectorbrede resultaten van 2009 maar ook ten opzichte van die van 2010.

Het voorgaande neemt overigens niet weg dat niet valt uit te sluiten dat ook het centraal appointeren in kwantitatief opzicht een succesvolle benadering is. Deze evaluatie zal echter geen antwoord geven op de vraag hoe zich dat verhoudt tot de resultaten van de experimenteerkamer. De vraag is ook of een dergelijke onderlinge vergelijking zinvol is. De beide werkwijzen onderscheiden zich vooral van elkaar door een verschillende grondgedachte, die samenhangt met de juridische vraag of en in hoeverre het de behandelend voorzitter

moet zijn die de zaak appointeert en in de voorfase een proactieve rol vervult overeenkomstig de uitgangspunten van *Strafvordering 2001*. Dit verschil maakt dat beantwoording van juridische en daarmee samenhangende organisatorische vragen, en niet louter financieel of bestuurlijk geïsoleerde resultaten, leidend zouden moeten zijn bij het maken van een keuze tussen centraal en decentraal.²⁴ Daarbij is het maar zeer de vraag of een keuze tussen beide – centrale en decentrale – werkmogedellen gemaakt moet worden. Het is goed mogelijk dat beide modellen naast elkaar (blijven) voortbestaan.

1.5.3 Kwalitatieve benadering

De *kwalitatieve* benadering is geoperationaliseerd door het houden van schriftelijke en mondelinge interviews. Hiertoe zijn alle (3) raadsheren, (4) secretarissen en (2) administratief medewerkers die in de experimenteerkamer hebben gewerkt, bevraagd. Binnen de sector zijn daarnaast de sectorvoorzitter, de sectorcoördinator en de roostermaker geïnterviewd. Buiten de sector zijn de twee rechtbanken benaderd waarvan het merendeel van de zaken afkomstig was die in het experiment zijn behandeld, de twee advocaten-generaal die het Openbaar Ministerie meestal hebben

24 Dit is geen onbelangrijke prioritering in beslismenten. Volgens Otte hangen te veel organisatorische keuzen samen met managementopvattingen die losgezongen zijn van de juridische – strafvorderlijke – beslisvragen. Dit betekent dat organisatorische veranderingen en keuzemomenten gerelateerd moeten kunnen worden aan uit het Wetboek van Strafvordering voortvloeiende belangen. Verder bepleit Otte dat het aankomt op het maken van organisatorische en juridische verschillen die de uniformering en de losgezongen verantwoordelijkheidsband tussen rechter en strafdossier moeten tegengaan. Daarmee is het werken volgens een meer integrale verantwoordelijkheid en samenwerking tussen de drie geledingen een werkwijze die niet bij elke rechter en medewerker past, maar wel meer gestimuleerd dient te worden dan in de huidige Nederlandse constellatie waarin deze decentrale werkprocessen worden tegengegaan. Zie Otte 2010a.

vertegenwoordigd bij behandeling van de strafzaken in de experimenteerkamer en tevens contactpersoon waren aldaar, alsmede vijftien advocaten die hebben opgetreden in zaken die door de experimenteerkamer behandeld zijn.²⁵ De advocaten-generaal hebben beiden gereageerd. Van de rechtbanken heeft telkens een vertegenwoordiger (resp. stafjurist en vicepresident) gereageerd en van de vijftien advocaten heb ik uiteindelijk tien advocaten kunnen spreken. De andere vijf advocaten waren bij herhaling niet te bereiken of niet aanwezig op het moment dat ik een belafsprak met ze had.

Met uitzondering van de advocaten, konden de onderzochte groepen (intern en extern) bijna niet representatiever: van beide rechtbanken is een vertegenwoordiger bevraagd, van het ressortsparket zijn de twee meest betrokken advocaten-generaal geïnterviewd en binnen de sector iedereen die direct van doen had met het experiment. Een betrouwbare steekproef bij de advocaten vergde een omvang van boven de honderd, hetgeen, mede in aanmerking genomen de arbeidsintensiviteit van het interviewen zelf maar vooral ook het 'te pakken krijgen' van advocaten, praktisch niet uitvoerbaar was. Die resultaten moeten derhalve enigszins terughoudend worden geïnterpreteerd, hetgeen niet wegneemt dat

de eenduidig (positieve) richting waarin de resultaten wijzen, maakt dat de resultaten naar mijn smaak (zeer) goede indicaties opleveren. Met het oog op de uitvoerbaarheid van het onderzoek zijn de interne interviews schriftelijk afgenomen door middel van open vragen. Deze vorm had als voordeel dat de respondenten hun antwoorden konden geven vanuit hun eigen invalshoek en ervaring zonder dat zij daarbij (al dan niet bewust) door mij werden gestuurd. De contactpersonen bij de rechtbanken zijn ook schriftelijk bevraagd, mede om hen in de gelegenheid te stellen ook de achterban daarover te bevragen. Van de advocaten-generaal en advocaten heb ik gemeend een dergelijke inspanning (schriftelijke interviews) niet te kunnen vragen. De advocaten-generaal heb ik gezamenlijk mondeling geïnterviewd. De tien advocaten heb ik telefonisch bevraagd. Deze interviews hadden een semi-gestructureerd karakter en zijn afgenomen aan de hand van open vragen. In de bijlagen 1 tot en met 4 bij dit evaluatierapport zijn de voor de onderscheidene groepen respondenten gehanteerde vragenlijsten te vinden. In deze evaluatie valt elke respons terug te vinden die een uniek en een op de onderzoeksvragen betrekking hebbend antwoord gaf. Bij 'dubbelingen' is telkens willekeurig een van de antwoorden geselecteerd.

25 Uit praktische overwegingen is gekozen om 15 advocaten te benaderen. De groep advocaten is vervolgens samengesteld door vanaf de eerste zitting van elke zitting telkens de eerste advocaat op de 'rol' te nemen en daarnaast die advocaten die betrokken zijn geweest bij een voorzittersoverleg. Bij één zitting was de eerste advocaat op de rol tevens betrokken bij een voorzittersoverleg, bij een andere zitting niet. Van die zitting zijn derhalve twee advocaten benaderd. Uiteindelijk stonden de 15 advocaten dus op de 'rol' van (in ieder geval) één van de eerste 14 zittingen van de experimenteerkamer. Dat kan overigens verklaren waarom de geïnterviewde advocaten bijna allemaal in het kader van het experiment proactief benaderd zijn. Als gezegd is aanvankelijk namelijk iedere advocaat benaderd, maar uiteindelijk is er voor gekozen om dat meer af te laten hangen van de vraag of er onderzoekswensen te verwachten waren die kans hadden te worden toegewezen.

De geïnterviewde respondenten is anonimiteit toegezegd, waarbij moet worden aangetekend dat die anonimiteit ten aanzien van de interne respondenten en de beide advocaten-generaal min of meer illusoir is. Zo kent de sector bijvoorbeeld maar één sectorvoorzitter, één roostermaker en één sectorcoördinator en was er in de experimenteerkamer maar één kamer-voorzitter. In die gevallen komt van daadwerkelijke anonimiteit uiteraard weinig terecht. Voor de overige categorieën interne respondenten (raadsheren, secretarissen en administratief medewerkers) en de advocaten-generaal geldt dat, vanwege de kleine omvang van die groepen, evenzeer, zij het in mindere mate. Uiteraard zijn de respondenten waarvoor dit gold op deze omstandigheid geweest.

1.5.4 Juridische benadering

De *juridische* benadering ten slotte is geoperationaliseerd door het geven van een weergave van eerdergenoemd preadvies en oratie, alsmede de mogelijke kritiek hierop. Tevens is in dit verband nadere aandacht besteed aan de bevindingen van het onderzoeksproject *Strafvordering 2001* en de totstandkomingsgeschiedenis van ter zake doende wetgeving, alsmede toekomstige ontwikkelingen op dat vlak. Helaas is geen zaak geschikt bevonden voor een proefcassatie. De juridische nova in de werkwijze van de experimenteerkamer (het voorzittersoverleg en het horen van getuigen door de raadsheer-commissaris op basis van een voorzittersbeslissing voorafgaand aan het

onderzoek ter terechtzitting) hebben namelijk in geen van de door het hof behandelde zaken geleid tot een vrucht die ten grondslag heeft gelegen aan enige door het hof genomen beslissing.

1.6 Opzet eindevaluatie

Deze eindevaluatie is opgezet aan de hand van de vier hiervoor genoemde doelstellingen en de daaraan gekoppelde vragen. In elk hoofdstuk (2 tot en met 5) zal een afzonderlijke doelstelling worden behandeld. In dat verband zal eerst telkens kort de gehanteerde methodologische benadering worden besproken. Vervolgens zullen telkens de aan de doelstelling gekoppelde vragen worden besproken. Elk hoofdstuk zal eindigen met beantwoording van de vraag of en in hoeverre de betreffende doelstelling is gerealiseerd. Deze concluderende paragrafen kunnen tevens samen gelezen worden als een samenvatting van de in dit rapport gepresenteerde bevindingen. Hoofdstuk 6 zal ten slotte een antwoord trachten te geven op de overkoepelende vraag of en in hoeverre het experiment is geslaagd. Daarbij zal tevens aan de orde komen in hoeverre de proeftuingedachte zich leent voor verdere navolging en in hoeverre een werkmodel denkbaar is waarin de proeftuingedachte niet integraal, maar slechts op onderdelen is ver-teenwoordigd.

1.7 Voorbehoud, 2011 en vooruitblik

Ik eindig dit hoofdstuk met een klein maar niet onbelangrijk voorbehoud. Het is bij mijn weten voor het eerst dat een strafkamer individueel verantwoording aflegt over de wijze van werken en de kwaliteit en de kwantiteit daarvan, waarbij ook de oordelen van buitenstaanders worden betrokken. Nieuw is verder dat de resultaten met de sector en landelijk worden gedeeld. Omdat de experimenteerkamer in deze openheid een uitzondering vormt, kunnen de verkregen resultaten, bij gebrek aan vergelijkingsmateriaal, niet altijd op waarde worden geschat. Dat noodzaakt tot enige terughoudendheid bij de wijze waarop de onderzoeksresultaten moeten worden geïnterpreteerd.

Het voorgaande neemt niet weg dat de leiding van de strafsector van het Arnhemse hof de experimenteerkamer in 2011 heeft uitgebreid naar een team met twee subkamers, die beide werken volgens de proeftuingedachte. Het aantal zaken en toebedeelde fte is verhoogd en het merendeel van de medewerkers werkt nu voor zijn of haar gehele aanstelling in de experimenteerkamer. Halverwege oktober 2011 was in een van de twee subkamers, die belast was met de behandeling van ruim 300 commune MK-zaken waaronder veel gedetineerdzaken, de productieafsprak reeds gehaald en bedroeg het aanhoudingspercentage 10,5%, terwijl de andere subkamer, die in hoofdzaak belast was met de behandeling van 450 penitentiaire zaken en daarnaast een

kleine 50 commune MK-zaken, ruim op schema lag om de productieafsprak over 2011 te halen. Vanwege de herhaalde positieve resultaten in 2011 heeft de sectorleiding voor 2012 daarom wederom voorzien in uitbreiding (naar drie subkamers) en is besloten het experimentele karakter te beëindigen. Vanaf 1 januari 2012 is daarmee het werken volgens de proeftuingedachte een reguliere wijze van werken binnen de strafsector van het Arnhemse hof. In die op 2010 volgende jaren heeft het werken volgens de proeftuingedachte geleid tot allerlei nieuwe (of afgestofte en gerecyclede oude) manieren om het werk in te richten op een wijze die het beste bij de leden van de betreffende kamer past.

Zo is in 2011 in een van de twee subkamers getracht om secretarissen vanaf het scanmoment blijvend te koppelen aan zaken om op die manier de verantwoordelijkheidsband met de zaken nog eens extra te markeren. Om te zorgen dat de drie secretarissen hun 'eigen' zaken kwijt konden werden zij om en om op halve zittingen ingeroosterd. Ook de voorbereiding van de zaken werd herzien: in beginsel werd een korte nota geschreven waarin slechts de formaliteiten aan de orde kwamen; de meer uitgebreide voorbereidingsnota's werden in overleg met de voorzitter bewaard voor de meer complexe zaken. In deze setting groeit, althans zo is de veronderstelling, de secretaris nog meer toe naar de informele rol van zittingsmanager. Verder zijn met ingang van 2011 ook andere zaken dan commune zaken (meer in het bijzonder de zaken behandeld door de

penitentiare kamer van het Arnhemse hof) in het experiment betrokken.

In 2012 zullen de secretarissen in één subkamer de zaken voorbereiden door het schrijven van een conceptarrest, waarin met behulp van de Promis-methode de zaak wordt ontsloten met behulp van mogelijk alternatieve scenario's. Ten slotte zal, en dat geldt voor alle leden van het team dat in 2012 gaat werken overeenkomstig de proeftuingedachte, de aanwezigheidsplicht geheel worden afgeschaft. Op zittingsdagen en een vaste maandelijks vergaderdag wordt iedereen geacht aanwezig te zijn, maar voor het overige wordt iedereen vrij gelaten waar en wanneer het werk wordt verricht.

Een en ander staat haaks op de werkwijze binnen de gerechten waarbij de organisatie is ingesteld op inspanningsverplichtingen die een grote uniformiteit van werken nodig lijkt te maken. Het in 2012 te exploreren werkmodel spoort met het zogeheten 'Nieuwe werken', zoals dit thans bij verschillende overheidsinstellingen gestalte krijgt en dat is gebaseerd op resultaatgerichte werkwijzen en resultaatverbintenissen per medewerker. Deze aangescherpte wijze van werken komt overeen met de aan de proeftuingedachte verklonken idee dat een hoogopgeleide professional niet alleen meer formele zeggenschap over de organisatorische condities dient te krijgen waaronder hij zijn werk doet, geflankeerd door een preciezere verantwoordingsrelatie met de bestuurder dan thans gebruikelijk is, maar dat hij ook meer vrijheid dient te

hebben om niet locatie- en tijdgebonden het werk af te leveren overeenkomstig eigen inzichten.

Positie voorzitter proactiever maken

2.1 Methodologische benadering

De eerste doelstelling (positie voorzitter proactiever maken) is getoetst aan de hand van zowel kwantitatieve als kwalitatieve bij dit onderzoek verkregen gegevens. Beantwoording van de normatieve deelvraag (hoe de proactievare rol moet worden gewaardeerd) vergt voor zover het de juridische waardering betreft vanzelfsprekend een juridische benadering.

De kwantitatieve gegevens betreffen de aantallen voorzittersoverleggen, voorzittersbeslissingen, verwijzingen naar de raadsheer-commissaris en nieuwe verzoeken op de terechtzitting. Daarnaast zullen in dit verband het aanhoudingspercentage, de aanhoudingsredenen en de verhouding tussen beïnvloedbare en niet-beïnvloedbare aanhoudingsredenen betrokken worden, alsmede de doorlooptijden en de cassatiepercentages. Ten slotte zal de gerealiseerde opbrengst in verhouding tot de kosten worden onderzocht.

De kwalitatieve gegevens zijn afkomstig uit de resultaten van de interviews. De leden van de experimenteerkamer, de advocaten en de advocaten-generaal zijn bevraagd over de mate waarin zij een proactievare rol van de voorzitter hebben ervaren en hoe zij dit hebben gewaardeerd. Daarnaast zijn de leden van de experimenteerkamer vragen gesteld over de door hen gepercipieerde kwaliteit van de rechtspraak binnen de experimenteerkamer.

Deze laatste vraag is ook voorgelegd aan de geïnterviewde advocaten, de bij het experiment betrokken advocaten-generaal en de contactpersonen bij de betrokken rechtbanken.

De juridische benadering zal bestaan uit een weergave van eerdergenoemd preadvies en oratie, alsmede de mogelijke kritiek hierop. In dit verband zal tevens aandacht worden besteed aan de resultaten van *Strafvordering 2001* en een blik worden geworpen op de activiteiten van de wetgever zowel in het verleden, het heden en de toekomst.

2.2 Beantwoording onderzoeksvragen

2.2.1 Heeft het experiment geleid tot een proactievare rol van de voorzitter?

Beantwoording van deze vraag vang ik aan met cijfers over die proactieve rol. In 60 van de 198 zaken is contact geweest met de verdediging. In 4 van de 198 zaken heeft een voorzittersoverleg plaatsgevonden. In 134 zaken is geen contact geweest.

Verder heeft in de experimenteerkamer relatief vaak een verhoor van getuigen door de (meestal gedelegeerd) raadsheer-commissaris plaatsgevonden. Het betrof 18 van de 202 zaken en van die 18 zaken vond het getuigenverhoor in 15 zaken op basis van een voorzittersbevel plaats. Kortom in 9% van de proeftuinzaken heeft een verhoor bij de raadsheer-commissaris plaatsgevonden. Ter

vergelijking: in 2010 zijn voor wat betreft de rest van de sector (wanneer we de megazaken, de van het Hof Leeuwarden overgenomen zaken en de zaken van de experimenteerkamer niet meerekenen) in 68 zaken getuigenverhoren bij de raadsheer-commissaris afgerond.²⁶ Wanneer we voor 2010 rekenen met een totaal van 2552 afgedane zaken (voor het gemak: alle MK-zaken minus de van het Hof Leeuwarden overgenomen zaken, de proeftuinzaken en de zaken van de penitentiaire kamer), dan komt dat neer op een percentage van 3%. Overigens heeft inzet van de raadsheer-commissaris in de experimenteerkamer niet geleid tot het geheel ontbreken van het horen van getuigen(-deskundigen) op het onderzoek ter terechtzitting. In voorkomende gevallen werd daar welbewust toe overgegaan.

Tot zover (even) de cijfers. Over de juridische grondslag van deze praktijk kom ik verderop te spreken.

Uit de interviews volgt eveneens dat zeven van de negen leden van de experimenteerkamer en beide geïnterviewde vertegenwoordigers van het Openbaar Ministerie een proactievare rol van de voorzitter, maar in ieder geval van de strafkamer, hebben ervaren. Zo beschouwd leidde het experiment tot meer dan alleen een proactievare rol van de voorzitter, de proactieve opstelling strekte zich namelijk uit over de gehele breedte van de experimenteerkamer.

Een van de advocaten-generaal zei het als volgt:

‘De werkwijze brengt mee dat er vooral meer contact is met elkaar. Hierdoor kan een hoop ruis worden weggenomen en kunnen er meer zaken op zitting worden geplaatst. Het leidt ook tot snellere beslissingen over getuigenverzoeken en verzoeken tot nader onderzoek of rapportage.’

Een van de raadsheren zag de interventie als ‘een positieve sturing van het strafproces’ en beschreef de gevolgen als volgt:

‘Invloed uitoefenen op het verloop van de procesgang, kunnen sturen, korter procesverloop en zicht blijven houden op de voortgang van het procesverloop.’

Een andere raadsheer gaf aan dat:

‘[d]oor (mede) te gaan werken met voorzittersbeslissingen (...) de voorbereiding door de voorzitter beduidend anders [werd].’

En een van de secretarissen:

‘De werkprocessen verschillen van de andere kamers. De dossiers zijn eerder ter beschikking van het hof. Hierdoor kunnen in een vroeg stadium knelpunten worden gesignaleerd. Hierdoor wordt de betrokkenheid bij de zaak/de kamer vergroot en creëer je korte lijnen en snelle acties.’

26 Het aantal zaken waarin getuigenverhoren hebben plaatsgevonden bleek niet gemakkelijk te achterhalen. De weergegeven aantallen geven voor het punt dat ik hier wil maken echter voldoende indicatie op.

Een andere secretaris constateerde ook dat reeds in een vroeg stadium in vele opzichten met de voorbereiding wordt begonnen.

Twee andere secretarissen ondervonden niet daadwerkelijk meer proactiviteit, hetgeen, zoals ook door een van hen uitdrukkelijk werd benoemd, waarschijnlijk van doen heeft met het feit dat zij niet bij binnenkomst van de zaken (drie maanden voor de eerste zittingen) reeds bij de voorbereidende werkzaamheden betrokken zijn geweest, vanwege verplichtingen buiten de experimenteerkamer.

Ook de geïnterviewde advocaten hebben de proactieve benadering zonder meer opgemerkt. Op een van de tien advocaten na zijn zij volgens eigen zeggen in een vroeg stadium verzocht om de reden van het appel, de grieven en de onderzoekswensen op te geven. Dat niet alle geïnterviewde advocaten die proactieve benadering hebben opgemerkt, sluit aan op de omstandigheid dat op een gegeven moment niet alle advocaten meer voorafgaand aan de zitting benaderd werden, maar een en ander afhankelijker werd gemaakt van de gerichte scan voorafgaand aan het contactmoment.²⁷ Verder heeft een van de tien advocaten een voorzittersoverleg meegeemaakt en hebben twee van de tien advocaten een zaak gehad waarin een verhoor door de gedelegeerd raadsheer-commissaris voorafgaand aan de zitting is gepland, hetgeen uiteindelijk in een van die twee zaken niet heeft plaatsgevonden, omdat de getuige niet

verscheen. Het merendeel van de geïnterviewde advocaten benoemde naast de proactiviteit nadrukkelijk het vroege stadium waarin een en ander plaats had.

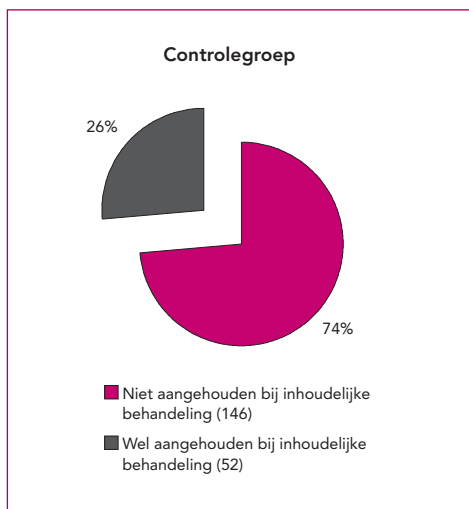
2.2.2 Heeft het experiment geleid tot minder beïnvloedbare aanhoudingen, een verschuiving van het moment waarop op verzoeken werd beslist en kortere doorlooptijden?

Deze vraag kent slechts cijfermatige antwoorden die ik telkens van een korte toelichting zal voorzien. Ik begin met een vergelijking van het aantal aanhoudingen in de experimenteerkamer en in de controlegroep. Het gaat hier om het aantal aanhoudingen bij de eerste inhoudelijke behandeling, niet zijnde regie, pro forma of mega. Dit (de aanhoudingen bij de eerste inhoudelijke behandeling) zijn namelijk de aanhoudingen die het experiment primair wenst in te dammen.

De experimenteerkamer komt hier gunstig uit,²⁸ waarbij zij opgemerkt dat het verschil nog groter was geweest wanneer *alle* aanhoudingen zouden zijn meegeteld. In de experimenteerkamer is namelijk slechts 1 van de 198 zaken meerdere malen aangehouden. De werkwijze van de experimenteerkamer lijkt dus ook op dat vlak een gunstig effect te hebben. Dit zien we terug wanneer we het totale aanhoudingspercentage in de experimenteerkamer vergelijken met de aanhoudingspercentages in de sector in 2009 en 2010. De experimenteer-

²⁷ Vgl. noot 25.

²⁸ Chi-kwadraat (1) = 33,80, $p < 0.001$.



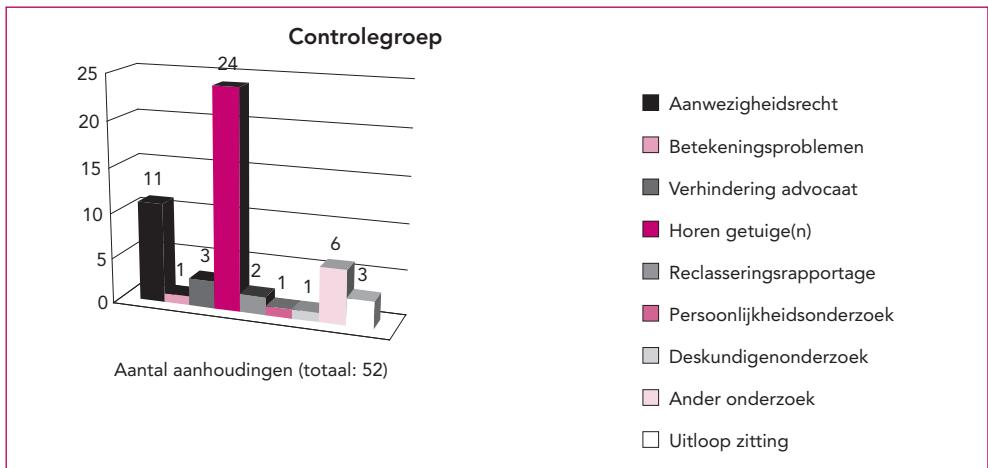
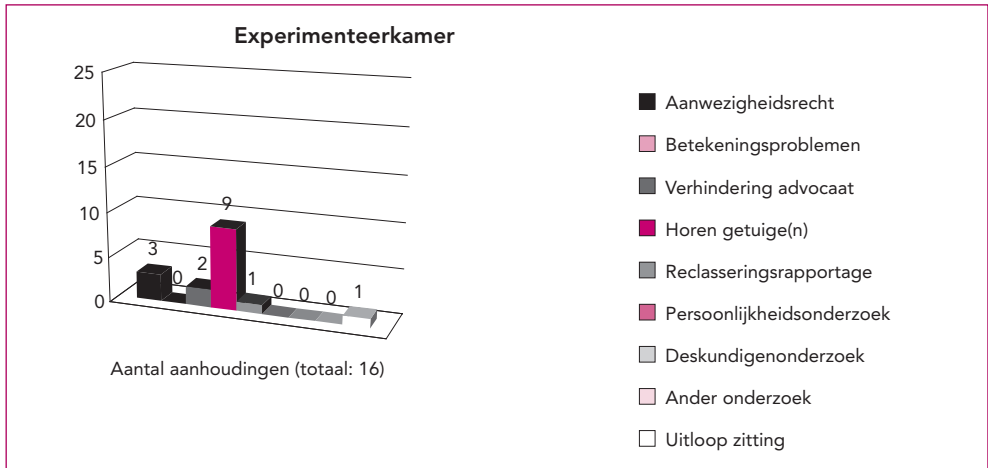
kamer komt dan uit op 8% tegen 26% in de rest van de sector, zowel in 2009 als in 2010.²⁹

Ook op dit punt bewijst de werkwijze van de experimenteerkamer zijn nut.

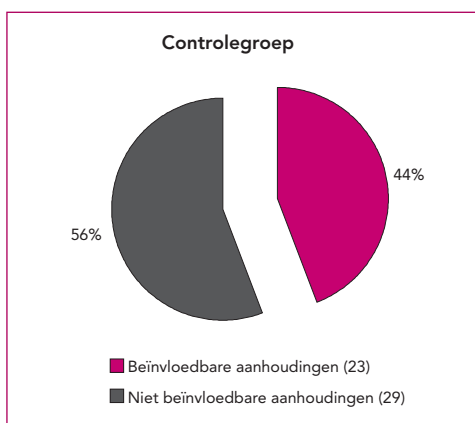
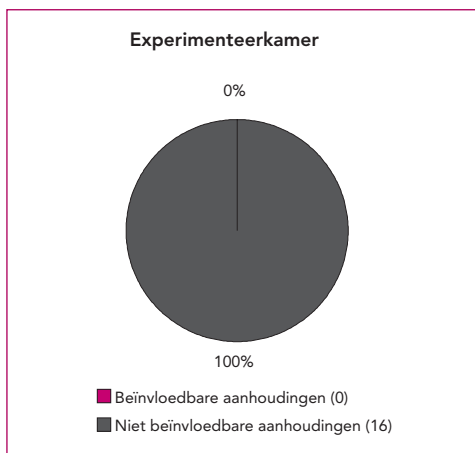
Het aantal aanhoudingen en de aanhoudingspercentages zeggen nog lang niet alles. Aanhoudingen zullen er altijd zijn. Waar het om gaat, en waar het experiment zich ook op richt, is het terugdringen van beïnvloedbare aanhoudingen, aanhoudingen die voorkomen hadden kunnen worden. De aanhoudingen in de experimenteerkamer en in de controlegroep zijn daartoe onderzocht in het licht van de vraag of deze met de vroegscan hadden kunnen of (voor de zaken uit de experimenteerkamer omdat daar een vroegscan heeft plaatsgevonden) moeten worden voorkomen.

Ik laat eerst de verdeling zien naar redenen van de aanhoudingen in respectievelijk de experimenteerkamer en de controlegroep:

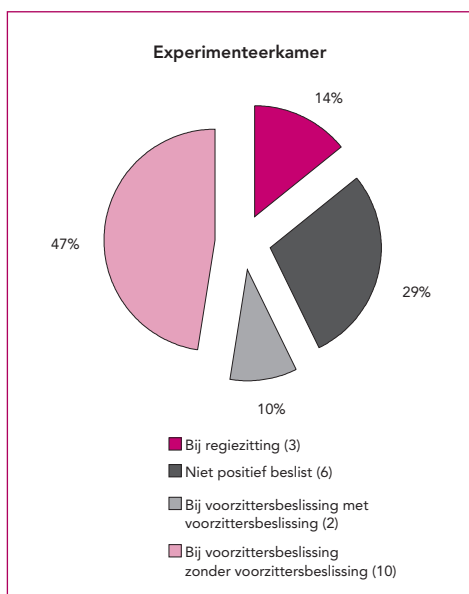
29 De aanhoudingspercentages zijn berekend door de aanhoudingen (minus de aanhoudingen die als pro forma, regie of mega zijn aangemerkt) te delen door het aantal aangebrachte zaken minus de intrekkingen (en vanzelfsprekend eveneens minus pro forma, regie of mega). Voor wat betreft de aanhoudingspercentages in de sector zijn daarenboven jeugd, economie, fraude en de penitentiaire kamer eruit gefilterd, omdat de experimenteerkamer dit soort zaken niet behandelde. De BIPAD-zaken zijn hier overigens niet uitgefildert.



En vervolgens de verdeling tussen beïnvloedbare en niet-beïnvloedbare aanhoudingen in die twee groepen:³⁰

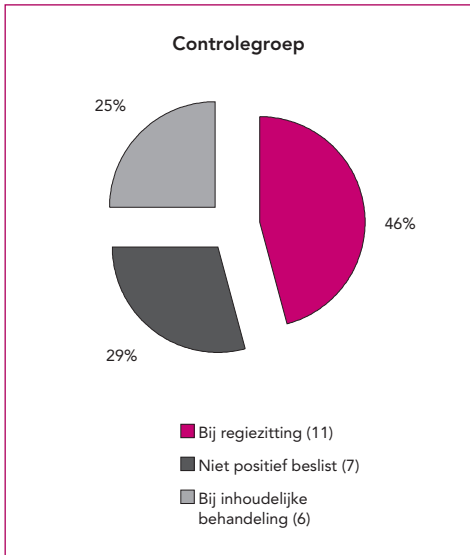


In hoeverre de proactieve rol heeft geleid tot een verschuiving van het moment waarop op verzoeken wordt beslist, blijkt uit de volgende diagram die voor de experimenteerkamer en de controlegroep weergeeft op welk moment positief is beslist op verzoeken uit de appel-memorie.³¹



30 Chi-kwadraat (1) = 28,83, $p < 0.001$.

31 De significantie van het verschil is hier niet van belang omdat een vergelijking niet reëel is, nu in de controlegroep gewoonweg geen gebruik werd gemaakt van de figuur van de voorzittersbeslissing.

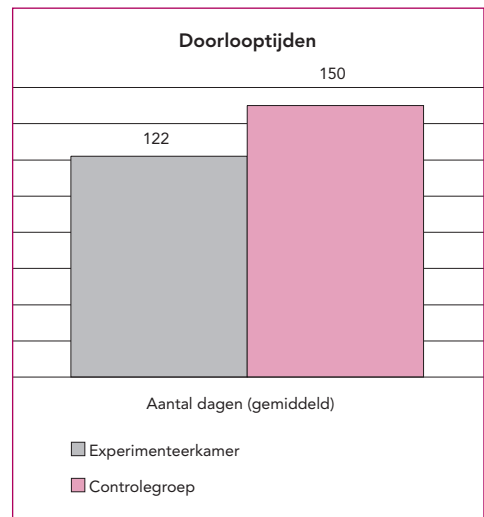


In deze diagrammen zien we terug dat in de experimenteerkamer alle in de appelmemoire gedane verzoeken in de voorfase werden afgevangen, hetgeen heeft geleid tot minder regiezittingen en het achterwege blijven van aanhoudingen bij de inhoudelijke behandeling ten gevolge van verzoeken die reeds bij appelmemoire zijn gedaan.

Een andere indicatie voor de mate waarin in een vroeger stadium werd beslist, biedt de vergelijking tussen het aantal extra verzoeken (en daarmee bedoel ik verzoeken die niet bij appelmemoire zijn gedaan) bij de inhoudelijke behandeling in de zaken van de experimenteerkamer enerzijds en de zaken van de

controlegroep anderzijds. Die extra verzoeken bleven in de experimenteerkamer, anders dan in de controlegroep, meestal uit en werden door de actieve benadering in de voorfase in een vroeg stadium reeds toegewezen. Ook hierdoor werden beïnvloedbare aanhoudingen voorkomen.³²

Ten slotte kom ik op de gemiddelde doorlooptijden in respectievelijk de experimenteerkamer en de controlegroep.³³



De doorlooptijden zijn berekend vanaf de datum van binnenkomst bij het hof tot aan het moment waarop in de zaak een eindarrest werd gewezen. Gelet op de langere voorfase in de experimenteerkamer (in de controle-

32 Chi-kwadraat (2) = 9,32, $p < 0.01$. Het verschil is significant.

33 $t(394) = 2,01$, $p < 0.05$. Het verschil is significant.

groep is bij binnenkomst van de zaak bij het hof reeds in een nabije zittingsdatum voorzien) viel te verwachten dat de doorlooptijden voor de proeftuinzaken hoger zouden liggen. Dit is echter niet het geval en ook hier lijkt de oorzaak te kunnen worden gevonden in de aanhoudingen. Zaken die zonder aanhouding werden afgedaan kennen in de controlegroep doorgaans een kortere doorlooptijd dan in de experimenteerkamer, maar *als* een zaak werd aangehouden stijgen de doorlooptijden ten opzichte van die in de experimenteerkamer. Dit, samen met de omstandigheid dat er in de controlegroep ook meer is aangehouden, zorgt ervoor dat de doorlooptijden in de controlegroep uiteindelijk boven die van de proeftuin uitkomen.

2.2.3 Heeft het experiment een effect op de kosten per zaak en is dat effect positief of negatief?

Vergelijking van de kosten en opbrengsten van de experimenteerkamer en een reguliere strafkamer bleek lastig te realiseren. Voor wat betreft de experimenteerkamer zijn de kosten en opbrengsten helder en voor weinig discussie vatbaar. De kosten van een reguliere strafkamer vielen ook wel te berekenen, maar de opbrengsten niet. Voor die opbrengsten is namelijk noodzakelijk om duidelijkheid te hebben over het gemiddeld aantal MK-arresten (niet zijnde BIPAD-arresten, uitspraken van de penitentiaire kamer, jeugd, fraude, economie of megazaken) dat naar aanleiding van een

reguliere zitting gewezen wordt en die duidelijkheid is er niet. De landelijke bekostigingssystematiek bood daarvoor als gezegd onvoldoende handvatten. Na talloze inspanningen ben ik dan ook tot de conclusie moeten komen dat daarover onvoldoende zekerheid bestaat. Het enige cijfer dat in dit verband uit het managementinformatiesysteem kan worden afgeleid is het totaal aantal gewezen reguliere MK-arresten (niet zijnde BIPAD-arresten, uitspraken van de penitentiaire kamer, jeugd, fraude, economie of megazaken): 1149 in 2009 en 1743 in 2010. Het precieze aantal daarvoor benodigde zittingen niet. Wel is bekend wat een reguliere strafkamer kost (€ 598.000) en hoeveel zittingen (60) die zouden moeten doen.³⁴ Vervolgens kan ik aan de hand hiervan berekenen hoeveel reguliere MK-arresten een reguliere strafkamer per zitting gemiddeld zou moeten wijzen om het financieel resultaat van de experimenteerkamer te kunnen evenaren en hoeveel reguliere zittingen daarvoor dan op jaarbasis zouden kunnen volstaan. Dat zal ik hieronder doen. Daarvoor kan het echter geen kwaad mijn verwondering uit te spreken over het feit dat een moderne organisatie die de rechtspraak pretendeert te zijn geen duidelijkheid heeft over de daadwerkelijke kosten en opbrengsten van de verschillende productgroepen. Het gemis van dergelijke informatie klemmt eens te meer in het licht van de verantwoordingsplicht die de rechtspraak naar de samenleving heeft. Omdat een en ander voortvloeit uit de landelijke bekostigingssystematiek (vanuit die

34 Het gaat hier om een strafkamer bestaande uit 1 vicepresident, 2 raadsheren, 2 senior secretarissen, 1 secretaris, 1 vakgericht administratief medewerker. Deze zouden volgens de binnen de sector gehanteerde werklastnorm 60 zittingen moeten doen. De precieze inzet van raadsheer-plaatsvervangers die daar dikwijls nog bovenop komen, viel niet te bepalen en is dan ook niet in dit bedrag meegenomen. De bedragen die in deze paragraaf worden genoemd zijn verkregen bij de sector bedrijfsvoering van het Arnhemse hof.

optiek is het ontbreken van duidelijkheid ook verklaarbaar en begrijpelijk) heb ik geen aanleiding om te veronderstellen dat dit bij andere gerechten anders zal zijn.

Dan mijn berekeningen, waarbij ik nogmaals benadruk dat het voor wat betreft een reguliere strafkamer niet meer en niet minder is dan een indicatie, nu een raming van de opbrengsten van een dergelijke strafkamer ontbreekt. Enige terughoudendheid is daarom gepast.

De kosten van de experimenteerkamer zijn berekend aan de hand van de afspraken in het convenant. Het betreft hier dus de daadwerkelijk door de sector in 2010 gemaakte kosten ten behoeve van het experiment. Deze afspraken kwamen erop neer dat de experimenteerkamer een mix van 200 MK-arresten in de periode van 1 februari 2010 tot 1 februari 2011 af zou doen. Om dat te bewerkstelligen is de experimenteerkamer de volgende formatie toebedeeld:

- 0,2 fte raadsheer vicepresident;
- 0,5 fte raadsheer;
- raadsheer-plaatsvervanger voor iedere zitting;
- 1 fte senior secretaris;
- 1 fte secretaris;
- 0,5 fte vakgericht administratief medewerker.³⁵

De hieruit voortvloeiende kosten zijn de feitelijke kosten. Het is dat wat de experimenteer-

kamer de strafsector daadwerkelijk heeft gekost. Dit (feitelijke) bedrag bedraagt € 219.689. Het bedrag is gebaseerd op een periode van 11 maanden, omdat de looptijd van het convenant uiteindelijk met een maand is verkort, aangezien de productieafspraken geruime tijd daarvoor reeds was gerealiseerd. De kosten per zaak zijn dan de kosten gedeeld door de geleverde productie (202).

De kosten per zaak bedroegen € 1.088 en de opbrengsten per zaak € 1.985 (dit is het bedrag dat een hof ontvangt per uitgestroomd MK-arrest). Het positieve resultaat is dan € 897 per zaak. Van belang is om hierbij te vermelden dat in de kosten per zaak de eigen verrichte werkzaamheden door de raadsheer-commissaris zitten verwerkt alsmede het zelf opvangen van ziekte en afwezigheid. De leden van de experimenteerkamer hebben werkzaamheden verricht in andere kamers binnen de sector, terwijl de experimenteerkamer interne uitval van administratie, secretariaat en raadsheren telkens zelf heeft opgevangen. Verder moet het resultaat niet gezien worden als 'winst', omdat van deze gelden uiteraard de overhead en de materiële faciliteiten bekostigd moeten worden.

Wanneer we voornoemd verschil in kosten en opbrengsten transponeren naar een reguliere strafkamer (60 zittingen op jaarbasis en een totale kostenpost van € 598.000) dan zou een reguliere strafkamer per zitting gemiddeld 9,16 reguliere MK-arresten (niet zijnde BIPAD,

35 Dit is telkens dat deel van de formatie dat was gereserveerd voor werkzaamheden binnen de experimenteerkamer. Het resterende formatieve deel van de verschillende leden is ingezet buiten de experimenteerkamer (onder meer voor andere kamers en/of in het kader van een leidinggevende functie).

jeugd, milieu, economie en penitentiaire kamer) moeten wijzen om hetzelfde positieve resultaat te bewerkstelligen. Hiervoor zouden in 2009 125,4 reguliere MK-zittingen per jaar kunnen volstaan en in 2010 190,3 reguliere MK-zittingen. Per week zijn dat respectievelijk 2,41 en 3,66 reguliere MK-zittingen. Hoewel het precieze aantal zittingen besteedt aan reguliere MK-zaken niet kon worden achterhaald, kan gerechtvaardigd worden gesteld dat het aantal daadwerkelijke gehouden reguliere MK-zittingen in 2009 en 2010 ruim hoger was dan deze aantallen. Het lijkt er dan ook sterk op dat de experimenteerkamer een aanzienlijk positiever resultaat kent dan een reguliere strafkamer en een met de experimenteerkamer overeenkomende productie zou kunnen leiden tot een evenzo aanzienlijke daling van de zittingslast. Dat het resultaat zo positief zou zijn, viel op basis van de hiervoor gepresenteerde cijfers in de vorige subparagraaf ook wel te verwachten.

De vraag is vervolgens welke conclusies we nu kunnen trekken, gelet op de hoogst indicatieve aard van het beschikbare vergelijkingsmateriaal. In dit verband zij nog maar eens benadrukt dat de kostprijsvergelijking een kwetsbare factor vormt van deze evaluatie. Daarom is terughoudendheid gepast. Met het oog op de vraag naar de tijdswinst bij brede invoering van de proeftuingedachte zou verder een interessante vraag zijn in hoeverre het experiment een bepaalde slagvaardigheid aangejaagd heeft die mogelijk samenhangt

met de eerezucht om de afgesproken productie te bereiken. Die zal er namelijk altijd wel zijn wanneer we ervan uitgaan dat het werken volgens de proeftuingedachte op vrijwilligheid is gebaseerd. Een dergelijk onderzoek gaat de spankracht van deze evaluatie echter te buiten, maar niet valt uit te sluiten dat de karakterologische factor bij de personele samenstelling van een strafkamer mogelijk een veel grotere rol vervult dan thans wordt aangenomen of zelfs maar wordt verondersteld. Kortom, de hier opgeworpen vraag naar de personele factor bij de hoge afdoeningsgraad in het experiment is niet van belang ontbloeit, maar geldt voor elke strafkamer. In dit onderzoek, in lijn met de publicaties waarop dit experiment is gestut, staat echter de vraag centraal naar een werkstructuur die in directe zin interfereert met de (onderlinge) persoonskenmerken die aanjagend of mogelijk zelfs bepalend zijn voor een bepaalde organisatorische cultuur rond de afdoening van zaken. Anders gezegd, aanpassingen in de *structuur* hebben een negatief of positief effect op de *cultuur*. Waar ik de vraag naar de mate waarin de cultuur en de structuur zich causaal tot elkaar en tot het afdoeningsprofiel verhouden schuldig moet blijven, kan in ieder geval het volgende worden geconcludeerd: het hoge afdoeningsprofiel duidt erop dat cultuur en structuur in het hier geëvalueerde experiment positief interfereren.

2.2.4 Hoe werd de proactievere rol van de voorzitter door de intern en extern betrokkenen gewaardeerd?

In cijfermatig en financieel opzicht lijkt de proactievere rol van de voorzitter een succes te mogen worden genoemd. Belangrijk(er) lijkt echter de waardering daarvan door de intern en extern betrokkenen, alsmede de juridische waardering. Ik begin met de waardering door de intern en extern betrokkenen. Daartoe zal ik achtereenvolgens aandacht besteden aan de waardering voor het vroege contactmoment en de daaruit voortvloeiende voorzittersbeslissingen, het verhoor door een gedelegeerd raadsheer-commissaris en het voorzittersoverleg. Meer overkoepelende indrukken behandel ik in paragraaf 2.2.7.

Vroeg contact en voorzittersbeslissingen

Voor wat betreft het in een vroeg stadium leggen van contact en de daaruit voortvloeiende voorzittersbeslissingen geldt de positieve waardering zonder uitzondering.

Enkele advocaten daarover:

‘Heel plezierig: het is snel en het is duidelijk hoe iedereen tegenover bepaalde verzoeken staat.’

‘Het is praktisch, efficiënt en er wordt tijdswinst geboekt. Je kan heel veel onderwerpen. Je hebt bovendien een idee

hoe het hof naar een zaak kijkt waardoor je als advocaat je strategie beter kunt bepalen.’

‘Ik waardeer het positief, zeker in zaken waarin nog wat moet gebeuren. Voordeel is ook dat de voorzitter de zaak van tevoren ziet en dat je uit de mate waarin de voorzitter de gedane verzoeken toewijst, voorzichtig kunt afleiden hoe het hof over de zaak denkt. Als verdediging heb je zo snel duidelijkheid. Als ik weet hoe de voorzitter erover denkt, kan ik beter verdediging voeren, dan wanneer ik dat niet weet.’

Er is één advocaat geweest die medewerking heeft geweigerd omdat hij zonder appeldagvaarding niet zeker was van vergoeding door de Raad voor de Rechtsbijstand en er dus een risico bestond dat hij zijn voorbereidende werkzaamheden niet betaald zou krijgen. Andere advocaten zagen dit bezwaar niet. Een deel niet omdat zij ook zonder appeldagvaarding vergoeding kregen voor door hen verrichte inhoudelijke werkzaamheden met het oog op de behandeling in hoger beroep. Een deel niet omdat zij het in het belang van hun cliënt zagen om medewerking te verlenen. Het uitblijven van vergoeding zagen zij als een risico van ‘het vak’ en in de praktijk was het uiteindelijk toch meestal zo dat zij de door hen verrichte werkzaamheden (hetzij via cliënt, hetzij via de Raad voor de Rechtsbijstand) betaald kregen.

Raadsheren en advocaten-generaal waren ook onverdeeld positief over het vroege contact.

Een van de raadsheren zei het als volgt:

'Door goed te plannen kan, met behoud van de vereiste kwaliteit, de voorgenomen "productie" van arresten vlot worden gerealiseerd. Mede dankzij de voorzittersvoorbereiding en de "eigen" raadsheer-commissaris is er sprake van weinig aanhoudingen. Door de te behalen tijds winst verkeert ook de justitiabele minder lang in onzekerheid. De eigen aanhoudingszittingen werken eveneens positief op de voorbereidingstijd, omdat zaken snel (weer) op zitting komen en het dossier nog vers in het geheugen zit. Je draagt op deze manier bij aan het uitvoeren van een kostenbewuste en efficiënte rechtspraak.'

En een van de raadsheren antwoordde op de vraag hoe hij de gevolgen die hij ervaart (volgens eigen zeggen: 'een positieve sturing van het strafproces') waardeert:

'Positief. Het is in het belang van de justitiabele dat sneller wordt geprocedeerd.'

Van belang is ook dat geen van de beide raadsheren zich geïmmiteerd zegt te hebben gevoeld door het werk in de voorfase.

Kortom: het leggen van vroeg en voorafgaand contact en het intensiever gebruiken van de

mogelijkheid voorzittersbeslissingen te geven, wordt zonder uitzondering positief gewaardeerd. Het verdient wellicht wel aanbeveling in contact te treden met de Raad voor de Rechtsbijstand, teneinde de betrokken advocaten duidelijkheid te verschaffen over de financiering van daaruit voortvloeiende voorbereidende werkzaamheden, al moet worden afgevraagd of dit een probleem is dat de rechtspraak zich aan moet trekken.

Gedelegeerd raadsheer-commissaris

Ook over de verhoren door de raadsheer-commissaris (RHC) zijn de respondenten zonder uitzondering positief. Geen van de advocaten had principiële bezwaren tegen verhoren voorafgaand aan het onderzoek ter terechtzitting, ook niet op basis van een voorzitterbeslissing. Wel is het zo dat door meerdere advocaten werd opgemerkt dat niet alle zaken hiervoor geschikt zijn en dat uiteraard de instemming is vereist van hun cliënt. Twee advocaten memoreerden het risico dat een cliënt later (al dan niet met een nieuwe advocaat) niet meer zou instemmen, maar zij zagen daarin geen reden om van een verhoor door de raadsheer-commissaris af te zien indien zich dat voor zou doen.

Over de wisselende geschiktheid van zaken zegt de raadsheer die het merendeel van de RHC-verhoren heeft verricht het volgende:

'Ik heb als lid van de kamer de getuigenverhoren gedaan. Dat is wat mij betreft prima verlopen en advocaten reageerden positief. Toch heb ik in een enkele zaak het verhoor door een andere raadsheer-commissaris laten doen en wel in die zaken waarin een advocaat optrad die als niet "makkelijk" te boek staat. Dit om te voorkomen dat, bij het ontstaan van problemen bij een getuigenverhoor dit zou doorwerken naar de behandeling ter zitting. Mij is gebleken, dat de inschatting in die zaken een goede is geweest, omdat er vanwege het optreden van zo'n advocaat discussie is ontstaan, zodanig dat dit ter zitting tot problemen had kunnen leiden, als de verhorend raadsheer-commissaris deel had uitgemaakt van de kamer. Ik denk dan aan wraking.'

Als gezegd had geen van de advocaten bezwaren. Sterker nog: door verschillende advocaten werd vooral het voordeel van het horen door een gedelegeerd raadsheer-commissaris benadrukt.

Ik citeer enkele advocaten:

'Voordeel is dat er in ieder geval een van de raadsheren bij aanwezig is, die is ingevoerd in de materie.'

'Een raadsheer uit het midden doet meer recht aan het onmiddellijkheidsbeginsel.'

'Bij een verhoor voor de gedelegeerd raadsheer-commissaris heb je wel de voordelen van het horen ter terechtzitting (er is namelijk een raadsheer uit de samenstelling bij), maar niet de nadelen (je hoeft het verhoor niet direct in het pleidooi te verwerken).'

'Bij de raadsheer-commissaris zijn getuigen meer op hun gemak en minder gespannen. De verklaringen zijn daardoor vollediger en duidelijker. Voordeel van een gedelegeerd raadsheer-commissaris is dat hij de zaak kent, een andere raadsheer-commissaris moet groeien. Ook belangrijk: emoties komen niet op papier en als de gedelegeerd raadsheer-commissaris die emoties gezien heeft, kan hij dat meenemen bij zijn uiteindelijke beoordeling.'

Door een van de advocaten-generaal werd in dit verband nog gewezen op het gevoel dat binnen de experimenteerkamer meer verzoeken werden toegewezen:

'Een snellere beslissing om getuigen te horen of onderzoek te laten verrichten is positief. Naar mijn smaak wordt er ook meer recht gedaan aan de verdedigingsbelangen. De advocaat krijgt het volle pond en die kan dat ook tegen zijn of haar cliënt zeggen.'

Kortom: tegen de werkwijze van het voorafgaand horen door de raadsheer-commissaris

bestonden, mits sprake is van consensus over die werkwijze, geen principiële bezwaren. Wel lijken de geziene voordelen (behoudens de mogelijkheid om meer getuigen te horen) vooral verband te houden met de omstandigheid dat in het merendeel van de zaken de verhoren werden gedaan door een raadsheer uit de experimenteerkamer zelf. Bij navolging van de proeftuingedachte verdient een dergelijke constructie aanbeveling. Wel lijkt het aangewezen de mogelijkheid te blijven bieden om verhoren die minder geschikt worden geacht om door een gedelegeerd raadsheer-commissaris te worden verricht te kunnen uitbesteden aan een raadsheer-commissaris die niet een van de behandelend raadsheren is. Over eventuele spanningsvelden op dit vlak (bijvoorbeeld door het stellen van een limiet aan het aantal te horen getuigen of het zich onbevoegd achten door een raadsheer-commissaris) kom ik verderop nog kort te spreken in het kader van de juridische waardering van het experiment.

Voorzittersoverleg

Het voorzittersoverleg werd positief ontvangen door de respondenten. Dat wil zeggen: door de geïnterviewde leden van de experimenteerkamer werden geen bezwaren genoemd en evenmin door de geïnterviewde advocaten-generaal. Als voorwaarden aan het voorzittersoverleg werden wel gesteld dat dit alleen geschiedt op basis van consensualiteit, dat er naar aanleiding van het voorzittersoverleg

alleen maar positieve beslissingen worden genomen en dat partijen op zitting vrij zouden blijven om verzoeken waarop geen positieve beslissing is gevolgd opnieuw te doen.

Bij de geïnterviewde advocaten was er één die principieel tegen was en een ander die niet mee zou hebben willen doen omdat hij volgens hem geen vergoeding zou krijgen van de Raad voor de Rechtsbijstand voor het voorzittersoverleg (dit is dezelfde advocaat die om die reden bezwaar had tegen het vroege contact). Dit laatste bezwaar ontbeerde volgens andere advocaten feitelijke grondslag.

De advocaat met principiële bezwaren verwoordde deze als volgt:

‘Een dergelijk overleg kan niet buiten cliënt om plaatsvinden. Dit kan niet volgens het Wetboek van Strafvordering en hij heeft de mogelijkheid daarover in cassatie te klagen. Cliënt heeft er recht op om te weten hoe zo’n overleg verloopt. Ik vind het een gevaarlijke ontwikkeling.’

Geen van de andere advocaten zagen onder de eerdergenoemde voorwaarden (consensualiteit, alleen positieve beslissingen, handen vrij ter terechtzitting) bezwaren, mits (uiteraard zou ik zeggen) hun cliënt met die gang van zaken zou instemmen.

Ik citeer een advocaat die het voorzittersoverleg zelf niet heeft meegemaakt:

'Ik vind dat heel goed. In een gesprek kun je namelijk, beter dan op papier, je belangen en de achterliggende gedachte van bepaalde verzoeken duidelijk maken. Een informele setting is beter en het praat makkelijker in een gesprek zonder cliënt erbij. Soms is het goed je niet zo hard op te stellen en die ruimte biedt een dergelijk gesprek.'

En ten slotte de enig geïnterviewde advocaat die wel een voorzittersoverleg heeft meegeemaakt. Zij ziet duidelijk voordelen, ook uit verdedigingsoogpunt:

'Ik heb het voorzittersoverleg als prettig ervaren. Het is praktisch en scheelt tijd. De lijnen zijn kort en de contacten open. Doorgaans stel je brieven met verzoeken op waar niemand bij is. Nu is iedereen er bij en dat werkt beter dan dat ieder voor zich zit te werken. Bovendien heb je zicht op hoe de voorzitter en de advocaat-generaal er in staan. Daar kan je de verdediging op inrichten.'

Kortom: het voorzittersoverleg stuit bij een grote meerderheid van de respondenten niet op principiële bezwaren. Onder de geschetste randvoorwaarden (consensualiteit, alleen positieve beslissingen, handen vrij ter terechtzitting) wordt het voorzittersoverleg positief gewaardeerd, zowel in termen van efficiency als in termen van kwaliteit (anders opstellen en verdediging beter inrichten). Ook op dit punt

verdient het voor de financiering wellicht aanbeveling in contact te treden met de Raad voor de Rechtsbijstand.

2.2.5 Hoe moet een proactievere rol van de voorzitter juridisch worden gewaardeerd?

Twee elementen binnen de experimenteerkamer voorzien niet in een wettelijke regeling en zijn als nova te beschouwen. Het gaat dan om het voorzittersoverleg en het via een voorzittersbeslissing laten horen van getuigen door de raadsheer-commissaris voorafgaand aan het onderzoek ter terechtzitting. Over beide punten heeft de Hoge Raad zich (nog) niet kunnen uitlaten, simpelweg omdat in 2010 in geen enkele zaak een vrucht van een van deze twee nova ten grondslag heeft gelegen aan (een van) de in de betreffende strafzaken genomen beslissingen. Wellicht is dit een indicatie voor het belang van de inzet van de nova ten aanzien van de in strafzaken te nemen beslissingen. Niet valt uit te sluiten dat de inzet, naast een efficiëncyslag, vooral zorgt voor een tegemoetkoming in de wensen van de verdediging (het Openbaar Ministerie kan immers op eigen gezag reeds nader onderzoek laten verrichten) en dat in de toekomst in slechts enkele gevallen uit de nova voortvloeiende informatie een zaak zal doen kantelen.

In zijn oratie bespreekt Otte de juridische aanvaardbaarheid van beide nova (Otte 2010a, p. 73-77). Een belangrijk element in die

bespreking is de vereiste consensualiteit: gaat een van de partijen niet akkoord, dan worden er geen getuigen door de raadsheer-commissaris gehoord voorafgaand aan het onderzoek ter terechtzitting en vindt ook geen voorzitters-overleg plaats. De vereiste consensus wordt over en weer schriftelijk bevestigd, nogmaals bekrachtigd bij behandeling van de zaak ter terechtzitting en uiteraard opgenomen in het proces-verbaal daarvan. Belangrijk in het betoog van Otte is verder dat het geven van een voorzittersbevel de procespartijen en de 'volle' kamer niet bindt: partijen zijn vrij verzoeken te herhalen of aan te vullen, en de kamer is bevoegd die verzoeken (alsnog) toe te wijzen.

Otte doet bij de uitwerking van zijn ideeën een sterk beroep op voorstellen uit het onderzoeksproject *Strafvordering 2001* en dan met name op de bijdrage van Den Hartog (2001, p. 334-340). Den Hartog bepleitte daarin reeds voor het horen van getuigen door een van de leden van de zittingscombinatie, het nemen van beslissingen door de voorzitter voorafgaand aan de zitting en voor informeel overleg tussen rechter, officier van justitie en verdediging. De beslissingen van de voorzitter hebben in de voorstellen van Den Hartog echter een voorlopig karakter en zij liet de bevoegdheid van de voorzitter vergezellen van een soort rechtsbeschermingsregeling. In die regeling zouden het Openbaar Ministerie en de verdachte de mogelijkheid moeten worden geboden te verzoeken of te vorderen

dat er (meer) getuigen worden gedagvaard of opgeroepen en/of bezwaar te maken tegen het horen van de getuige door één zittingsrechter. Het Openbaar Ministerie en de getuige die door de voorzitter werd opgeroepen zouden in die rechtsbeschermingsregeling de mogelijkheid moeten worden geboden bezwaar te maken tegen verschijning. Deze rechtsbeschermingsregeling vertoont in haar uitvoering parallellen met de door Otte aan toepassing van de twee nova als voorwaarde gestelde consensualiteit: geen consensus, geen voorzittersbeslissing. Het grootste verschil is dat in het voorstel van Den Hartog de getuige de gelegenheid krijgt te ageren tegen de beslissing van de voorzitter.

Over de verhoren bij de raadsheer-commissaris brengt Otte in het bijzonder nog naar voren dat deze 'stut op de gedachte dat als de voorzitter het meerdere mag (Otte doelt klaarblijkelijk op de bevoegdheden die de voorzitter op grond van artikel 258 lid 5 van het Wetboek van Strafvordering reeds heeft, RR), hij ook over het mindere beschikt' (Otte 2010a, p. 74).

In aanvulling daarop zou nog kunnen worden betoogd dat de verdediging de bevoegdheid toekomt nader onderzoek te laten verrichten in de vorm van een mini-instructie door de rechter-commissaris (welke mogelijkheid in de toekomst, wanneer de nog in behandeling zijnde Wet versterking positie rechter-commissaris in werking treedt, nog verder zal worden uitgebreid onder meer door ook een mini-

instructie door de raadsheer-commissaris mogelijk te maken)³⁶ en dat niet valt in te zien waarom dergelijk onderzoek niet ook (en soms misschien wel beter) via de gedelegeerd rechter/raadsheer-commissaris zou kunnen worden verricht. Zeker niet wanneer over het belang, het nut en de aanvaarbaarheid daarvan overeenstemming bestaat tussen procespartijen.

Daarbij komt dat in de memorie van toelichting bij de Wet raadsheer-commissaris die het horen door de gedelegeerd rechter/raadsheer-commissaris mogelijk maakte, de vraag of het alleen de zittingsrechter is die een dergelijke verwijzingsbevoegdheid toekomt niet wordt geproblematiseerd. Het lijkt erop dat de wetgever als uitgangspunt de bestaande systematiek heeft genomen waarin het alleen de zittingsrechter was die voor het horen van

getuigen of deskundigen de zaak kon verwijzen naar de rechter-commissaris. De voorzittersbeslissing ex artikel 258 lid 5 van het Wetboek van Strafvordering bestond toen nog niet. In de overwegingen waarin de minister de met de Wet raadsheer-commissaris geschapen mogelijkheid rechtvaardigt, lijkt ook niet zozeer de verwijzende instantie maar veeleer de tussen procespartijen bestaande consensus doorslaggevend.³⁷ Naast die consensus, dient het onderzoek door de gedelegeerd rechter/raadsheer-commissaris zich te beperken tot het horen van getuigen en deskundigen en mag bij dat horen niet bepaald zijn dat de advocaat of de verdachte daar niet bij tegenwoordig mag zijn (artikel 316 lid 2 van het Wetboek van Strafvordering). De in het experiment gevolgde werkwijze gaat niet aan deze voorwaarden voorbij.

36 Zie voor deze laatste uitbreiding *Kamerstukken II 2010-2011*, 32 177, nr. 9 (Tweede nota van wijzigingen) en het daarin voorgestelde artikel SS en overigens *Kamerstukken II 2010-2011*, 32 177, nr. 2 (Voorstel van wet) en *Kamerstukken II 2010-2011*, 32 177, nr. 3 (MvT).

37 *Kamerstukken II 2001-2002*, 28 477, nr. 3, in het bijzonder p. 4-9. In de bijdrage van Den Hartog komt dit wel ter sprake. In haar voorstellen is een van de uitgangspunten dat indien getuigen door slechts één van de zittingsrechters worden gehoord, hiervoor overeenstemming moet bestaan tussen de rechter(s), de OvJ en de verdediging: 'De rechter(s) kunnen – in verband met hun eigen verantwoordelijkheid voor de waarheidsvinding – het verhoor door één zittingsrechter tegenhouden,' aldus Den Hartog (2001, p. 325). Het is mij echter niet geheel duidelijk hoe die 'eigen verantwoordelijkheid' zich verhoudt tot de tevens door Den Hartog voorgestelde mogelijkheid voor de voorzitter om, indien hij van mening is dat zich een reden voordoet om de te dagvaarden getuigen door één zittingsrechter te laten horen, daarvan melding te maken in de voorzittersbeschikking waarin hij het horen van die getuigen beveelt. Over deze beslissing wordt de hele samenstelling pas in de gelegenheid gesteld te oordelen indien een van de procespartijen of een van de getuigen daar bezwaar tegen maakt (Den Hartog 2001, p. 335-336). Wanneer dat bezwaar achterwege blijft staan de andere zittingsrechters buitenspel. Wat hier ook van zij, op zichzelf is de nadruk die Den Hartog legt op de verantwoordelijkheid van alle rechters in de samenstelling niet onbegrijpelijk in het licht van de omstandigheid dat in haar voorstellen, anders dan in de in de Wet raadsheer-commissaris gecreëerde mogelijkheid, het verhoor door die ene zittingsrechter onderdeel uitmaakt van het onderzoek ter terechtzitting. Een verhoor door de rechter/raadsheer-commissaris als hier besproken ontbeert echter een dergelijke status en dat zou met zich kunnen brengen dat de collectieve verantwoordelijkheid ten aanzien van de beslissing van de voorzitter minder hoeft te worden benadrukt.

In de memorie van toelichting bij de wet waarin de figuur van de voorzittersbeslissing is gecreëerd, komt de mogelijkheid van het horen van getuigen of deskundigen door de (gedelegeerd) rechter/raadsheer-commissaris op gezag van de voorzitter en voorafgaand aan het onderzoek ter terechtzitting evenmin ter sprake. Daaruit zou ik echter niet zozeer willen afleiden dat de wetgever daar niets van heeft willen weten, maar eerder dat hij die mogelijkheid gewoonweg over het hoofd heeft gezien. Bij een principiële afwijzing was een beschouwing daarover wel te verwachten geweest.

Het horen van een getuige of deskundige door een gedelegeerd rechter/raadsheer-commissaris voorafgaand aan het onderzoek ter terechtzitting, ontnemt verder ook niet de mogelijkheid voor de hele samenstelling, al dan niet op verzoek van een van de procespartijen, de betreffende getuige of deskundige alsnog ter terechtzitting te horen. Ten slotte bestaat er, indien er bij een of meer rechters van de samenstelling bezwaren bestaan of ontstaan tegen de hier voorgestelde gang van zaken, uiteraard de mogelijkheid om de samenstelling te wijzigen. Bovendien kan de gedelegeerd rechter/raadsheer-commissaris zich verschonen en bestaat voor procespartijen altijd de mogelijkheid van wraking. De vereiste instemming en de te verwachten ruggespraak tussen de voorzitter en rest van de kamer,³⁸

doen vermoeden dat deze waarborgen niet snel zullen worden ingeroepen. Op de achtergrond zijn ze echter wel altijd aanwezig, ten einde een *fair trial* in de zin van artikel 6 EVRM te kunnen garanderen.

Over het voorzittersoverleg merkt Otte in het bijzonder nog op dat de wetgever dit weliswaar niet wenselijk achtte, maar dit ook niet heeft verboden. Het voordeel van het voorzittersoverleg ziet Otte, naast de efficiëncyslag die daarmee te maken valt, in het creëren van 'meer spraak en tegenspraak (...) dan in de huidige situatie waarin de voorzitter ex artikel 263 van het Wetboek van Strafvordering eigenstandig tot een beslissing komt alsnog een getuige te laten oproepen voor de zitting' (Otte 2010a, p. 76). Het voorzittersoverleg maakt volgens Otte geen onderdeel uit van het onderzoek ter terechtzitting en daarom is zijns inziens ook geen sprake van schending van de externe openbaarheid.³⁹ Door ook het Openbaar Ministerie uit te nodigen, door de korte verslaglegging bij brief (of mail) in het dossier te voegen en door de gevolgde werkwijze ter terechtzitting te accorderen, is volgens hem 'elke zweem van geheim overleg voorkomen' (Otte 2010a, p. 76).

De vraag is of de uitlatingen van de wetgever over het voorzittersoverleg niet minder negatief zouden kunnen worden beoordeeld dan Otte dat doet. Het informele voorzittersover-

38 Deze verwachting zien we ook terug in de totstandkomingsgeschiedenis van de figuur van de voorzittersbeslissingen. Daarin valt te lezen dat de bevoegdheid van de voorzitter 'er vanzelfsprekend niet aan in de weg staat dat deze omtrent de toepassing daarvan overlegt met de andere rechters die de strafzaak zullen berechten'. Zie *Kamerstukken II* 2003-2004, 29 254, nr. 3, p. 7 (MvT).

39 Otte verwijst in dit verband naar de conclusie van P-G Fokkens, overweging 40, bij HR 23 oktober 2001, *NJ* 2002, 77. Dit om het verschil te markeren met het raadkameroverleg dat in HR 4 april 2000, *NJ* 2000, 633, m.nt. 't Hart reden was voor de Hoge Raad om het arrest van het hof te vernietigen.

leg wordt in het onderzoeksproject *Strafvordering 2001* door de onderzoekers als 'een van de meer ingrijpende voorstellen' betiteld en komt vervolgens in verschillende deelrapporten van *Strafvordering 2001* terug. Het meest uitgebreid in de reeds genoemde bijdrage van Den Hartog en wel met het oog op het horen van getuigen. Daarnaast wordt het voorzittersoverleg kort aangehaald in de bijdragen van Hartevelt (2001, p. 193) en van Kwakman (2001, p. 394-395). In de bijdrage van Hartevelt met het oog op het horen van deskundigen; in de bijdrage van Kwakman bij vragen omtrent de inhoud en interpretatie van de tenlastelegging.

Uiteindelijk komt het voorzittersoverleg in de Tweede Kamer slechts aan de orde bij de wet die leidde tot introductie van de voorzittersbeslissing. In de memorie van toelichting zegt de minister hierover dat het niet in de rede ligt dat de voorzitter voor de terechtzitting *in ruime mate* overleg pleegt met procespartijen: 'Beslissingen die *lastig liggen* (curs. RR) en toch *aangevochten worden* (curs. RR) door de officier van justitie, sorteren geen effect en kunnen ook beter ter terechtzitting worden genomen.'⁴⁰ Verderop valt over dit voorstel uit

Strafvordering 2001 te lezen dat het de minister niet noodzakelijk voorkomt deze mogelijkheid van informeel overleg te *formaliseren*, '(z)eker nu de betrokkenheid van de rechter in de fase voor het eigenlijke strafproces in dit wetsvoorstel beperkter blijft dan in de voorstellen van de onderzoekers'.⁴¹

Deze overwegingen zouden, in onderlinge samenhang beschouwd, ook zo kunnen worden gelezen dat de wetgever geen noodzaak zag tot het wettelijk regelen van het voorzittersoverleg en dat hij overigens slechts die informele overleggen onwenselijk achtte die zouden kunnen leiden tot beslissingen die lastig liggen en toch aangevochten worden. Dergelijke beslissingen konden echter vanwege de vereiste consensualiteit a priori niet uit de in het experiment gehouden voorzittersoverleggen voortvloeien. Daarbij komt dat de wetgever slechts het *in ruime mate* overleg voeren lijkt uit te sluiten en mogelijk niet het *in enige mate* voeren van overleg, wanneer – zoals bij de in het experiment verkende werkwijze – de rol van de rechter in de voorfase beperkter blijft dan door de onderzoekers van *Strafvordering 2001* is voorgesteld.⁴² Hoewel het voorgaande onverlet laat dat de wettelijke

40 Kamerstukken II 2003-2004, 29 254, nr. 3, p. 9.

41 Kamerstukken II 2003-2004, 29 254, nr. 3, p. 19.

42 Het in het experiment gehouden vooroverleg strekte slechts tot het verkennen van de mogelijkheden om te komen tot consensus over de verzoeken zoals die door de verdediging zijn gedaan. Andere onderwerpen – zoals het ambtshalve oproepen van getuigen en deskundigen, vragen omtrent de uitleg van de tenlastelegging of de inzet van de behandeling in hoger beroep – kwamen daarbij niet aan de orde. Ook bindt de uitkomst van het vooroverleg rechters noch procespartijen. *Strafvordering 2001* tendeerde wel in die – in mijn ogen overigens behartigswaardige – richting (vgl. onder meer Groenhuijsen & De Hullu 2002, p. 390 en Groenhuijsen & Knigge 2001, p. 44). De gang van zaken in het experiment strekte daar echter in geen geval toe. Voor wat betreft het beperken van de onderwerpen van een vooroverleg verwijs ik ook weer in het bijzonder naar het voorstel van Den Hartog om, daar een informeel overleg zich onttrekt aan publieke controle en het mede daardoor niet helemaal is uitgesloten dat dit overleg vormen aanneemt die niet zijn beoogd, in de wet de onderwerpen te benoemen waarover overlegd mag worden, bijvoorbeeld door te verbieden om overleg te voeren over andere onderwerpen dan die waarover de rechter voorafgaand aan de zitting beslissingen nemen mag (Den Hartog 2001, p. 338-339).

basis niet bepaald sterk is te noemen, is die misschien wel sterker dan Otte doet voorkomen.

Daarbij komt ten slotte dat de reeds genoemde Wet versterking positie rechter-commissaris voorziet in een bevoegdheid voor de rechter/raadsheer-commissaris om, indien hij dit voor het goede verloop van het onderzoek noodzakelijk acht, de officier van justitie, de verdachte en diens raadsman op te roepen voor hem te verschijnen.⁴³ Veel van het informele voorzittersoverleg is in deze regiebijeenkomst te herkennen en kan als basis dienen voor een eventuele formalisering van het informele voorzittersoverleg. In ieder geval is het besloten karakter geen reden voor de wetgever geweest om een dergelijke regiebijeenkomst achterwege te laten. Ook lijkt de wet niet uit te sluiten dat een uit het midden van de samenstelling benoemde rechter/raadsheer-commissaris optreedt in dergelijke regiebijeenkomsten. Daarenboven: met de voorzitter als een uit het midden van de samenstelling benoemde rechter/raadsheer-commissaris valt met de regiebijeenkomst in materieel opzicht bijna hetzelfde te bewerkstelligen als beoogd wordt met het informele voorzittersoverleg.⁴⁴ Het enige verschil is dat voor de regiebijeenkomst de verdachte dient te worden opgeroepen en deze in het informele voorzittersoverleg juist afwezig is. In de praktijk zal de verdachte echter niet zelden afstand doen van zijn recht bij de regiebijeenkomst aanwezig te zijn, zoals thans ook vaak bij regiezittingen gebeurt. Dat maakt dat er ook weinig verschil zal zijn tussen

de regiebijeenkomst op de voet van artikel 185 van het Wetboek van Strafvordering en het hier gepresenteerde informele voorzittersoverleg zonder wettelijke basis.

Op de ideeën van Otte in het preadvies en de oratie is vooralsnog geen tegensprekelijke of omarmende reactie in de literatuur te vinden. In de juridische wandelgangen, zowel binnen als buiten het Arnhemse, lijken de nova instemming maar ook enige huiver te ontmoeten. Die mogelijke huiver zou (maar ik kan het mis hebben: op schrift gestelde kritiek ontbreekt vooralsnog) kunnen voortkomen uit de ontbrekende openbaarheid van het voorzittersoverleg en de mogelijke schijn van vooringenomenheid die daardoor kan ontstaan. Hoewel die huiver niet onbegrijpelijk is, kan een andere invalshoek leiden tot de stelling dat de beslotenheid van het voorzittersoverleg ook positief kan uitwerken op de uitkomst van het geding. Bij zo'n overleg kunnen voorzichtig eerste indrukken worden uitgewisseld over belang en noodzaak van het horen van getuigen. In de informele sfeer kan de voorzitter als een soort mediator optreden richting consensus, door bijvoorbeeld de verdediging voor te stellen een (minder belangrijke) getuige te laten vallen teneinde de advocaat-generaal ertoe te bewegen met een andere (belangrijkere) getuige in te stemmen. De voorzitter en procespartijen kunnen zich hier mogelijk vrijer toe voelen juist vanwege het besloten karakter van het overleg en de afwezigheid van de verdachte. De beslotenheid maakt anders

43 Het gaat hier om het voorgestelde artikel 185 van het Wetboek van Strafvordering, zie *Kamerstukken II* 2009-2010, 32 177, nr. 2 (Voorstel van wet) en *Kamerstukken II* 2009-2010, 32 177, nr. 3 (MvT), in het bijzonder p. 17.

44 Mits de voorzitter hiertoe zelf voorafgaand aan de terechtzitting zou mogen beslissen dan wel we er op grond van het voorgaande van uit mogen gaan dat de voorzitter dit bij instemming van procespartijen nu al mag.

gezegd een vorm van communicatie mogelijk die ter terechtzitting vaak afwezig blijft, ook omdat het geen van de deelnemers van het overleg bindt. De mogelijkheid van communicatie doet partijen verwijderden van een soort van *prisoner's-dilemma* waaraan de behandeling ter terechtzitting vaak lastig kan ontsnappen. De uitkomst is daardoor mogelijk positiever voor de verdediging (meer getuigen), terwijl het geding niet onnodig wordt aangehouden en vertraagd. Niet onwaarschijnlijk vormen de hier beschreven psychologische mechanismen een van de belangrijkste achtergronden van de geschetste huiver, juist omdat die moeten worden bewaard voor de openbare terechtzitting. Ik sluit echter niet uit dat de door mogelijke critici gesuggereerde transparantie een schijntransparantie is, omdat betrokkenen, gevangen dat ze zijn in de formele en openbare setting, zich niet vrij voelen het achterste van hun tong te laten zien. Dat zou het uiteindelijke resultaat (zoals de mate waarin de verdediging van zijn verdedigingsrecht gebruik kan maken) negatief kunnen beïnvloeden.

Aan dit laatste kan worden toegevoegd dat de hiervoor weergegeven opinies van bij het experiment betrokken advocaten en advocaten-generaal doen vermoeden dat de werkwijze in de praktijk weinig weerstand zal ontmoeten. Het overgrote deel van de geïnterviewde advocaten ziet in de werkwijze een mogelijkheid om hun processtrategie beter te bepalen en heeft geen principiële bezwaren. Voorwaarde lijkt daarbij wel te zijn dat sprake is van

consensus tussen procespartijen en dat de voorzitter alleen positieve beslissingen geeft over verzoeken waarover consensus bestaat, terwijl beslissingen over de andere verzoeken wordt overgelaten aan de 'volle' kamer.

Op deze plek roep ik de in hoofdstuk 1 besproken uitgangspunten van *Strafvordering 2001* in herinnering: een centrale en actieve rol voor de rechter, een contradictoire gedingstructuur, optimalisering van de verdedigingsbelangen, evenwichtige benutting van de zittingscapaciteit en deformalisering. Aan al deze uitgangspunten kunnen de twee nova dikwijls beter beantwoorden dan de bestendige praktijk. De voorzitter krijgt de mogelijkheden om zijn verantwoordelijkheden daadwerkelijk waar te maken. Hij doet dat slechts indien en voor zover de procespartijen daarmee uitdrukkelijk instemmen en creëert op die manier een situatie waarin de verdedigingsbelangen, en meer in het bijzonder het onderzochtsrecht, worden geoptimaliseerd zonder dat daarbij onnodig schaarse zittingscapaciteit verloren gaat. Door de onderzoekers van *Strafvordering 2001* wordt het verband met deze uitgangspunten voor wat betreft het informele voorzittersoverleg als volgt tot uitdrukking gebracht (Groenhuijsen & Knigge 2001, p. 44):

'De (...) voorprocedure vormt een uitdrukking van de meer algemene gedachte om te streven naar een ruimere inbreng van de deelnemers bij de concrete vormgeving

van het geding. Het draagt bij aan het contradictoire karakter van het proces en anderzijds bevordert het ook een doelmatig verloop van zaken omdat betrokkenen alleen op goede gronden ter terechtzitting hun eerder ingenomen proceshouding kunnen wijzigen. Bovendien biedt de regie-zitting de rechter de gelegenheid om zijn leidende rol vooral in de gevallen waar het op aan komt, meer inhoud te geven. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de omstandigheid dat de rechter de gelegenheid moet hebben om tijdens de regie-zitting op eigen initiatief aan te kondigen dat hij bepaalde getuigen ter terechtzitting opgeroepen wenst te zien. De hier voorziene voorprocedure kan daarom ook in belangrijke mate bijdragen aan het verminderen van het aantal schorsingen van het eindonderzoek en daarmee aan een zinnvoller benutting van de beschikbare zittingscapaciteit.'

De voorstellen van *Strafvordering 2001* gingen als gezegd bepaald verder dan het in het experiment geïntroduceerde voorzittersoverleg waarin slechts gesproken wordt over de gedane verzoeken.⁴⁵ Dat neemt niet weg dat dit citaat goed tot uitdrukking brengt hoe ook

de in het experiment gekozen werkwijze kan doorwerken in de uitgangspunten. Omdat de nova positief doorwerken in die uitgangspunten valt te rechtvaardigen dat deze worden ingezet ondanks het feit dat de wetgever een wettelijke regeling daarvan (al dan niet bewust) achterwege heeft gelaten. Zo beschouwd past het ook bij de door de onderzoekers van *Strafvordering 2001* bepleite nuancering van het legaliteitsbeginsel die de onderzoekers koppelen aan het concept van behoorlijke taakuitoefening. Voor de rechter betekent dit laatste, aldus de onderzoekers, dat 'een "gedeformaliseerde" omgang met de procesvoorschriften wordt verwacht'. Hij moet 'door de regels heen kijken naar het door die regels beschermde belang' en 'recht pogen te doen aan de belangenafweging zoals die door de wetgever in de regels is "voorgestructureerd"' (Groenhuijsen & Knigge 2004, p. 61).⁴⁶ Dit is nu ook precies wat in het experiment gebeurde: de voorzitter trad met instemming van procespartijen en uiteindelijk ook de hele samenstelling buiten de procesvoorschriften maar voldeed daarmee in sommige gevallen beter aan de daaraan ten grondslag liggende uitgangspunten. De gevolgde gang van zaken maakt dat ook voldaan is aan veel van de omstandig-

45 Vgl. ook hetgeen de onderzoekers schrijven over een dergelijk informeel vooroverleg in hoger beroep: 'Een dergelijke – facultatieve – regiezitting kan bij uitstek geschikt zijn om zicht te krijgen op datgene wat de procespartijen verdeeld houdt, in welke opzichten zij het niet eens zijn met de beslissing van de rechter in eerste aanleg en om te bepalen hoe het onderzoek ter zitting in hoger beroep moet worden uitgevoerd teneinde op de omstreden punten voldoende informatie te vergaren' (Groenhuijsen & De Hullu 2002, p. 390).

46 Vgl. in dit verband Knigge (2003, p. 698): 'Het komt ons voor dat een uitleg die recht doet aan de belangen die de wetgever met zijn regeling bedoelde te beschermen, het legaliteitsbeginsel meer recht doet en sterker is gelegitimeerd dan een wetstoepassing die ertoe leidt dat die belangen geweld wordt aangedaan,' en verderop (2003, p. 704): 'Wij verwachten van de rechter geen star legisme, maar kennen hem een rechtsvormende taak toe, waarbij hij de achterliggende bedoeling van de wet zoekt te verwezenlijken.'

heden die in *Strafvordering 2001* genoemd worden ter rechtvaardiging van een genuanceerde toepassing van het legaliteitsbeginsel. Naast het feit dat de procespartijen uitdrukkelijk instemmen met de gekozen benadering, betreft het een flexibele bevoegdheidstoepassing door een rechter, waarvan de uitkomst in het openbaar wordt besproken en waarbij vastlegging in het proces-verbaal ter terechtzitting het mogelijk maakt de gevolgde gang van zaken in hoger beroep of cassatie te toetsen.⁴⁷

De geschiedenis laat overigens eerder een voorbeeld zien van een niet wettelijk geregeld informeel overleg. In *Strafvordering 2001* wordt gewezen op het aanvankelijk niet in de wet geregelde informele overleg tussen procespartijen en de rechter-commissaris voor sluiting van het gerechtelijk vooronderzoek om de wel in de wet geregelde formele procedure te voorkomen (Groenhuijsen & Knigge

2004, p. 33). Uiteindelijk is deze praktijk gecodificeerd.

Voor onderhavig experiment geldt ten slotte dat met dit evaluatierapport tegemoet wordt gekomen aan de empirische toetsing die in *Strafvordering 2001* als een mogelijke waarborg wordt voorgesteld van het grote vertrouwen in de behoorlijke taakuitoefening door de rechter. Die resultaten zijn positief te noemen, waarbij in het bijzonder de overwegend positieve houding van de advocaten moet worden genoemd en het door hen geschetste beeld waarin de twee nova juist tegemoetkomen aan de door hen bewaakte verdedigingsbelangen.

Uiteindelijk doen de hiervoor weergegeven overwegingen echter niet af aan het feit dat een wettelijke regeling voor de twee nova gewoonweg ontbreekt en dat blijft de toepassing daarvan kwetsbaar maken. Codificering zal toepassing vergemakkelijken en de thans nog

47 Vgl. Groenhuijsen & Knigge 2004, p. 28-29: 'Het mag bij de vraag hoe precies gemillimeterd moet worden bij de toekenning van bevoegdheden aan justitiële autoriteiten, uitmaken of het gaat om bevoegdheden die door een rechter in *open court* worden uitgeoefend, dan wel om bevoegdheden die tijdens het veel minder open vooronderzoek in handen zijn gelegd van een opsporingsambtenaar. Het feit dat de rechter ter terechtzitting onder de controle staat van het publiek en de procespartijen, het feit dat hij zijn beslissingen dient te motiveren, en het feit dat zijn beslissingen doorgaans in hoger beroep en cassatie kunnen worden aangevochten, vormen belangrijke waarborgen tegen misbruik. Dat, gevoegd bij het feit dat de mogelijkheid van hoger beroep en cassatie bijna automatisch leidt tot aanvullende normering in de jurisprudentie, maakt dat de wetgever de uitoefening van de bevoegdheden van de zittingsrechter als regel niet tot in detail behoeft te regelen. Vandaar dat wij niet hebben voorgesteld om de zittingsvoorschriften in het algemeen nog preciezer te regelen dan thans reeds het geval is. Dit in tegenstelling tot de opsporingsbevoegdheden, die in onze voorstellen wel van een wettelijke normering wordt voorzien die – in vergelijking met de huidige situatie – op tal van punten "preciezer" is.' En in gelijke zin Groenhuijsen & Knigge 2004, p. 63: 'Zo maakt het verschil of het gaat om bevoegdheden die door de rechter in het openbaar, ten overstaan van de procespartijen in een contradictoire setting worden uitgeoefend, dan wel om bevoegdheden die door een opsporingsambtenaar in het niet openbare vooronderzoek worden aangewend. Vandaar dat er meer reden is om het opsporingsonderzoek nader te normeren dan om de zittingsvoorschriften bij te punten.'

levende bezwaren wellicht wegnemen. Het creëren van een wettelijke basis zou bovendien een stevigere verankering betekenen van de uitgangspunten van *Strafvordering 2001* die de wetgever lijkt te delen, terwijl het niet af zou doen aan de vrijheid van de rechter om op zijn eigen wijze recht te doen aan die uitgangspunten. Integendeel: het biedt hem extra middelen om die verantwoordelijkheid waar te maken. Daarbij lijkt het ook in de lijn van *Strafvordering 2001* te liggen om buitenwettelijke praktijken die goed aansluiten bij de achterliggende uitgangspunten van het Wetboek van Strafvordering van een wettelijke basis te voorzien. Het legaliteitsbeginsel vormt volgens de onderzoekers van *Strafvordering 2001* immers niet voor niets een ideaal waar naar de wetgever 'telkens opnieuw dient te streven' (Groenhuijsen & Knigge 2004, p. 36).

Tot die wettelijke basis er is, is het goed om te realiseren dat het oordeel over de juridische grondslag van bepaalde en dus ook de hier centraal staande processuele werkwijzen (net als grenzenzoekende en rechtsvindende beantwoording van materiële vragen of het toemeten van straf) exclusief is voorbehouden aan de voorzitter of strafkamer die dergelijke nieuwe piketpalen slaat en slechts is onderworpen aan het stelsel van rechtsmiddelen. Dit uitgangspunt roept echter wel de vraag op hoe een discussie over dergelijke verschillende werkwijzen die zich dan binnen een sector kunnen gaan manifesteren moet worden geëntameerd en welke status de uit-

komst van een dergelijke discussie moet krijgen gelet op de autonome verantwoordelijkheid die de voorzitter en zijn strafkamer toekomt. Tussen die autonome verantwoordelijkheid enerzijds en het collectieve belang van de sector (een strafkamer of voorzitter spreekt immers recht namens het hele hof) en het belang van interne gedachtenuitwisseling anderzijds kan een spanningsveld ontstaan en daarom lijkt het goed ook daarover van gedachten te wisselen.

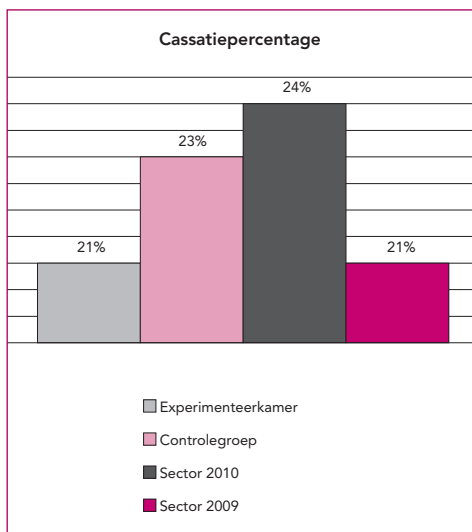
Daaraan gekoppeld speelt nog de vraag in hoeverre beperking van de mogelijkheden (in zijn geheel of door het stellen van voorwaarden) om werkwijzen als de twee nova uit te voeren toelaatbaar is (in zijn geheel of door het stellen van voorwaarden). In dit opzicht kan het stellen van een limiet aan het aantal te horen getuigen door de sectorleiding of het zich onbevoegd achten door een raadsheer-commissaris eveneens een spanningsveld opleveren, zowel horizontaal (bestuurlijke verantwoordelijkheid vs. rechterlijke autonomie) als verticaal (rechterlijke autonomie vs. rechterlijke autonomie). Eenzelfde spanningsveld kan ontstaan wanneer de voorzitter van de strafkamer überhaupt geen mogelijkheden krijgt om van zijn bevoegdheden tot het geven van voorzittersbevelen gebruik te maken, bijvoorbeeld omdat hij zijn zittingen niet zelf appointeert, maar de appointeringsbevoegdheid wordt uitgeoefend door rolrechters, poortrechters, verkeerstoren of centrale appointeringsbureaus.⁴⁸ Wanneer rechters tegen deze praktijk ageren is dat meer dan alleen een

48 Daadwerkelijk uitoefening van de appointeringsbevoegdheid door de voorzitter blijft materieel ook achterwege indien de voorzitter het appointeringsvoorstel na een marginale toets en zonder dossiers accordeert.

pleitbaar standpunt. Daarom is een wezenlijke vraag of en op welke wijze rechters zich tegen een dergelijke gang van zaken kunnen verweren.

Naast de juridische discussie over de in het experiment gevolgde werkwijze op zich is dus evenzo belangrijk hoe aan een intern debat daarover vorm zou moeten worden gegeven, wat de status is van een dergelijk debat en of en in hoeverre individuele rechters ten opzichte van het collectief en het bestuur een eigen koers mogen en kunnen varen op basis van een juridisch gemotiveerde keuze.

2.2.6 Heeft het experiment verandering gebracht in het cassatiepercentage?



Op deze vraag kan het antwoord kort zijn. In percentueel opzicht lijkt het verschil weliswaar aanzienlijk, maar in absolute zin gaat het slechts om een verschil van 3 zaken (45 in de controlegroep, 42 in de proeftuin). Dit verschil is niet significant.⁴⁹

2.2.7 Hoe was de gepercipieerde kwaliteit van rechtspraak van de experimenteerkamer bij binnen- en buitenstaanders?

Het proactieve optreden van de experimenteerkamer werd, zoals beschreven, zonder uitzondering gewaardeerd, zij het dat tegen het voorzittersoverleg door een van de tien geïnterviewde advocaten principieel bezwaar is gemaakt en een ander om praktische – financiële – reden daar niet aan mee zou werken. Overkoepelend geldt dat de werkwijze volgens de respondenten voldeed aan de eisen die het Wetboek van Strafvordering aan behandeling in hoger beroep stelt. Volgens sommigen sluit die werkwijze zelfs beter aan bij de (vermoede) doelstellingen van het Wetboek van Strafvordering.

In de eerste plaats kan in dit verband gewezen worden op het eerder weergegeven citaat van een van de advocaten-generaal:

‘Een snellere beslissing om getuigen te horen of onderzoek te laten verrichten is positief. Naar mijn smaak wordt er ook meer recht gedaan aan de verdedigingsbelangen. De advocaat krijgt het volle

49 Chi-kwadraat (1) = 0,26, $p > 0.25$.

pond en die kan dat ook tegen zijn of haar cliënt zeggen.'

In aanvulling daarop zei deze advocaat-generaal dat er meer tijd overblijft voor het doen van grote zaken:

'Vooral daar haal je je kwaliteitswinst.'

Een andere advocaat-generaal verwoordde het als volgt:

'Er worden meer zaken efficiënt afgedaan met minder aanhoudingen. De werkwijze leidt niet tot betere arresten, maar de kwaliteit gaat door de werkwijze zeker niet omlaag: er worden meer getuigen gehoord dan normaal, voorafgaand aan de behandeling neem je veel weg en een en ander leidt tot genoegdoening bij de verdediging.'

Ook de raadsheren onderkennen het voordeel van het horen van meer getuigen, vooral in de wat grotere zaken. Ik citeer een van de raadsheren:

'Zaken die meer aandacht vergden konden op een daartoe afzonderlijk vastgestelde zitting worden behandeld, zo nodig met een groot aantal te horen getuigen. Met name voor de verdediging en de justitiabele een wenselijke situatie. Dat viel ook op te maken uit de reacties van de betreffende advocaten.'

Opvallend hierbij is wel dat de perceptie van de geïnterviewde advocaten op het punt van de ruimhartige toewijzing van getuigenverhoren een andere is dan die van de raadsheren en de advocaten-generaal. Geen van de advocaten heeft op dat punt een verandering opgemerkt, in positieve noch in negatieve zin.

Dit neemt niet weg dat de werkwijze in zijn geheel als positief werd beschouwd. Op de vraag of er sprake is geweest van een manier van werken die recht doet aan de eisen die het Wetboek van Strafvordering aan de behandeling en uitwerking van zaken stelt, gaven bijna alle advocaten een bevestigend antwoord. Als gezegd had één advocaat principiële bezwaren tegen het voorzitters-overleg. De overige advocaten gaven tamelijk eenduidige antwoorden. Ik citeer:

'Zolang je niet tornt aan de rechtsbescherming van de verdachte is een procedure niet gauw in strijd met het Wetboek van Strafvordering. Het praktische belang moet niet ten koste gaan van het belang van verdachte, maar als de procedure plaatsvindt met instemming van verdachte zie ik geen bezwaren, een snellere behandeling is immers ook in het belang van de verdachte.'

'De werkwijze zorgt ervoor dat je als advocaat al een idee hebt hoe de behandelend samenstelling tegen een zaak aankijkt. Het is beter voor de positie van de verdachte dat je dat in een vroeg stadium weet,

zodat je weet waar je wel en niet naar moet kijken. Je kunt bovendien veel onder-scheppen. Er wordt meer recht gedaan aan de belangen van het Wetboek van Strafvordering, juist vanwege de verlangde consensus.'

'Als het in de praktijk beter loopt, dan heeft dat ook positieve gevolgen voor de kwaliteit. Wanneer ik in een vroeg stadium weet hoe het hof of de voorzitter over bepaalde verzoeken denkt, kan ik beter verdediging voeren.'

'Ik zie de werkwijze vooral als een schil om het Wetboek van Strafvordering heen. Het is vooral praktisch om zo te werken en ik zie zo 1, 2, 3 niet dat daar bezwaren tegen zouden bestaan.'

'Ik heb het voorzittersoverleg als prettig ervaren. Het is praktisch en scheelt tijd. De lijnen zijn kort en de contacten open. Doorgaans stel je brieven met verzoeken op waar niemand bij is. Nu is iedereen er bij en dat werkt beter dan dat ieder voor zich zit te werken. Bovendien heb je zicht op hoe de voorzitter en de advocaat-generaal er in staan. Daar kan je de verdediging op inrichten. De wet biedt strikt genomen wellicht geen mogelijkheden, maar dat is het enige.'

'Het voldoet zeker niet aan minder eisen dan die het Wetboek van Strafvordering

aan een procedure stelt. Omdat uit het voorzittersoverleg alleen maar positieve beslissingen voortvloeien waarover consensus bestaat en de verdediging, bij het ontbreken van consensus, vrij is de verzoeken ter terechtzitting te herhalen, zie ik juridisch geen probleem. Bovendien biedt het project meer mogelijkheden om het standpunt duidelijk te maken en in overleg te komen. Dat is dus positiever. Het is een goed project: hoe meer overleg, hoe makkelijker.'

Een aandachtspunt is wel de voortvarendheid waarmee zaken ook ter terechtzitting worden behandeld. Door de advocaten werd hier geen punt van gemaakt, maar wel door één advocaat-generaal. Ik citeer:

'De zittingen zijn erg vol. Door de gehanteerde werkwijze gaat vervolgens ook alles door en dan komt het wel eens voor dat er zaken er door heen worden gejaagd. Een enkele keer lijkt het er op dat niet de hele samenstelling de zaak goed lijkt te kennen.'

De vraag is of het terecht is dat de verantwoordelijkheid op dit punt primair bij de experimenteerkamer wordt gelegd en of in dit verband niet sprake is van een misverstand dat zou moeten worden opgehelderd. In de werkwijze van de experimenteerkamer werd vanuit de kant van het hof namelijk slechts een indicatie van de tijdsduur per zaak aangegeven. Het was (en is) vervolgens aan het ressorts-

parket om de zittingen te vullen. De realiteit was (en is) dat ook de experimenteerkamer volgend van aard is voor wat betreft de volheid of leegte van zittingen.

Afgezien hiervan is het de vraag hoe dit gevoel van deze advocaat-generaal verder moet worden gewaardeerd, waar over het geheel genomen (ook door deze advocaat-generaal) het experiment positief wordt beoordeeld, alsmede in het licht van het niet significant verschillend cassatiepercentage. Daarbij komt dat het slechts om een enkele zaak gaat, het goed kan zijn dat dergelijke kritiek niet uniek is voor de experimenteerkamer en een te voortvarende behandeling niet per se hoeft te leiden tot een onrechtvaardige beslissing. Een dergelijke opmerking kan ook pas echt op waarde worden geschat wanneer alle strafkamers op individueel niveau hun werkwijze zouden onderwerpen aan het oordeel van buitenstaanders en de daaruit voortvloeiende indrukken met de rest van de sector zouden delen. Zo ver is het (nog) niet. Van belang in dit verband is verder dat een van de advocaten-generaal ook constateerde dat de werkwijze van de experimenteerkamer zich vooral vertaalde in het leveren van extra kwaliteit in de grotere zaken. Dezelfde vragen kunnen worden opgeworpen ten aanzien van een van de secretarissen die als enige de keuze van de experimenteerkamer om het zwaartepunt van de werklust in het begin van het jaar te leggen verbindt met de kwaliteit: voor haar 'gevoel' zou dat ten koste daarvan zijn gegaan. Een dergelijk

'gevoel' moet zeker niet worden veronachtzaamd, maar de vraag blijft hoe een en ander zich verhoudt tot meer objectieve meetgegevens, zoals het cassatiepercentage en de positieve waardering van andere respondenten, zeker wanneer een nadere concretisering van het 'gevoel' ontbreekt.

Het voorgaande neemt niet weg dat het gevaar bestaat dat een resultaatsverplichting leidt tot een te voortvarende behandeling van een zaak. Dat gevaar bestaat bij een inspanningsverplichting natuurlijk ook, maar manifesteert zich bij een resultaatsverplichting mogelijk prominenter. Voor het waarborgen van de kwaliteit bij het stellen van een resultaatsverplichting lijkt een rol voor de sectorvoorzitter voor de hand te liggen. Een belangrijke vraag daarbij is wel in hoeverre het aanvaardbaar is dat de sectorvoorzitter in de verantwoordingsrelatie met de kamervoorzitter de kwaliteit van het geleverde werk toetst. Over dit laatste punt kom ik in het volgende hoofdstuk nog uitgebreid te spreken.

2.3 Conclusie

De eerste doelstelling van het experiment (positie van de voorzitter proactiever maken) lijkt te zijn geslaagd.

In kwantitatief opzicht heeft de door de experimenteerkamer gehanteerde werkwijze (vroeg contact verdediging aan de hand van inhoudelijke scan, voorzittersoverleg, voorzittersbeslissingen, horen van getuigen door de

gedelegeerd raadsheer-commissaris voorafgaand aan de zitting) geleid tot minder (beïnvloedbare) aanhoudingen, minder verzoeken ter terechtzitting en verkorting van de doorlooptijden. De tijdwinst bleek ook in financieel opzicht positief uit te pakken. Doorberekend op sectorniveau lijkt het kosten-batenplaatje van de experimenteerkamer te kunnen leiden tot een aanzienlijke vermindering van de zittingslast. Het experiment heeft bovendien niet geleid tot een significant verschil in cassatie-percentages.

Niet alleen de cijfers maar ook de waardering van intern en extern betrokkenen voor de werkwijze van de experimenteerkamer is positief. Het experiment lijkt bovendien niet alleen geleid te hebben tot een proactievare rol van de voorzitter, maar van de hele strafkamer. Voor wat betreft het vroege contactmoment en een intensiever gebruik van de mogelijkheid voorzittersbeslissingen te geven, geldt de positieve waardering onvoorwaardelijk en voor alle respondenten. Het horen van getuigen voorafgaand aan de terechtzitting door de gedelegeerd raadsheer-commissaris stuitte evenmin bij een van de respondenten tot bezwaren. Wel wordt daarbij door de advocaten als voorwaarde gesteld dat ook de verdachte instemt met deze werkwijze (hetgeen ook door de experimenteerkamer zelf als voorwaarde is gesteld, de beide procespartijen moeten immers instemmen) en lijkt hun positieve waardering sterk af te hangen van de gedelegeerde status van de raadsheer-

commissaris. Principiële bezwaren tegen het voorzittersoverleg had slechts één advocaat. De overige respondenten (intern en extern) zagen die bezwaren niet, mits het voorzittersoverleg alleen leidt tot positieve beslissingen ten aanzien van verzoeken waarover consensus bestaat, alle procespartijen met deze gang van zaken instemmen en verdediging en Openbaar Ministerie hun handen vrijhouden bij de behandeling ter terechtzitting. Dit is ook de wijze waarop de figuur van het voorzittersoverleg in de praktijk is ingevuld.

In juridisch opzicht lijken de twee nova in de werkwijze van de experimenteerkamer (voorzittersoverleg en horen getuigen door gedelegeerd raadsheer-commissaris voorafgaand aan de zitting), ondanks het ontbreken van een uitdrukkelijke wettelijke basis en het bestaan van verschillende argumenten om daarin alsnog te voorzien, aanvaardbaar. Die juridische aanvaardbaarheid scharniert in hoofdzaak om de vereiste consensualiteit over zowel de gehanteerde werkwijze, als de beslissingen die daaruit voortvloeien. Wanneer overeenstemming tussen verdediging en Openbaar Ministerie ontbreekt, wordt er geen voorzittersoverleg gehouden, worden geen getuigen gehoord door de gedelegeerd raadsheer-commissaris voorafgaand aan de zitting en worden de beslissingen over verzoeken overgelaten aan de 'volle' kamer. Daarnaast bleken de wetgeschiedenis alsmede toekomstige ontwikkelingen op wetgevend vlak aanknopingspunten te bieden voor de in het experiment gevolgde

werkwijze. Wezenlijk is voorts dat die werkwijze aansloot op dragende uitgangspunten van het grote onderzoeksproject *Strafverordering 2001* welke uitgangspunten door de wetgever lijken te worden onderschreven. Ik noem in dit verband een centrale en actieve rol voor de rechter, een contradictoire gedingstructuur, optimalisering van de verdedigingsbelangen, evenwichtige benutting van de zittingscapaciteit en deformalisering. Aan al deze uitgangspunten kunnen de twee novadikwijls beter beantwoorden dan de bestendige praktijk.

Daarop wijst ook misschien wel de belangrijkste bevinding in deze evaluatie, namelijk dat de waardering voor de werkwijze van de experimenteerkamer niet alleen betrekking had op de efficiency, maar ook op de kwaliteit. De waardering over de kwaliteit was bij alle respondenten over het geheel genomen positief. De efficiëncyslag maakt het mogelijk verzoeken ruimhartiger tegemoet te treden, advocaten kunnen hun verdediging beter inrichten omdat ze reeds in een vroeg stadium kunnen inschatten hoe de voorzitter en de advocaat-generaal tegen een zaak aankijken, het voorzittersoverleg maakt zichtbaar wat thans vaak onzichtbaar is en maakt het voor advocaten mogelijk wat vrijer het belang van hun cliënt te dienen.

Herijking en intensivering van de samenwerking tussen de geledingen

3.1 Methodologische benadering

De tweede doelstelling (herijking en intensivering van de samenwerking tussen de geledingen) kan slechts kwalitatief worden onderzocht. De leden van de experimenteerkamer zijn uitdrukkelijk bevraagd in hoeverre zij een verandering op dit vlak hebben ervaren en hoe zij die verandering hebben gewaardeerd.

3.2 Beantwoording onderzoeksvragen

3.2.1 Heeft het experiment geleid tot een andere samenwerking tussen de geledingen en hoe wordt een eventuele verandering door de betrokkenen gewaardeerd?

De vraag is in hoeverre deze doelstelling is gehaald. De resultaten geven namelijk een wisselend beeld. In ieder geval wordt de band tussen raadsheren als meer vertrouwelijk aangemerkt. Van de medewerkers van de administratie beschrijft verder de één slechts een verandering in de verhouding tussen secretaris en raadsheer (die zou nauwer zijn geworden). De ander heeft wel een verandering ten opzichte van de administratie opgemerkt. Ik citeer de laatste:

'[Het experiment] heeft zeker als voordeel dat je een andere houding (lagere drempel) creëert tussen de diverse geledingen. Voor mij persoonlijk kan ik zeggen dat die drempel al niet hoog was, maar de kortere

lijnen tussen de diverse geledingen zijn erg fijn en zeer goed werkbaar! (...) De werkrelatie die ik met de secretarissen heb is al goed, maar door de nauwe samenwerking met de proeftuinsecretarissen is er naar beide kanten meer een soort van wederzijds respect/waardering ontstaan en daardoor is de werkrelatie/samenwerking alleen maar beter geworden. Het over en weer vragen/"delegeren" van werk gaat ook goed, omdat de lijnen veel korter zijn.'

Een van de beide raadsheren constateerde eveneens een verandering van de samenwerkingsrelatie tussen de geledingen:

'Door het ontstane "wij-gevoel" en het intensieve samenwerken in een goede collegiale sfeer was er, wat mij betreft, met behoud van ieders verantwoordelijkheid nauwelijks meer sprake van gescheiden geledingen.'

De andere raadsheer heeft daarentegen geen verandering ervaren (hetgeen overigens ook goed kan komen doordat deze raadsheer ook voorheen geen grote verschillen tussen de geledingen ervoer), terwijl de kamervoorzitter de samenwerking met de secretaris en diens rol binnen de experimenteerkamer nog onvoldoende uit de verf vindt komen. Dit zien we ook terug in de antwoorden van één secretaris.

Ik citeer:

'Ik heb mij niet verantwoordelijker gevoeld voor zaken of de doorstroom dan ik voorheen deed. Het werken in een vaste combinatie heb ik zowel positief als negatief ervaren. Ik denk dat het veel efficiënter is, omdat je precies weet hoe raadsheren werken, wat ze belangrijk vinden en je daar op kunt inspelen. Je kunt ook makkelijker afspraken met elkaar maken omdat iedereen hetzelfde rooster heeft. Nadeel is dat je niet meer wordt geconfronteerd met andere zienswijzen. In een vast team vindt al vrij snel een rolverdeling plaats waarin iedereen elkaar stokpaardjes gunt. Ik denk dat roulatie gezond is om stilstand te voorkomen. Individueel gezien leer je daar ook meer van.'

De tussen deze zinnen door lopende kritiek lijkt vooral samen te hangen met de persoonlijke voorkeur voor een centraal model in plaats van een decentraal model. Dit vormt een extra reden om die twee modellen naast elkaar te laten voortbestaan. Het lijkt daarbij niet onwenselijk om bij verdeling van medewerkers over de centraal en decentraal functionerende werkeenheden met die voorkeuren, voor zover mogelijk uiteraard, rekening te houden.

Alle andere secretarissen zien slechts een positieve verandering. Gesproken werd over het afwezig zijn van 'rangen/standen', een

intensievere en prettige samenwerking en belangrijke verbeteringen in de verhoudingen. Deze positieve veranderingen werden niet alleen gerelateerd aan de structuurverandering, maar ook aan de bezetting:

'Door de personele bezetting was er ook geen sprake van rangen/standen, maar dat kan met anderen heel anders zijn.'

'Het heeft wel geleid tot een intensievere samenwerking met de collega raadsheren en secretarissen van de proeftuin, hetgeen ik als zeer prettig heb ervaren. Daarbij moet wel aangetekend worden dat dit wel heel sterk afhankelijk is van welke raadsheren en secretarissen erbij betrokken zijn.'

'[Het experiment heeft geleid tot] belangrijke verbeteringen in de verhoudingen, met name ook omdat de afstanden tussen de geledingen verkleind worden.'

Een en ander neemt niet weg dat er vraagtekens kunnen worden geplaatst bij de mate waarin een andere rol van de secretaris, in de zin van het vervullen van de functie van juridisch en organisatorisch voorportaal van de voorzitter, uit de verf is gekomen. Daarover waren de respondenten minder uitgesproken en door de kamervoorzitter werd in dit verband gesteld dat achteraf beschouwd onvoldoende tijd is genomen om de werkwijze van de secretarissen onder de loep te nemen:

Herijking en intensivering van de samenwerking tussen de geledingen

‘Het voordeel is dat je je met een kleine groep meer verantwoordelijk voelt voor de productie. Het is ook wel een soort wedstrijd om zo snel mogelijk het aantal afgesproken zaken te hebben afgedaan. Dat brengt ook meteen als nadeel mee dat door het belang van de productie andere belangen wat meer naar de achtergrond verschuiven. Zo is mijn ervaring dat er daardoor niet echt tijd is genomen om de werkwijze van de secretarissen onder de loep te nemen.’

Bij navolging van de proeftuingedachte lijkt een nadere positiebepaling van de secretaris dan ook cruciaal. Daarbij is wel van belang te realiseren dat de aard van de antwoorden (en daarmee ook de conclusie dat de realisatie van deze doelstelling onduidelijk is) kan zijn gelegen in de omstandigheid dat door snelle invoering van het experiment eind 2009 niet meteen kon worden gestart met het personeel dat deel zou uit gaan maken van de kamer. Twee van de vier betrokken secretarissen en de administratief medewerkers zijn pas bij aanvang van de zittingen (1 februari 2010) of later voor werkzaamheden in de experimenteerkamer ingezet. Niet onwaarschijnlijk is dat dit heeft afgedaan aan het creëren van een wij-gevoel en een nauwere band met de aan de experimenteerkamer toebedeelde zaken. Het werken volgens de proeftuingedachte maakt het noodzakelijk dat de medewerkers die een dergelijke kamer vormen de mogelijkheid krijgen vanaf het begin van de voorberei-

dende werkzaamheden (en dus niet vanaf het begin van de zittingen) te participeren.

3.3 Conclusie

De tweede doelstelling van het experiment (herijking en intensivering van de samenwerking tussen de geledingen) lijkt niet in zijn geheel te zijn gerealiseerd. Tegenover de positieve reacties van de kant van de administratie, het secretariaat en het rechterlijk smaldeel, staan enkele neutrale reacties (van een administratief medewerker en een raadsheer) en één minder positieve (van een van de secretarissen). Die minder positieve reactie werpt licht op verschil in voorkeuren tussen het centrale en decentrale model (en alle tussenvormen), zoals die ook buiten de experimenteerkamer in de rest van de rechterlijke organisatie zullen bestaan. Wanneer bij verdeling van medewerkers daar rekening mee zou worden gehouden, levert dit geen problemen op. Een belangrijker aandachtspunt is de invulling van de werkzaamheden van de secretaris als juridisch en organisatorisch voorportaal. Daar is, mede doordat de experimenteerkamer niet bij aanvang van de werkzaamheden reeds over de daarin uiteindelijk functionerende medewerkers kon beschikken, onvoldoende structurele aandacht aan (kunnen worden) besteed.

Constituering van een nieuw verantwoordelijkheidsconcept

4.1 Methodologische benadering

De derde doelstelling (constituering van een nieuw verantwoordelijkheidsconcept) kan eveneens slechts gemeten worden aan de hand van kwalitatieve gegevens in de vorm van de resultaten van de gehouden interviews. De leden van de experimenteerkamer en de andere betrokkenen binnen de sector (sectorvoorzitter, sectorcoördinator en roostermaker) zijn vragen gesteld over de nieuwe verantwoordelijkheidsrelatie die het convenant en de P&V-gesprekken meebrachten.

4.2 Beantwoording onderzoeksvragen

4.2.1 Heeft het experiment geleid tot een nieuw verantwoordelijkheidsconcept en hoe wordt een eventuele verandering door de betrokkenen gewaardeerd?

Het verlangde nieuwe verantwoordelijkheidsconcept kent verschillende onderdelen die samenhangen met de vraag waarop de verantwoordelijkheid betrekking heeft. Te verwachten viel dat het experiment in de eerste plaats zou leiden tot een andere verantwoordelijkheidsband ten opzichte van de behandelde zaken. Daarnaast constitueerde het experiment (en meer in het bijzonder het sluiten van het convenant) een nog niet bestaande verantwoordingsrelatie tussen experimenteerkamer en de sectorleiding waarin in ruil voor autonomie verantwoording werd afgelegd. Ten slotte

viel niet uit te sluiten dat het nieuwe verantwoordelijkheidsconcept ook andere niet beoogde neveneffecten zou hebben. Hieronder zullen de resultaten van de intern gehouden (schriftelijke) interviews ten aanzien van die drie punten worden besproken.

Ad 1 Zaaksverantwoordelijkheid

Integrale verantwoordelijkheid voor een afgebakend contingent strafzaken zou een andere verantwoordelijkheidsband moeten opleveren, die hem vooral zit in vergroting van de betrokkenheid en in vergroting van de mogelijkheden om de toebedeelde verantwoordelijkheid waar te maken. Deze verwachting vindt bevestiging in de antwoorden van acht van de negen respondenten. Slechts één secretaris herkende zich hier niet in. Niet valt uit te sluiten dat dit van doen heeft met een mogelijk bij deze secretaris (zoals bij veel secretarissen) reeds bestaande grote betrokkenheid, ook buiten het experiment, alsmede met het feit dat deze secretaris überhaupt pas later ging participeren in de experimenteerkamer en bijvoorbeeld niet heeft meegescand, waardoor de integrale verantwoordelijkheid (van begin tot eind) niet aan den lijve is ondervonden. Deze secretaris vormde zoals gezegd op dit punt een uitzondering, al is een andere secretaris ook zuinig over de vraag of het experiment tot een vergrote betrokkenheid heeft geleid. Ook dit kan echter verband houden met een latere participatie bij het experiment. Op de vraag of het experiment tot een andere

verhouding tot de te behandelen zaken heeft geleid antwoordde deze secretaris het volgende:

‘Wat meer betrokkenheid bij de aangehouden zaken, omdat je die als secretaris volgt. Bovendien ben je ook meer betrokken bij de zaken doordat je de betekenissen van tevoren bekijkt.’

De rest van de respondenten benadrukte daarentegen de vergrote betrokkenheid en de vergrote mogelijkheden om de toebedeelde verantwoordelijkheid waar te maken. Enkele illustratieve citaten op dit vlak.

Van de kamervoorzitter op de vraag wat de gevolgen zijn van het experiment:

‘Een grotere betrokkenheid tussen rechter en dossier, tussen rechter en ondersteuning, tussen voorbereiding en behandeling zaak ter zitting, en een daaruit voortvloeiende positieve productie-uitkomst en bijbehorende doorlooptijden.’

Van een van de raadsheren op de vraag of het experiment tot een andere verhouding tot de te behandelen zaken heeft geleid:

‘[Een strafzaak in de proeftuin] is (...) een eigen zaak geworden met alle verantwoordelijkheden van dien, bijvoorbeeld om de zaak zo snel en goed mogelijk te behandelen. (...) Zaken die meer aandacht

vergden konden op een daartoe afzonderlijk vastgestelde zitting worden behandeld, zo nodig met een groot aantal te horen getuigen. Met name voor de verdediging en justitiabele een wenselijke situatie. Dat viel op te maken uit de reacties van de betreffende advocaten.’

Van een van de secretarissen op de vragen wat de gevolgen zijn van het experiment, hoe die gevolgen moeten worden gewaardeerd en of het experiment tot een andere verhouding tot de te behandelen zaken heeft geleid:

‘De werkprocessen verschillen van de andere kamers. De dossiers zijn eerder ter beschikking van het hof. Hierdoor kunnen in een vroeg stadium knelpunten worden gesignaleerd. Betrokkenheid bij de zaak/kamer wordt vergroot. Korte lijnen, snelle acties. (...) Eigen rooster, meer grip op eigen werk, meer betrokkenheid, grotere collegialiteit, nieuwe aspecten aan het werk (appointeren, voorzittersoverleg). (...) Meer betrokken omdat je zaken ook al gescand hebt.’

Van een van de secretarissen op de vraag of het experiment tot een andere verhouding tot de te behandelen zaken heeft geleid:

‘Grotere verantwoordelijkheid tot de te behandelen zaken, omdat reeds in een vroeg stadium in vele opzichten met de voorbereiding wordt begonnen.’

Van een van de administratief medewerkers op de vraag of het experiment tot een andere verhouding tot de te behandelen zaken heeft geleid:

'Omdat ik er als administratief medewerker vanaf het begin bij betrokken ben, heb/krijg je een heel andere kijk op de (geplande) zaken/zittingen. Je herkent de zaken en het is nu niet meer een dossier wat je in handen hebt, maar een strafzaak. Ik voelde me ook meer verantwoordelijk voor de zaken, omdat ik in dit proces ook meer betrokken was en meer verantwoordelijkheden kreeg.'

Deze vergrote betrokkenheid wordt door verschillende respondenten direct gerelateerd aan de innoverende werking die van het experiment uitgaat. Ook nu enkele citaten.

Van de sectorcoördinator op de vraag hoe de verwezenlijkte gevolgen van het experiment moeten worden gewaardeerd:

'In het algemeen valt te constateren dat medewerkers van het experiment zich meer taakvolwassen opstellen en dat is precies waarom ik het experiment zo waardeer. Met name op het gebied van cultuur en de in mijn ogen noodzakelijke veranderingen is de werkwijze van het experiment een voorwaardenscheppende factor. Als de sector zich meer ontwikkelt richting experiment geeft dat mogelijkheden ten

aanzien van een aantal negatieve cultuur-aspecten.'

Van een van de secretarissen op de vraag hoe de verwezenlijkte gevolgen van het experiment moeten worden gewaardeerd:

'Het geeft meer het gevoel zelfstandig ondernemer te zijn in plaats van productie-medewerker.'

Door diezelfde secretaris werd in het algemeen nog het volgende opgemerkt:

'Opvallend is dat mensen die kort in dienst zijn al enorm vast zitten in werkprocessen en moeite hebben met veranderingen. Mensen worden in de nieuwe werkwijze gedwongen mee te denken en verantwoordelijkheid te nemen en dat is alleen maar goed.'

De andere verantwoordelijkheidsband werd ook nadrukkelijk gekoppeld aan de arbeidsvreugde.

Ik citeer een van de secretarissen die het volgende antwoordde op de vraag of de arbeidsvreugde door het experiment is toegenomen:

'Grotere arbeidsvreugde door meer betrokkenheid en vrijheid.'

En een van de administratieve medewerkers op dezelfde vraag:

‘Voor mij is er sprake van meer arbeidsvreugde. Waarom? Omdat het administratieve proces vanaf het begin opgezet moest worden. Je loopt dan tegen diverse dingen/werkprocessen aan, die je samen gaat ontwikkelen. Daarnaast heb ik veel meer verantwoordelijkheid gekregen. En waarvan ik ook erg heb genoten: het vele initiatief, de verantwoordelijkheid en zelfstandigheid die met dit experiment gepaard zijn gegaan.’

Ad 2 Verantwoordingsrelatie met sectorleiding

De met het convenant gesloten afspraak tussen kamervoorzitter en sectorvoorzitter schiep een nieuwe verantwoordingsrelatie tussen beiden. De kamervoorzitter committeerde zich bij sluiting van het convenant aan het afdoen van 200 strafzaken, de sectorvoorzitter aan het leveren van de faciliteiten (in de vorm van mankracht en zittingzalen). In ruil voor de vrijheid van de experimenteerkamer om haar werkzaamheden naar eigen inzicht in te richten en overgebleven tijd naar eigen inzicht te benutten, legde (de voorzitter van) de experimenteerkamer in driemaandelijkse P&V-gesprekken verantwoording af over de kwantiteit en de kwaliteit van het geleverde werk.

Door de roostermaker werd de gepleegde interventie als volgt omschreven:

‘Er werd ingegrepen in de situatie (bedoeld wordt de situatie voorafgaand aan het experiment, RR) dat een kamervoorzitter geen enkele grip had op de zittingsplanning en hij voor zijn prestaties geen verantwoording behoefde af te leggen aan de leidinggevende c.q. de sectorleiding.’

De vraag is in hoeverre dit aspect voldoende uit de verf is gekomen. Wanneer we kijken naar hetgeen door de interne respondenten, en dan in het bijzonder door de kamervoorzitter, de sectorvoorzitter en de sectorcoördinator, naar voren is gebracht, valt dit te betwijfelen.

Veelzeggend is het volgende citaat van de kamervoorzitter op de vraag of het experiment een andere verhouding met de sectorvoorzitter meebracht:

‘Die verhouding was goed en zakelijk en is niet veranderd. Ik heb geen druk of controle ervaren, maar in hoeverre de P&V-gesprekken nu een andersoortige verantwoordelijkheidsrelatie hebben opgeleverd, is mij nog niet duidelijk.’

In de overige interviews wordt door de respondenten niet gesproken of en in hoeverre een nieuwe verantwoordingsrelatie is ontstaan. De reden daarvan kan zijn dat het afgelopen

experiment die verantwoordingsrelatie nauwelijks echt op de proef heeft gesteld, omdat de resultaten zo positief waren.

De sectorvoorzitter zegt hierover het volgende:

'Mijn verhouding tot [de kamervoorzitter] van de proeftuinkamer is een andere dan ten opzichte van andere voorzitters. De proeftuinkamer dopt zijn eigen boontjes en omdat het goed is gegaan, levert dat weinig problemen op.'

De goede resultaten (in kwantitatieve zin) aan de ene kant en het ontbreken van indicaties dat het werk kwalitatief niet aan de maat zou zijn, zouden er wel eens voor hebben kunnen gezorgd dat de verantwoordingsrelatie niet verder kwam dan die enkele constatering.

De toekomst zal moeten uitwijzen hoe, of en in hoeverre het experiment zich staande houdt wanneer de afspraken (zoals hier vastgelegd in het convenant) *niet* worden gehaald. Dit valt echter niet in scene te zetten en deze vraag zal dan ook pas kunnen worden beantwoord wanneer het zover is. Een en ander neemt niet weg dat reeds op voorhand gesproken zou kunnen worden over de mogelijkheden van de sectorleiding om betrokkenen aan te spreken of in te grijpen en de aanvaardbaarheid daarvan. Daarbij moet worden gerealiseerd dat het werken volgens de proeftuingedachte gebaseerd zal moeten zijn op vrijwillige deelname en deelnemers zich aldus committeren aan het nakomen van gemaakte afspraken.

Desalniettemin lijkt het niet ongerechtvaardigd te stellen dat aanspreken en ingrijpen durf vergt van de sectorvoorzitter en een zelfkritische ontvankelijkheid van de kamervoorzitter.

Over de rol van de sectorvoorzitter zegt de sectorcoördinator in dit verband het volgende:

'Het sturen op resultaat is ook voor een manager veel uitdagender ten opzichte van het beheersmatig sturen. Loslaten is een kunst.'

Een ander punt dat wellicht verdieping behoeft, is de verantwoording over de kwaliteit van het werk. Verantwoording over de kwaliteit van het werk is een element dat in de interviews door geen van de respondenten zelf naar voren is gebracht, terwijl dit wel een belangrijk onderdeel vormt van de proeftuingedachte. Die houdt immers in dat de experimenteerkamer haar vrijheid invult binnen bepaalde organisatorische en juridische randvoorwaarden.

De sectorvoorzitter zegt over de organisatorische randvoorwaarden het volgende:

'Een (...) aandachtspunt is het bewaken van eigen werkwijzen in de proeftuin. Deze zijn tot op zekere hoogte toelaatbaar, mits deze niet leiden tot onwerkbaar verhoudingen met bijvoorbeeld het openbaar ministerie of de griffie.'

Het bewaken van de juridische randvoorwaarden lijkt onder meer van belang met het oog op de door menigeen gestipuleerde rechte-eenheid, alsmede de leidende rol die een gerechtshof binnen zijn ressort dient te vervullen in samenhang met de terugtrekkende en marginaal toetsende rol van de Hoge Raad. Dit zijn echter punten die niet alleen autonome werkeenheden als de experimenteerkamer raken, maar elke strafkamer in het land (zowel de strafkamer als organisatorische eenheid als de strafkamer zoals die in het Wetboek van Strafvordering wordt bedoeld). Vormgeving daarvan verdient wellicht eveneens een discussie, maar valt vanwege de spanwijdte in wezen buiten het bestek van deze specifiek op de experimenteerkamer gerichte evaluatie.

Kwalitatieve verantwoording zou verder een belangrijk instrument kunnen zijn om eventuele nadelige effecten van het competitie-element en de eerder gememoreerde risico's van resultaatsgericht werken te neutraliseren.

De sectorvoorzitter hierover:

'[I]n een proeftuinsetting [ontstaat] een eigen, persoonlijk belang (...) bij het snel afdoen van strafzaken. Is men sneller klaar, [dan] houdt men immers tijd over voor andere zaken. En wie een belang heeft, wordt partij... zou een criticus kunnen zeggen.'

De resultaten van het afgelopen experiment geven geen aanleiding om te veronderstellen dat kwalitatief onvoldoende werk is geleverd: het cassatiepercentage vertoont geen significant verschil en er zijn geen klachten binnengekomen van advocaten, justitiabelen of het ressortsparket. Integendeel. Ook de resultaten van interviews met advocaten, advocaten-generaal en vertegenwoordigers van rechtbanken wijzen hier niet op. Over het geheel genomen zijn de respondenten positief. Dat zal ook de reden zijn geweest voor een marginale toetsing van de kwaliteit van werken in de P&V-gesprekken. Toch zal ook op dit punt, zeker wanneer de proeftuingedachte meer navolging krijgt, moeten worden nagedacht over meer indringende verantwoordingskaders met betrekking tot de kwaliteit van het werk en de aanvaardbaarheid daarvan. Bij een dergelijke discussie wordt het ook belangrijk om te zien hoe rechters denken over dergelijke verantwoordingsprocessen, niet alleen op het vlak van productie, maar ook op het vlak van kwaliteit van werken. De belangrijkste vraag daarbij is niet alleen of de rechters bereid zijn tot kenbaar werken, maar bovenal hoe je binnen aanvaardbare kaders een niet vrijblijvende verantwoordingsrelatie moet inbouwen ten aanzien van de kwaliteit. In dit verband is als laatste van belang hoe de sectorvoorzitter zijn rol in deze ziet. Als de sectorleiding vrijwel alleen geïnteresseerd blijkt te zijn in de organisatorische en kwantitatieve hardware van het experiment en minder in de juridische en kwalitatieve software, dan is dat een gezichts-

punt dat eveneens nadere bespreking
behoeft.

Ad 3 Niet beoogde neveneffecten

Het nieuwe verantwoordelijkheidsconcept bleek één minder gunstig neveneffect te hebben, die bij eventuele navolging van het experiment bijzondere aandacht behoeft.

Dit neveneffect houdt verband met de frictie tussen zelfvoorzienendheid van de experimenteerkamer aan de ene kant en solidariteit met de rest van de sector. De experimenteerkamer heeft ziekte en uitval zelf opgevangen en lijkt in financieel opzicht een aanzienlijk positiever resultaat te hebben bereikt, terwijl op verschillende momenten door de leden van experimenteerkamer druk werd gevoeld om bij te springen in andere kamers.

De sectorvoorzitter zegt hierover het volgende:

'Enige frictie ontstaat bij ziekte-uitval in de sector: wanneer kan een beroep worden gedaan op deelnemers aan de proeftuin? Dezen moeten in beginsel onderling uitval bij ziekte oplossen en kunnen – behoudens overmacht – geen beroep doen op de rest van de sector. Dit kan temeer gaan klemmen wanneer de proeftuin "klaar" is en men de gewonnen tijd voor andere nuttige dingen kan gebruiken. In de praktijk lijkt het er op dat de soep niet steeds zo heet gegeten wordt, omdat de meesten

het leuk vinden af en toe elders mee te zitten.'

Deze frictie zie je terug in de verhouding die men tot de rest van de sector heeft ervaren, waarbij vooral het wantrouwen in het oog springt over de hoeveelheid werk dat in de experimenteerkamer is verzet en de kwaliteit daarvan. Een wantrouwen dat met deze evaluatie overigens lijkt te kunnen worden weersproken. Ik citeer.

De sectorcoördinator:

'Het is mensen eigen alleen naar de voordelen te kijken van het werken bij de experimenteerkamer en niet naar de nadelen. (...) Sommige medewerkers in de sector staarden zich blind op de voordelen van het werken in de experimenteerkamer ("kijk, die zijn al klaar") zonder zich te realiseren dat het wellicht een gevolg was van een grote investering.'

Een van de raadsheren:

'In het begin van de proeftuin heb ik wel eens mythen dan wel sagen over de proeftuin moeten ontzenuwen.'

Een van de raadsheren:

'[D]oor enkelen [werd] soms met bedekte argusogen/termen (...) geïnformeerd hoe het ging. (...) Bij de voorbereiding van het

experiment heb ik mezelf de vraag gesteld of de resultaten bij succes als een bedreiging voor een aantal raadsheren en secretarissen zouden worden gezien en mede in relatie hiermee hoe kritisch deze (al dan niet in bedekte termen) zouden worden besproken. Immers aangetoond zou kunnen worden dat de "productie" van de experimenteerkamer in ruime mate hoger zou zijn dan gemiddeld, terwijl er al zo over de werkdruk werd geklaagd.'

Een van de secretarissen:

'[I]k heb wel gemerkt dat het proeftuin-concept niet echt bekend was bij collega secretarissen van andere kamers. Een veel gehoorde opmerking was dat we bij de proeftuin toch alleen maar makkelijke zaken deden.'

Een van de secretarissen:

'Er wordt verschillend naar het experiment gekeken, soms sceptisch, soms enthousiast. (...) [A]nderen uit de sector [hebben] moeite (...) met veranderingen.'

Afzondering leidt niet alleen tot frictie tussen de experimenteerkamer, de sector en sectorleiding, maar wordt ook in sociaal en collegiaal opzicht door sommigen als een risicofactor ervaren. Opvallend is dat, naast de sectorvoorzitter, alleen secretarissen dit risico uitdrukkelijk benoemen.

Ik citeer een van de secretarissen:

'Ik ben wel benieuwd hoe dat dadelijk gaat lopen als er alleen maar "proeftuinen" zijn. Het gevaar is dat het hof niet meer als geheel wordt gezien, maar als losse concurrerende teams. Ik denk dat dat de onderlinge collegialiteit (die ik als heel goed heb ervaren in Arnhem) niet ten goede komt. (...) Je krijgt (...) minder mee van waar de rest van het hof mee bezig is. Je bent alleen maar bezig met je eigen clubje. (...) Ik hoop dat de onderlinge collegialiteit goed blijft met het invoeren van de nieuwe structuur, want als dat slechter wordt gaat dat eveneens ten koste van de arbeidsvreugde. Onderlinge collegialiteit verbrokkelt omdat je gedwongen beperkt wordt tot de kamer waar je ingedeeld bent. Gewaakt moet worden voor eilandvorming. De sector bestaat uit meer kamers en daar moet ook oog voor zijn.'

In de verschillende reacties wordt het verschil in werklasmeting (zaken in plaats van zittingen), alsmede de gebondenheid van de medewerkers aan de experimenteerkamer genoemd als reden van de frictie. Werklast kon niet meer inzichtelijk vergeleken worden en de sectorleiding kon het personeel van de experimenteerkamer niet (meer) naar believen inzetten. Gechargeerd gezegd zit in een centrale structuur de sectorleiding met de vraag hoe we de zaken vandaag krijgen gedaan en de experi-

menteerkamer met de vraag hoe we de zaken *dit jaar* krijgen gedaan. Deze frictie op zich en het (vooral door de secretarissen) onderstreepte belang van collegialiteit en onderlinge solidariteit, maken dat een mogelijk bredere invoering van de proeftuingedachte nadere overdenking van dit neveneffect behoeft. Dit geldt zeker wanneer in de toekomst medewerkers van een op dit experiment gebaseerde kamer de vrijgekomen tijd ook daadwerkelijk gaan invullen met (bijvoorbeeld) zelfstudie, het doen van wetenschappelijk onderzoek, een studiereis of een stage. Nu is het zo dat de medewerkers van de experimenteerkamer de overgebleven tijd hebben gevuld met werkzaamheden voor andere kamers, een maand eerder dan gepland begonnen zijn met een nieuw contingent zaken en het doen van extra zaken omdat intrekkingen uiteindelijk moesten worden gecompenseerd. Met andere woorden: wanneer, om met de woorden van de sectorvoorzitter te spreken, de soep in de toekomst wel zo heet wordt gegeten als hij wordt opgediend, dan zouden de bestaande spanningen nog zichtbaarder kunnen worden.

Oplossingsrichtingen lijken inspanningen te vergen van alle betrokkenen: de sectorleiding, de sector en de betrokken kamers. Die inspanningen zouden er enerzijds op gericht kunnen zijn verschillende werklastmetingen te accepteren, deze ook niet te willen vergelijken en een beroep op onderlinge solidariteit mede te plaatsen in het licht van reeds op een eerder

moment ten behoeve van de sector geleverde inspanningen. Wellicht dat kamers in den lande die in de toekomst gaan werken overeenkomstig de proeftuingedachte ook richting de sector verantwoording kunnen afleggen over de werkwijze en de resultaten. Ik heb eerder aanbevolen dat zou moeten worden bediscussieerd hoe een en ander op dit vlak zou moeten worden ingericht. Verder sluit de proeftuingedachte niet uit dat, indien sectorbelangen daartoe noodzaken, een gemaakte afspraak gedurende de looptijd wordt opengebroken. Dit vergt dan wel transparantie over de reden waarom een andere kamer mensen tekortkomt of zaken te veel heeft en een eerlijke herverdeling van zaken en mensen over alle kamers. Tegelijkertijd moeten nadelen van bepaalde werkwijzen (in organisatorisch opzicht) wellicht ook worden geaccepteerd. Onderlinge betrokkenheid binnen de kamer gaat mogelijk gepaard met een (gevoeld) verlies van collegialiteit en solidariteit op sectorniveau, terwijl grotere werkverbanden gepaard gaan met verlies van vertrouwdeheid en betrokkenheid.

4.3 Conclusie

De derde doelstelling (constituering van een nieuw verantwoordelijkheidsconcept) geeft, wanneer we kijken naar de realisering daarvan, een wat gemengd beeld.

Het experiment lijkt in ieder geval te hebben geleid tot een nauwere verantwoordelijkheids-

band ten opzichte van de eigen zaken en meer mogelijkheden om de toebedeelde verantwoordelijkheid waar te maken. De waardering hierover was in het geheel genomen positief. De proeftuingedachte had volgens verschillende respondenten een innoverende werking: medewerkers worden gedwongen zich taakvolwassen en als zelfstandig medewerker op te stellen. Een en ander zou mogelijkheden bieden tot doorbreking van een aantal negatieve cultuuraspecten. Verder kan worden geconstateerd dat de werkwijze (betrokkenheid en vrijheid) door verschillende respondenten gekoppeld wordt aan een vergroting van de arbeidsvreugde.

De verantwoordingsrelatie met de sectorleiding is niet op de proef gesteld: de experimenteerkamer heeft in kwantitatief opzicht boven verwachting gepresteerd en er waren geen indicaties dat het geleverde werk in kwalitatief opzicht onvoldoende zou zijn. De toekomst zal moeten uitwijzen of en in hoeverre het experiment zich staande houdt wanneer de afspraken (zoals hier vastgelegd in het convenant) *niet* worden gehaald. Ondertussen vergt navolging van de proeftuingedachte discussie over de mogelijkheden van de sectorleiding om de kamer(voorzitter) daarop aan te spreken of naar aanleiding daarvan in te grijpen, alsmede de juridische aanvaardbaarheid daarvan. Bij die discussie zou ook de vraag betrokken moeten worden of, hoe en in hoeverre het aanvaardbaar is dat een kamer(voorzitter) verantwoording aflegt over de kwaliteit van het

werk. Het is belangrijk om in die discussie te vernemen hoe rechters over deze vormen van verantwoording denken en hoe sectorvoorzitters hun rol in deze zien.

Een niet te onderschatten neveneffect ten slotte is de ervaren frictie tussen experimenteerkamer, sector en sectorleiding. Het lijkt erop dat die frictie zijn oorzaak vindt in ongelijke werklastmetingen (zittingen vs. zaken) en verminderde zeggingskracht bij de sectorleiding over de inzet van de medewerkers van de experimenteerkamer in de rest van de sector. Verschillende secretarissen vreesden dat met het creëren van een nauwere band met de kamer belangrijke waarden als collegialiteit en solidariteit op het niveau van de sector onder druk zouden komen te staan. Deze bevindingen vergen nadere overdenking, discussie en uiteindelijk wellicht deels ook acceptatie: acceptatie van de moeilijkheid decentrale en centrale werklasten te vergelijken en acceptatie van de keuze tussen enerzijds meer vertrouwdeheid en anderzijds meer solidariteit en collegialiteit. De balans lijkt onmogelijk aan beide kanten positief te kunnen uitslaan en de waardering van die balans is uiterst subjectief en afhankelijk van hoogst persoonlijke voorkeuren.

Verbetering relatie tussen hof en rechtbank

5.1 Methodologische benadering

De vierde en laatste doelstelling (verbetering relatie tussen hof en rechtbank) is een doelstelling die slechts kwalitatief kan worden onderzocht. In de interviews met de extern betrokkenen van respectievelijk de balie, het ressortsparket en natuurlijk de rechtbank is deze doelstelling nadrukkelijk aan de orde gekomen. Zij zijn bevraagd over de mate waarin zij een veranderende relatie hebben ervaren en, voor zover dat het geval was, hoe zij dat waarderen. Alvorens op de resultaten in te gaan, roep ik in herinnering dat deze doelstelling geen doelstelling is die de proeftuingedachte dwingend met zich meebrengt en dat het wel of niet slagen daarvan weinig zegt over de wijze waarop de proeftuingedachte moet worden gewaardeerd. Het is een prioriteit die de experimenteerkamer zichzelf gesteld heeft. Dit neemt niet weg dat verantwoording omtrent realisering van deze doelstelling in de proeftuingedachte onderdeel dient uit te maken van de ten doel gestelde verantwoordingsrelatie tussen strafkamer en sector(leiding). Bespreking van de doelstelling werpt bovendien een interessant licht op de door de hoven voorgenomen en door de alom aangemoedigde leidende rol ten opzichte van de rechtbanken binnen de onderscheidenlijke ressorten.

5.2 Beantwoording onderzoeksvragen

5.2.1 Heeft het experiment geleid tot arresten waarin volgens de extern betrokkenen het zwaartepunt meer dan bij de reguliere werkwijze lag bij de door de rechtbank in eerste aanleg genomen beslissingen?

Op dit punt zijn de ervaringen zeer wisselend. Enkele advocaten hebben in ieder geval voor wat betreft de motivering een verandering opgemerkt. Ik citeer een van hen:

‘Het is me wel opgevallen dat er uitgebreider is gemotiveerd. Het arrest bevatte meer overwegingen, dit is alleen maar beter, het is makkelijker te begrijpen en er berusting in te vinden.’

Het merendeel van de advocaten heeft hier echter niets van gemerkt. De advocaten-generaal evenmin.

Opvallend is dat de antwoorden van de vertegenwoordigers van de bij het experiment betrokken rechtbanken op bovenstaande vraag enigszins tegenover elkaar staan:

‘Eerlijk gezegd niet anders dan dat – maar dat geldt ook voor een deel van de arresten van de andere kamers – werd aangegeven wat van het vonnis werd bevestigd en wat niet en waarom. Wel vind ik dat de arresten van de proeftuin in het algemeen

beter gemotiveerd zijn. Duidelijk is op welke punten en waarom het hof anders oordeelt.'

En:

'Positief werd bevonden dat de experimenteerkamer soms ook vonnissen bevestigt. Wel is het algemene gevoel dat de arresten beter mogen worden gemotiveerd en dan met name voor wat betreft de strafmotiveringen. Het hof legt namelijk regelmatig lagere straffen op dan de rechtbank en het algemene gevoel is dat dit niet voldoende wordt uitgelegd, ook niet door de experimenteerkamer.'

Het blijft derhalve lastig tegemoet te komen aan de wensen van *alle* stakeholders. Zoveel klanten, zoveel wensen.

Typerend hiervoor vormen de reacties van een door de experimenteerkamer gewezen uitspraak waarin het vonnis van de rechtbank met uitzondering van de strafoplegging werd bevestigd, onder aanvulling en verbetering van gronden en waarin deze gronden in het arrest werden weergegeven door middel van doorhalingen (voor wat betreft de verbeteringen) en onderstrepingen (voor wat betreft de aanvullingen).

De reactie op deze werkwijze van de betreffende rechtbank was als volgt:

'Bij het arrest zijn diverse kanttekeningen gemaakt. Zo vond men de lay-out niet mooi. Ook vond men dat het verbeteren in de tekst de leesbaarheid niet ten goede kwam. Opvallend (en bezwaarlijk) vond men dat de tekst van de rechtbank is overgenomen en dat daarin is gewijzigd/verbeterd. Daarmee klopt de tekst immers niet meer, want wat er dan staat is niet het oordeel van de rechtbank, maar het oordeel van het hof. Beter was geweest als overal "de rechtbank" was vervangen door "het hof". Overigens is er in principe geen bezwaar tegen het gebruiken van de tekst van de rechtbank, maar dan wel in die zin dat het een overweging van het hof wordt.'

De reactie van de rechtbank is verrassend omdat een dergelijke bevestiging alleen mogelijk is bij een technisch goed vonnis. De wijze van opmaak is kennelijk gekozen om tot uitdrukking te brengen op welke punten het hof van oordeel was dat de bewijsmiddelen aanvulling behoefde en op welke punten de bewijsmotivering en strafmotivering naar 's hofs oordeel anders zou moeten zijn, teneinde duidelijker tot uitdrukking te brengen waarin hof en rechtbank verschillen, ook bij lezing van het arrest zonder het vonnis. Kortom: de bedoeling van het hof (uitspreken van waardering en expliciteren van verschillen) werd door

de rechtbank volstrekt anders gepercipieerd. Dit verschil klemte temeer nu de raadvrouw van de verdachte juist te kennen gaf dat ze de werkwijze van het hof erg leesbaar en inzichtelijk vond omdat zo de verschillende oordelen van rechtbank en hof duidelijk voor het voetlicht kwamen.

Meer motiveren en meer expliciteren is derhalve een mooi streven, maar invulling van dat streven is lastig, zo niet onmogelijk, zolang die invulling zo verschillend wordt gepercipieerd. De ene *stakeholder* ziet wel een verandering, de andere niet. De ene *stakeholder* waardeert de verandering positief, de andere niet. Bij verschillende *stakeholders* is dit nog voorstelbaar. Wanneer echter ook dezelfde *stakeholders* (rechtbanken en advocaten onderling) verschillende eisen stellen aan de inhoud van arresten, moet sterk worden afgevraagd of, zolang die overeenstemming zelfs ontbreekt, de wensen van de klanten (die nu dus vaak neerkomen op niet meer dan *veronderstelde* wensen) wel leidend moeten zijn. De vraag naar de daadwerkelijke wensen van die *stakeholders* is wezenlijk en de hier gepresenteerde indicaties vergen, mede in aanmerking genomen de kleine aantallen respondenten waarop ik die indicaties hier baseer, diepgaand nader onderzoek hieromtrent.

5.2.2 Hoe werd het informele overleg tussen rechtbanken en het hof door intern en extern betrokkenen gewaardeerd?

Het informele overleg is nauwelijks van de grond gekomen. Bij één rechtbank heeft één bijeenkomst plaatsgevonden, bij de andere rechtbank (na herhaalde aanbiedingen daartoe van de kant van de experimenteerkamer) geen één. De rechtbank waarbij wel overleg heeft plaatsgevonden heeft dit positief ontvangen:

‘De reflectiebijeenkomst aan de hand van een aantal concrete zaken is positief ontvangen. De rechters en secretarissen vonden het prettig om op informele wijze over hun vonnissen/arresten te praten.’

De vertegenwoordiger van de andere rechtbank ziet niets in algemene periodieke reflectiebijeenkomsten:

‘Het informele overleg zie ik niet zitten; wel een reflectie indien er echt iets verschilt wat ook in de maatschappij verbazing wekt. Dit heeft zich (nog) niet voorgedaan.’

Ook in dit opzicht lopen de verwachtingen uiteen en is het de vraag of initiatieven tot reflectie (zoals in dit experiment) wel vanuit de hoven moeten komen.

5.3 Conclusie

De vierde doelstelling (verbetering relatie tussen hof en rechtbank in organisatorische en juridische zin) volgt niet dwingend uit de proeftuingedachte en het wel of niet slagen daarvan zegt op zich niet veel over de wijze waarop de proeftuingedachte moet worden gewaardeerd. Dat neemt niet weg dat verantwoording over de realisering van deze doelstelling in de proeftuingedachte onderdeel dient uit te maken van de ten doel gestelde verantwoordingsrelatie tussen experimenteerkamer en sector(leiding). In dat verband moet worden geconcludeerd dat deze doelstelling lastiger bleek te kunnen worden gerealiseerd dan gedacht. Aan de inspanningen van de experimenteerkamer lijkt het niet te hebben gelegen: de experimenteerkamer heeft in de arresten aandacht besteed aan de wijze waarop de beslissingen van het hof zich verhouden tot de in eerste aanleg genomen beslissingen (verschillende respondenten hebben immers een verschil opgemerkt) en ze hebben aan de twee rechtbanken waarvan de zaken door de experimenteerkamer behandeld werden verschillende malen de mogelijkheid van reflectie aangeboden. Uiteindelijk heeft slechts eenmaal een dergelijke bijeenkomst plaatsgevonden. Of het nu over de motivering of over reflectie gaat: afgevraagd moet worden (binnen sectoren, ressortelijk, maar ook landelijk) of het hof in dergelijke initiatieven wel een leidende positie kan en moet innemen wanneer de wensen van de

stakeholders niet eenduidig zijn en soms zelfs niet eens duidelijk zijn, maar slechts kunnen (en ook dikwijls worden) voorondersteld.

Uitleiding

Het experiment is gestoeld op een simpel idee: het creëren van een autonoom werkverband met een integrale verantwoordelijkheid voor een eigen contingent strafzaken, dat daarvoor wordt gefaciliteerd, daarop wordt afgerekend en dat binnen randvoorwaarden de eigen werkwijze en prioriteiten kan bepalen. Uitvoering van dit idee en realisering van de achterliggende doelstellingen bleek complexer. Het welslagen van het experiment kent met andere woorden meerdere gezichten. In productietermen, in financieel opzicht en met het oog op de kwaliteit is het experiment een succes te noemen. Een proactievere rol van de voorzitter en daarmee de rest van de strafkamer bleek te leiden tot een efficiëntere benutting van zittingscapaciteit, meer tijd voor kwaliteit en meer mogelijkheden voor de verdediging hun processtrategie te bepalen en recht te doen aan de belangen van de verdachte. Bij beantwoording van de vraag of bredere invoering van de proeftuingedachte is geïndiceerd, moet er echter voor worden gewaakt zich blind te staren op deze successen in zowel bestuurlijk als professioneel opzicht.

Het experiment is gebouwd op de in het Wetboek van Strafvordering vermoede doeleinden, zoals die ook tot uitgangspunt zijn genomen in het grote onderzoeksproject *Strafvordering 2001*: een centrale en actieve rol voor de rechter, een contradictoire gedingstructuur, optimalisering van de verdedigingsbelangen, evenwichtige benutting van de zittingscapaciteit en deformalisering. Zowel professioneel

als bestuurlijk handelen zou door die doelen moeten worden gedictieerd. Vanuit de proeftuingedachte is het voor het bereiken van die doelen van wezenlijk belang dat een nauwere verantwoordelijkheidsband mogelijk wordt gemaakt met de te behandelen strafzaken en dat kan alleen maar indien het autonome werkverband daadwerkelijk als eenheid kan functioneren. Bij navolging van de proeftuingedachte verdient in dat verband vooral de positie van de secretaris meer aandacht, alsmede de organisatorische mogelijkheden om medewerkers in een dergelijk werkverband daadwerkelijk van begin tot eind te kunnen laten participeren.

Op zichzelf is niet uit te sluiten dat onderdelen van het experiment (zoals de vroegscan) ook in een meer centrale en minder integrale benadering positief zouden kunnen uitwerken, al moet daarbij worden gerealiseerd dat dan als snel de gedachte zal moeten worden losgelaten dat het de voorzitter is die appointeert en onderzoek uitvaardigt, voorafgaand aan het onderzoek ter terechtzitting. Daarmee wordt de proeftuingedachte verlaten: de integrale verantwoordelijkheid van een autonome werkeenheid voor een eigen contingent strafzaken vervalt en met het verdwijnen van de koppeling tussen zaak en strafkamer vervalt ook de mogelijkheid van een geconcretiseerd verantwoordingskader. Het gevolg zou bovendien kunnen zijn dat met het verdwijnen van die koppeling zaken gaan zwerven zoals dat thans soms zichtbaar is. Dit (mogelijke) nadeel

laat onverlet dat de keus voor een centrale of decentrale werkwijze in hoofdzaak juridisch gemotiveerd zal moeten zijn en afhankelijk zal moeten worden gesteld van persoonlijke keuzes, temeer nu het werken volgens de proeftuingedachte, vanwege het ontbreken van een wettelijke grondslag voor het daarvan onderdeel uitmakende verantwoordingsarrangement, alleen mogelijk is op basis van vrijwilligheid. Ook dit vormt een reden om niet het positieve resultaat leidend te laten zijn in de keuze om wel of niet te gaan werken volgens de proeftuingedachte.

Een te gemakkelijke transfer van onderdelen uit dit decentrale experiment naar centrale structuren is ook om een andere reden problematisch. De achtergrond van het onderhavige experiment is namelijk een geheel andere dan die van de vele centralistische en bestuurlijke initiatieven die in hoofdzaak gericht zijn op het creëren van eenheid van werken. Deze initiatieven hebben mogelijk meer het oog op een financieel betaalbaar gerecht dan de realisatie van strafvorderlijke belangen. Het hier onderzochte experiment is daarentegen een rechterlijk initiatief om de rechterlijke 'werkplaats' in ere te herstellen, de strafrechter als geadresseerde van strafvorderlijke voorschriften te laten functioneren alsmede een antwoord te formuleren op het onbehagen dat, althans volgens de aannames van Otte, rechters te weinig formele zeggenschap hebben over de organisatorische condities van hun werk en het werk te veel volgens een gestandaardiseerde

mal verloopt. Persoonlijke taakopvattingen kunnen hierdoor niet tot bloei komen, het Wetboek van Strafvordering komt niet tot zijn recht en er zijn geen verschillen in arbeidstempo en werkwijzen mogelijk. In al deze opzichten onderscheidt het experiment zich van bestuurlijke initiatieven: het is bedacht en ontwikkeld op de werkvloer, het is primair strafvorderlijk gemotiveerd en het faciliteert juist verscheidenheid. Een transfer van onderdelen van het experiment naar een meer centrale setting hangt in wezen af van het uiteindelijke doel dat de rechtspraak voor ogen staat. Indien dat doel het verhogen van de productie is en het creëren van meer eenheid, dan is een transfer zonder meer verdedigbaar. De vraag is echter of daarmee niet juist het tegenovergestelde wordt bereikt van datgene wat aan de basis ligt van de in het experiment beproefde wijze van werken, te weten het door Otte geschetste onbehagen. Anders gezegd: positieve (productie)resultaten maken eventuele bestuurlijke interesse begrijpelijk, maar elke bestuurlijke aanbeveling van het experiment strijdt gek genoeg in zekere zin met de daaraan ten grondslag liggende gedachten.

Aan de vorige overwegingen kan worden toegevoegd dat over het succes van het experiment pas definitief is te oordelen wanneer meerdere strafkamers volgens hetzelfde idee gaan werken en de verhouding met de sectorleiding op scherp komt te staan. Daarbij is de personele factor niet zonder belang, maar die

speelt in wezen een rol in elk werkverband. Het resultaat van het werken volgens de proeftuingedachte hangt vooral af van de wijze waarop structuur en cultuur onderling interfereert. In het hier onderzochte experiment was dat effect uiterst positief. De precieze causale lijnen vallen, ook in een experimentele setting, lastig vast te stellen, maar dat neemt niet weg dat kan worden geconcludeerd dat de in het experiment gegeven cultuur en structuur het mogelijk maakt dergelijke positieve resultaten te bereiken. Hoe de structuur in een andere cultuur doorwerkt, moet gewoonweg ondervonden worden wanneer meer en andere samenstellingen de proeftuingedachte omarmen. Met betrekking tot de structuur en de cultuur liggen overigens ook nog veel andere vragen open. Welke mogelijkheden heeft de sectorleiding om autonome werkeenheden die hun productieafspraken niet halen daarop aan te spreken en af te rekenen en in hoeverre is dat aanvaardbaar? In hoeverre is het aanvaardbaar dat de sectorleiding de kwaliteit van de rechtspraak van een dergelijke autonome werkeenheden toetst en hoe moet dat vorm worden gegeven? In het verlengde hiervan is ook een interessante vraag aan de hand waarvan moet worden beoordeeld in hoeverre de sectorleiding dergelijke autonome werkeenheden voldoende faciliteert en wat de gevolgen zouden moeten zijn indien dat niet het geval is. De overkoepelende vraag hierbij is in hoeverre de rechtspraak klaar is voor het verantwoordingskader

die een werkwijze volgens de proeftuingedachte dwingend met zich brengt.

Het experiment laat zien dat het uiteindelijk welslagen van de proeftuingedachte pas echt een feit is wanneer de kamers die volgens die gedachte werken een rustige plek hebben gevonden binnen een (sector)structuur. Het tenietdoen van de in dit experiment ervaren frictie tussen een kamer die werkt volgens de proeftuingedachte, sectorleiding en sector is misschien wel de grootste opgave voor alle betrokkenen binnen sectoren waarin dergelijke kamers zullen worden opgericht. In dat verband zou moeten worden gezien hoe discussie over verschillende werkwijzen moet worden geëntameerd en wat de status van een dergelijke discussie zou moeten zijn. Tevens zou aandacht moeten worden besteed aan de vraag in hoeverre beperking van de mogelijkheden om nieuwe werkwijzen uit te voeren toelaatbaar is en of en in hoeverre individuele rechters ten opzichte van het collectief en het bestuur een eigen koers mogen en kunnen varen op basis van een juridische gemotiveerde keuze. Ten slotte lijkt het (met een meer organisatiekundige in plaats van een juridische blik) van belang te bespreken en uiteindelijk wellicht ook deels te accepteren dat decentrale en centrale werklasten moeilijk te vergelijken zijn en dat vertrouwdsheid, collegialiteit en solidariteit niet tegelijkertijd optimaal kunnen worden gerealiseerd.

Ondanks de positieve waardering voor het experiment en de proeftuingedachte, is er nog veel werk aan de winkel. Dat werk vergt niet zozeer het passeren van praktische drempels, maar normatieve overdenking en discussie. Dit laatste zou ook voorrang moeten krijgen boven een te overhaaste invoering van de hier onderzochte wijze van werken slechts omdat de resultaten in de hier gegeven setting zo positief zijn. Aanbevelenswaardig is ook nader en veelomvattender wetenschappelijk onderzoek dan de in deze evaluatie op sommige punten wat beperktere aanpak. Een definitiever oordeel vergt uitwisseling van en onderzoek naar meer ervaringen bij voorkeur in andere gerechten en met andere deelnemers (vgl. in gelijke zin Otte 2010a, p. 83). Dat zou uiteindelijk wel eens de grote kracht van onderhavig experiment kunnen zijn: het aanjagen van een discussie of en op welke manier autonomie en verantwoording lokaal moeten worden gerealiseerd en van verdere wetenschappelijke bestudering van die tweeslag.

Literatuur

Barendrecht e.a. 2011

M. Barendrecht e.a., 'De goede procesorde in beeld', *Research Memoranda*, 2011, nr. 1.

Brants e.a. 2003

C.H. Brants e.a., 'Op zoek naar grondslagen', in: C.H. Brants e.a. (red.), *Op zoek naar grondslagen. Strafvordering 2001 ter discussie*, Den Haag 2003, p. 1-27.

Van den Brink e.a. 2005

G. van den Brink, T. Jansen & D. Pessers (red.), *Beroepszeer – Waarom Nederland niet goed werkt*, Amsterdam: Boom 2005.

Van den Brink e.a. 2009

G. van den Brink, T. Jansen & J. Kole (red.), *Beroepstrots*, Amsterdam: Boom 2009.

Fokkens & Otte 2009

J.W. Fokkens en M. Otte, 'De duur van het Nederlands strafproces', in: J.W. Fokkens e.a., *De duur van het strafproces in België en Nederland*, Nijmegen 2009.

Groenhuijsen 2001

M.S. Groenhuijsen, 'Het vooronderzoek in strafzaken. Algemeen deel', in: M.S. Groenhuijsen & G. Knigge (red.), *Het vooronderzoek in strafzaken. Tweede interimrapport onderzoeksproject Strafvordering 2001*, Deventer 2001, p. 3-89.

Groenhuijsen & De Hullu 2002

M.S. Groenhuijsen & J. de Hullu, 'Het hoger beroep', in: M.S. Groenhuijsen & G. Knigge (red.), *Dwangmiddelen en rechtsmiddelen. Derde interimrapport onderzoeksproject Strafvordering 2001*, Deventer 2002, p. 329-435.

Groenhuijsen & Knigge 2001

M.S. Groenhuijsen & G. Knigge, 'Algemeen deel', in: M.S. Groenhuijsen & G. Knigge (red.), *Het onderzoek ter zitting. Eerste interimrapport onderzoeksproject Strafvordering 2001*, Deventer 2001, p. 1-55.

Groenhuijsen & Knigge 2004

M.S. Groenhuijsen & G. Knigge, 'Afronding en verantwoording. Algemeen deel', in: M.S. Groenhuijsen & G. Knigge (red.), *Afronding en verantwoording. Eindrapport onderzoeksproject Strafvordering 2001*, Deventer 2004, p. 3-185.

Harteveld 2001

A.E. Harteveld, 'Positie OM in relatie tot het onderzoek ter terechtzitting: de tenlastelegging als grondslag voor het strafproces', in: M.S. Groenhuijsen & G. Knigge (red.), *Het onderzoek ter zitting. Eerste interimrapport Strafvordering 2001*, Deventer 2001, p. 179-194.

Den Hartog 2001

A. den Hartog, 'De getuige in het strafprocesrecht; voorstellen voor een nieuwe regeling', in: M.S. Groenhuijsen & G. Knigge (red.), *Het onderzoek ter zitting. Eerste interimrapport Strafvordering 2001*, Deventer 2001, p. 275-342.

Knigge 2000

G. Knigge, 'Een wetboek van elastiek', *DD* 2000, p. 222-232.

Knigge 2003

G. Knigge, 'Een leerzame geschiedenis; over de legaliteit in ons strafproces', *DD* 2003, p. 695-707.

Kwakman 2001

N.J.M. Kwakman, 'De deskundige in het strafproces', in: M.S. Groenhuijsen & G. Knigge (red.), *Het onderzoek ter zitting. Eerste interimrapport Strafvordering 2001*, Deventer 2001, p. 343-395.

Marseille 2010

A.T. Marseille, *Comparitie en regie in de bestuursrechtspraak*, Groningen 2010.

Otte 2010a

M. Otte, *Organiseren en verantwoorden door de strafrechter. Enkele gedachten over de organisatie van het strafproces*, Den Haag 2010 (oratie RUG).

Otte 2010b

M. Otte, *De nieuwe kleren van de rechter. Achter de schermen van de rechtspraak*, Amsterdam 2010.

Prakken 2003

E. Prakken, 'Over strafvordering 2001, een voorlopige balans', *DD* 2003, p. 725-742.

Robroek 2009

R. Robroek, 'Harmonisering van straftoemeting: een verkenning van mogelijk- en moeilijkheden', in: E. Gritter, *Opstellen materieel strafrecht*, Nijmegen 2009, p. 151-180.

Simmelink 2001

J.B.H.M. Simmelink, 'Bewijsrecht en bewijsmotivering', in: M.S. Groenhuisen & G. Knigge (red.), *Het onderzoek ter zitting. Eerste interimrapport Strafvordering 2001*, Deventer 2001, p. 397-454.

Vellinga-Schootstra 2007

F. Vellinga-Schootstra, 'Strafrechtersrecht: rechtersregelingen in het strafproces', in: B.F. Keulen e.a. (red.), *Pet af. Liber amicorum D.H. de Jong*, Nijmegen, p. 493-516.

Bijlage 1

E-mail en vragenlijst interne respondenten

Beste collega's,

Met het oog op de eindevaluatie van de proeftuin zou ik je willen vragen de vragen in bijgaand Word-document te beantwoorden en mij de antwoorden (bij voorkeur in bijgaand Word-bestand) digitaal toe te sturen. Om de antwoorden zonder enige sturing van mijn kant en vooral van jullie te laten komen, heb ik er voor gekozen de interviews schriftelijk af te nemen en de vragen bewust vaag en abstract gehouden. Het gaat erom dat jullie opschrijven in welk opzicht het project 'proeftuin' succesvol, juist niet succesvol of meer van hetzelfde is geweest. Ik realiseer me dat het invullen van bijgaand vragenformulier tijd kost en dat ik in dat opzicht nogal wat van jullie vraag, maar voor een goede eindevaluatie is het noodzakelijk dat jullie daar de tijd voor nemen. (...)

Twee dingen nog:

- het kan zijn dat ik naar aanleiding van de resultaten van deze interviews nog een aantal aanvullende vragen heb. Afhankelijk van de hoeveelheid aanvullende vragen zal ik die serie vragen mondeling of schriftelijk afnemen.⁵⁰
- het zou dwaas zijn om in het eindverslag algehele anonimiteit te kunnen garanderen in zo'n kleine groep. Voor wat betreft de secretarissen en de administratief medewerkers kan ik dat wel. Jullie antwoorden zal ik vertrouwelijk behandelen en in het eindverslag geanonimiseerd weergeven. Voor de twee 'bijzitters' wordt het garanderen van anonimiteit al moeilijker, voor de kamervoorzitter, sectorvoorzitter, sectorcoördinator en centrale roostermaker is dat onmogelijk. Toch hoop ik dat jullie vrijuit de vragen zullen beantwoorden.

Veel dank alvast en voor vragen of opmerkingen staat de (digitale) deur vanzelfsprekend altijd open.

Met hartelijke groet,

Rick Robroek

⁵⁰ Dit bleek niet nodig.

Inleiding

Bij het evaluatieonderzoek staat de vraag centraal in hoeverre de doelstellingen zoals die aan het begin van het experiment zijn geformuleerd verwezenlijkt zijn door de wijzigingen die het proeftuinconcept met zich mee bracht. Wetenschappelijk verwoord gaat het om de vraag in hoeverre de gemaakte interventie of interventies hebben geresulteerd in de gestelde doelstellingen. Voor onderstaande vragen is het irrelevant welke doelstelling dat zijn, maar gaat het om uw persoonlijke ervaring. Het is aan mij om bij de evaluatie te bezien in hoeverre die persoonlijke ervaringen overeenkomen met de doelen die zijn gesteld. De vragen zijn dan ook gericht op de interventie(s) (welke interventie(s) is/zijn door u ervaren?), de gevolgen (wat zijn in de brede zin van het woord de merkbare gevolgen van de interventie(s) geweest?) en uw persoonlijke waardering daarvan. De vragen hoeven uiteraard alleen te worden beantwoord voorzover u de vragen op uzelf van toepassing acht.

Vragen

1. De start van de experimenteerkamer kan gezien worden als een interventie (of meerdere interventies) in de bestaande organisatie. Hoe zou u die interventie(s) omschrijven?
2. Wat zijn de gevolgen van die interventie(s)?
3. Hoe waardeert u die interventies en de gevolgen daarvan en waarom waardeert u dat zo?
4. Heeft of hebben de interventie(s) geleid tot...
 - a. een andere verhouding met collega raadsheren/secretarissen/administratief medewerkers?
 - b. een andere verhouding tussen de geledingen?
 - c. een andere verhouding met de kamervoorzitter (...)?
 - d. een andere verhouding met de sectorvoorzitter (...)?
 - e. een andere verhouding met de sectorcoördinator (...)?
 - f. een andere verhouding met de centrale roostermaker(...)?
 - g. een andere verhouding met de collega's binnen de sector?
 - h. een andere verhouding met raadslieden?
 - i. een andere verhouding met het ressortsparket?
 - j. een andere verhouding met de rechtbanken?
 - k. een andere verhouding tot de te behandelen zaken?
5. Kunt u uw antwoorden bij vraag 4. toelichten (eventueel met voorbeelden)

Bijlage 1: E-mail en vragenlijst interne respondenten

6. Indien er sprake is van een of meer verschuiving(en) in verhoudingen als bedoeld in vraag 4: hoe waardeert u die verschuiving(en)?
7. Wat vindt u (voor zover die er zijn) de voor- en nadelen van het werken in de experimenteer-kamer?
8. Is er sprake geweest van meer, minder of gelijkblijvende arbeidsvreugde? Kunt u toelichten waardoor dat in uw ogen veroorzaakt is?
9. Heeft u nog andere opmerkingen die in bovenstaande vragen niet aan de orde zijn gekomen (al dan niet opgetekend in de uitgereikte dagboekjes)?

Bijlage 2

Vragenlijst advocaten-generaal

1. Heeft u in uw contacten met de experimenteerkamer (bij voorbereiding, behandeling en uitwerking) iets gemerkt van een andere manier van werken? Zo ja, wat?
2. Heeft dit gevolgen gehad voor uw werk en zo ja, welke gevolgen waren dat?
3. Hoe waardeert u de (eventuele) verandering en de gevolgen die dat heeft gehad op uw werk?
4. Is er sprake van een pro-actievere rol van het hof (met betrekking tot het appointeren en voorzittersbeslissingen) en hoe waardeert u die eventuele verandering?
5. Is er sprake geweest van arresten waarin het zwaartepunt meer dan bij de reguliere werkwijze ligt bij de door de rechtbank in eerste aanleg genomen beslissing en hoe waardeert u die eventuele verandering(en)?
6. Is er geheel beschouwd sprake geweest van een manier van werken die in uw ogen meer of minder recht doet aan de eisen die het Wetboek van Strafvordering aan de behandeling en uitwerking van zaken stelt? Kunt u dat (en een eventuele verandering ten opzichte van de reguliere werkwijze) toelichten?

Bijlage 3

Vragenlijst advocaten

1. Heeft u in uw contacten met de experimenteerkamer (bij voorbereiding, behandeling en uitwerking) iets gemerkt van een andere manier van werken? Zo ja, wat?
2. Heeft dit gevolgen gehad voor uw werk en zo ja, welke gevolgen waren dat?
3. Hoe waardeert u de (eventuele) verandering en de gevolgen die dat heeft gehad op uw werk?
4. Is er sprake van een pro-actievere rol van het hof (met betrekking tot het appointeren en voorzittersbeslissingen) en hoe waardeert u die eventuele verandering?
5. Lag tijdens het onderzoek ter terechtzitting en in het arrest het zwaartepunt meer dan bij de reguliere werkwijze op de door de rechtbank in eerste aanleg genomen beslissing en hoe waardeert u die eventuele verandering(en)?
6. Is er geheel beschouwd sprake geweest van een manier van werken die in uw ogen meer of minder recht doet aan de eisen die het Wetboek van Strafvordering aan de behandeling en uitwerking van zaken stelt? Kunt u dat (en een eventuele verandering ten opzichte van de reguliere werkwijze) toelichten?

Bijlage 4

E-mail rechtbanken

Beste Y en Z,

Met het oog op de evaluatie van de werkwijze van de experimenteerkamer van afgelopen jaar, ben ik erg benieuwd naar de wijze waarop de rechtbanken deze werkwijze hebben ervaren. Het gaat dan onder meer om de inrichting van de arresten en (voor rechtbank X) om het informatieve overleg dat vorig jaar heeft plaatsgevonden. De vijf vragen die ik zou willen stellen zijn de volgende.

1. Heeft u iets gemerkt van een andere manier van werken binnen de experimenteerkamer wanneer u met de experimenteerkamer van doen had? Zo ja, wat?
2. Heeft dit gevolgen gehad voor uw werk en zo ja, welke gevolgen waren dat?
3. Hoe waardeert u de (eventuele) verandering en de gevolgen die dat heeft gehad op uw werk?
4. Is er sprake geweest van arresten waarin het zwaartepunt meer dan bij de reguliere werkwijze ligt bij de door de rechtbank in eerste aanleg genomen beslissing en hoe waardeert u die eventuele verandering(en)?
5. Hoe wordt het informele overleg tussen rechtbanken en het hof gewaardeerd?

Mijn vraag is of het mogelijk is deze vragen uit te zetten bij een vijftal rechters die met de experimenteerkamer van doen hebben gehad (meer mag altijd) en mij de antwoorden door te mailen? Wanneer jullie liever hebben dat ik zelf contact met de betrokken rechters opneem (...) dan vind ik dat ook prima, maar dan had ik graag namen van rechters die ik zou kunnen benaderen. Overigens geldt voor Y dat zij natuurlijk ook zelf een van responderende rechters zijn mag.

Veel dank alvast en groet,

Rick Robroek

Verklarende woordenlijst⁵¹

Aanhoudingen

Strafzaken kunnen niet altijd op één terechtzitting worden afgedaan. Om vele redenen (bijvoorbeeld om nader onderzoek te doen, maar ook vanwege ziekte van een verdachte of het ontbreken van voldoende tijd) kan er worden aangehouden. Het aantal aanhoudingen wordt uitgedrukt in een percentage van alle strafzaken en kan belangrijke managementinformatie opleveren (dit wordt het aanhoudingspercentage genoemd). Een aanhouding betekent vaak dat er onnodig tijd voor de behandeling van een zaak is ingepland en onnodig tijd is besteed aan voorbereidende werkzaamheden door rechters, secretarissen en administratieve medewerkers. In dit onderzoek speelt vooral de vraag een rol naar de mate waarin een aanhouding beïnvloedbaar is. Zo is ziekte van de verdachte en de wijze waarop het Openbaar Ministerie aan de verdachte kenbaar maakt dat zijn zaak dient (het uitreiken van de dagvaarding of oproeping), niet te beïnvloeden en ontkomt de rechter niet aan het aanhouden van de zaak vanwege het recht dat de verdachte toekomt bij de behandeling van zijn zaak aanwezig te zijn. Nader onderzoek (bijvoorbeeld in de vorm van het horen van getuigen, het opmaken van een reclasseringsrapport, een persoonlijkheidsonderzoek of deskundigenonderzoek) kan daarentegen dikwijls worden voorzien. Hetzelfde geldt soms voor de uitloop van een zitting en verhindering van een advocaat. In sommige gevallen is het uitdrukkelijk de bedoeling dat een zaak wordt aangehouden. Daar kan dan vooraf bij de planning en voorbereiding rekening mee worden gehouden, zodat er niet onnodig tijd verloren gaat. Dit is het geval bij zogenoemde pro forma-behandelingen, regiebehandelingen en de behandeling van megazaken.

Aanhoudingspercentage

Het aantal aanhoudingen wordt uitgedrukt in een percentage van alle strafzaken en kan belangrijke managementinformatie opleveren.

Administratief medewerker

Een administratief medewerker, werkzaam op de strafgriffie. De strafgriffie is de administratie van de strafrechtspraak. Hier komen bijvoorbeeld de strafdossiers binnen, kan hoger beroep worden aangetekend, wordt het registratiesysteem bijgehouden, kopieën van vonnissen en arresten verstrekt enz.

51 Deels ontleend aan de verklarende woordenlijst in Otte 2010b.

Advocaat-generaal

De advocaat-generaal is vergelijkbaar met de officier van justitie. Een advocaat-generaal treedt op in hoger beroep bij het gerechtshof tegen een uitspraak of vonnis van een rechtbank. Ook de functionaris van het Openbaar Ministerie die bij de Hoge Raad optreedt, wordt advocaat-generaal genoemd.

Appel(s)

Een verdachte die het niet eens is met een uitspraak of vonnis van een rechtbank kan daarvan meestal in hoger beroep komen bij een gerechtshof. Dit hoger beroep wordt ook wel appel genoemd. De zaken die in hoger beroep worden behandeld noemt men ook wel eens appellen.

Appelmemorie

De brief waarin de verdachte of de officier van justitie de grieven tegen het vonnis aangeeft. Zonder deze brief kan het gerechtshof, in het geval de verdachte of de advocaat-generaal ter terechtzitting in hoger beroep geen redenen voor het hoger beroep opgeeft, beslissen de strafzaak niet inhoudelijk te behandelen.

Appointeren

Het vaststellen van de tijd die men op zitting nodig zal hebben om een zaak te behandelen.

Arresten

Uitspraken van de 5 gerechtshoven en de Hoge Raad worden doorgaans arresten genoemd. Hierin wordt de beslissing van het hof opgenomen (bijvoorbeeld veroordeling of vrijspraak, de straf e.d.) en de redenen waarom het hof tot zijn beslissing komt.

Assortimentsmix

Een gerecht doet verschillende soorten zaken af. Die soorten zaken zijn te onderscheiden in verschillende productgroepen die in zwaarte verschillen. In hoger beroep zijn er bijvoorbeeld de (doorgaans minder zware) zaken die in eerste aanleg door de alleensprekende politierechter zijn afgedaan (de zgn. politierechterappellen waaronder tevens de BIPAD-zaken dienen te worden begrepen), de (doorgaans wat zwaardere) zaken die in eerste aanleg door drie rechters (een meervoudige kamer) zijn afgedaan en de (doorgaans zwaarste) zaken waarin de verdachte in voorarrest (voorlopige hechtenis) zit (gedetineerdzaken). De verhouding tussen de verschillende productgroepen noemt men de assortimentsmix. Al deze zaken worden, wanneer ze behandeld worden door de meervoudige strafkamer, gelijkelijk gefinancierd.

Bestuur(ders)

Ieder gerecht heeft een bestuur dat bestaat uit een president als voorzitter, de sectorvoorzitters (allen rechters) en een directeur bedrijfsvoering, die geen rechter is. Deze functionarissen zijn de bestuurders van een gerecht.

Bijzitters

Dit zijn de rechters die links en rechts naast de voorzitter van een terechtzitting zitten. De voorzitter en de twee bijzitters vormen samen de meervoudige strafkamer.

BIPAD-zaken

Dat zijn (doorgaans wat minder zware) zaken waarin hoger beroep is ingesteld tegen een vonnis van de politierechter en waar verdachte – of diens advocaat – bij het instellen van het hoger beroep direct een dagvaarding voor de behandeling van de zaak in hoger beroep krijgt uitgereikt.

Cassatie

Hoger beroep tegen de beslissing van het gerechtshof.

Cassatiepercentage

Percentage arresten waartegen beroep in cassatie is ingesteld.

Centraal appointeren

Structuur binnen een gerecht waarin op centraal niveau (en dus niet door rechters of secretarissen die bij de behandeling van een zaak betrokken zijn) in een vroeg stadium strafdossiers worden beoordeeld om te bezien of ze klaar zijn voor behandeling op zitting of dat er nog dingen moeten gebeuren, zoals het horen van getuigen en dergelijke. Het centraal appointeren wordt verricht door zogenoemde 'rolrechters' of 'poortrechters'. De betreffende functie wordt daarnaast, ook door niet-rechters, uitgeoefend door zogenoemde verkeerstorens en centrale appointeringsbureaus.

Centrale appointeringsbureaus

Zie centraal appointeren.

Conclusie

Het schriftelijke advies dat een advocaat-generaal aan de Hoge Raad geeft.

Economische zaken

Dit zijn zaken waarin de verdachte verdacht wordt van het plegen van een economisch delict. Bij wet is voorgeschreven dat ze worden behandeld door de economische strafkamer. Zie verder specialismen.

Fraudezaken

Dit zijn zaken waarin de verdachte verdacht wordt van een fraudedelict. Ze worden doorgaans behandeld door de fraudekamer. Zie verder specialismen.

Gedetineerdzaken

Dit zijn de zaken waarin de verdachte ten tijde van de behandeling in voorarrest (voorlopige hechtenis) zit.

Geledingen

De raadsheren, de gerechtssecretarissen en de administratief medewerkers worden doorgaans aangeduid als de drie geledingen binnen een gerecht.

Gerechten

Gerechten is een verzamelnaam voor alle organen die recht spreken, zoals rechtbanken, gerechtshoven en de Hoge Raad.

Gerechtsbestuur

Ieder gerecht heeft een bestuur dat bestaat uit een president als voorzitter, de sectorvoorzitters (allen rechters) en een directeur bedrijfsvoering, die geen rechter is.

Gerechtshof

Het gerecht dat in hoger beroep recht spreekt.

Griffier

Een griffier zit in de rechtszaal naast de rechter(s) en houdt aantekening van wat in de rechtszaal gebeurt en wat wordt gezegd. Naderhand maakt de griffier een zakelijke samenvatting hiervan, die proces-verbaal wordt genoemd. Zie ook secretaris.

Hof

Gerechtshof wordt ook wel afgekort tot hof, gerechtshoven tot hoven.

Hoger beroep

Een verdachte die het niet eens is met een uitspraak of vonnis van een rechtbank kan daarvan meestal in hoger beroep komen bij een gerechtshof.

Intrekkingen

Diegene die hoger beroep heeft ingesteld kan tot het moment waarop de behandeling van de zaak aanvangt (het aanvangen van de behandeling gebeurt door het uitroepen van de zaak) het hoger beroep intrekken. Behandeling van de zaak blijft daardoor achterwege. Wanneer een zaak niet lang voor het aanvangen van de behandeling daarvan wordt ingetrokken, kan daar geen rekening mee worden gehouden. Dit betekent dat er onnodig tijd voor de behandeling van een zaak is ingepland en onnodig tijd is besteed aan voorbereidende werkzaamheden door rechters, secretarissen en administratieve medewerkers. Omdat er geen uitspraak volgt, ontvangen gerechten in beginsel geen geld voor deze verloren tijd. Landelijk is tussen de strafsectoren overeengekomen dat in zaken waarin het hoger beroep korter dan 7 dagen voor aanvang van de behandeling worden ingetrokken, toch een uitspraak (dat niet meer inhoudt dan de vaststelling van het gerecht dat de zaak is ingetrokken) wordt geproduceerd op basis waarvan financiering kan plaatsvinden. Door de experimenteerkamer zijn de intrekkingen die niet door een uitspraak werden gevolgd, gecompenseerd door een rechtevenredig aantal nieuwe strafzaken.

Jeugdzaken

Dit zijn zaken tegen jeugdigen. Ze worden doorgaans behandeld door de jeugdkamer. Zie verder specialismen.

Kamervoorzitter

'Kamer' is oorspronkelijk een aantal rechters (een of drie), die samen met een griffier een rechtszitting doet, om bijvoorbeeld een strafzaak te berechten. Degene die (in een combinatie met drie rechters) middenvoor zit en het onderzoek op de terechtzitting leidt, is de kamervoorzitter. Daarnaast kennen veel gerechten kamers als virtuele werkeenheden, waartoe meerdere rechters behoren. Het hoofd daarvan, wordt eveneens kamervoorzitter genoemd. Deze hoeft niet per se dezelfde te zijn als de rechter die de zittingen leidt en meestal is dat ook niet het geval. In de experimenteerkamer viel deze functie echter wel samen.

Megazaken

Dit zijn omvangrijke zaken waarvan de behandeling meerdere dagen vergt en de behandeling reeds om die reden telkens aan het einde van de zittingsdag wordt aangehouden (uiteraard tot dat de behandeling is voltooid).

MK, meervoudige strafkamer

De combinatie van drie rechters die de zwaardere strafzaken behandelen.

MK-arresten/-vonnissen

Arresten of vonnissen uitgesproken door de meervoudige strafkamer. Deze arresten/vonnissen leveren meer financiering op dan een arrest of vonnis uitgesproken door een enkelvoudige strafkamer.

Penitentiaire kamer

De bij het gerechtshof Arnhem ondergebrachte kamer die belast is met de behandeling van beroepen tegen de beslissingen van rechtbanken inzake de verlenging van de terbeschikkingstelling of de plaatsing in een jeugdinrichting en bevelen met betrekking tot de verpleging van terbeschikkinggestelden. Zie verder specialismen.

Plaatsvervanger

Juristen die af en toe deelnemen aan een zitting, zonder tot de rechterlijke macht te behoren. Meestal zijn het wetenschappers of advocaten of andere ervaren juristen die naast hun hoofd baan meerdere malen per jaar tot enkele malen per jaar zitting hebben. Dikwijls komt het ook voor dat het gepensioneerde en ervaren rechters betreft.

Politierechter(appellen)

De politierechter is de alleensprekende rechter bij de rechtbank. Deze rechter doet bij de rechtbanken verreweg de meeste zaken af. Die zaken zijn doorgaans de wat minder zware misdrijven. Wanneer dergelijke zaken in hoger beroep door het gerechtshof worden behandeld, noemt men deze zaken politierechterappellen.

Poortrechter

Zie centraal appointeren.

Pro forma(-behandeling)

Bij een pro forma-behandeling wordt de zaak niet inhoudelijk behandeld, maar slechts vanwege het feit dat de wet voorschrijft dat een zaak van een verdachte die in voorarrest zit binnen een bepaalde termijn en daarna telkens na het verstrijken van een bepaalde periode voor de rechter moet worden gebracht. De verdachte en zijn advocaat krijgen bij die behandeling alleen de gelegenheid om eventueel de opheffing van het voorarrest te verzoeken, waarna de rechter – al dan niet onmiddellijk – over dat verzoek beslist. In ieder geval wordt de behandeling gelijk weer aangehouden.

Raad voor de rechtspraak

De Raad voor de rechtspraak is – kort gezegd – een overkoepelend orgaan voor alle gerechten. De Raad onderhandelt bijvoorbeeld met de minister van Justitie over het budget voor de rechtspraak en verdeelt het geld over de gerechten. De Raad controleert de financiën en de kwaliteit van de gerechten. De Raad bemoeit zich niet met de berechting van rechtszaken.

Raadsheer

De rechters die in hoger beroep (dat wil zeggen bij de gerechtshoven) rechtspreken, worden raadsheer genoemd, ook de vrouwen onder hen. De leden van de Hoge Raad, het hoogste rechtscollege, worden eveneens raadsheren genoemd.

Rechtbank

Het gerecht dat als eerste (ook wel: in eerste aanleg) een strafbaar feit berecht. Van uitspraken of vonnissen van rechtbanken kan men doorgaans in hoger beroep (ook wel appel genoemd) bij een gerechtshof.

Rechter

Degenen die rechtspreken in rechtbanken worden rechters genoemd. Hun collega's bij de gerechtshoven en de Hoge Raad worden raadsheren genoemd. Ook wordt de term rechters gebruikt als verzamelnaam voor alle rechters in rechtbanken en raadsheren in de gerechtshoven.

Regie(behandeling)

Bij een regiebehandeling wordt een zaak niet inhoudelijk behandeld, maar wordt besproken hoe de in de toekomst gelegen behandeling van een zaak zal worden ingericht. De verdachte en zijn advocaat krijgen in dat verband de gelegenheid hun onderzoekswensen kenbaar te maken, waarna de rechter – al dan niet onmiddellijk – over de onderzoekswensen beslist. In ieder geval wordt de behandeling, nadat voornoemde regiepunten aan de orde zijn geweest, gelijk weer aangehouden.

Ressortsparket

Benaming van de organisatorische eenheid (parket) van het Openbaar Ministerie bij een gerechtshof. Bij een ressortsparket zijn advocaten-generaal werkzaam.

Rolrechter

Zie centraal appointeren.

Roostermaker

Functionaris belast met het maken van het (bij het gerechtshof Arnhem: sectorbrede) zittingsrooster.

Secretariaat

De gerechtssecretarissen worden overkoepelend 'gerechtssecretariaat' genoemd.

Secretaris

Dit zijn functionarissen die rechters ondersteunen bij hun werk, bijvoorbeeld door het opstellen van concept-vonnissen. Gerechtssecretarissen treden doorgaans ook op als griffier ter zitting. Zij zitten naast de rechter(s), maken aantekeningen van hetgeen in de zaal gebeurt en wat wordt gezegd. De secretaris bereidt ook de zittingen voor met wat meestal een voorbereidingsnota of checklist wordt genoemd.

Sectorcoördinator

Deze functionaris is binnen de sector belast met de bedrijfsvoering, ondersteunt en adviseert de sectorvoorzitter en de overige managementteamleden op dat vlak en is verder vaak ook (zoals bij het Arnhemse hof) lid van het managementteam.

Sectorvoorzitter

Veel gerechten zijn onderverdeeld in sectoren. Deze sectoren volgen meestal rechtsgebieden, zoals strafrecht of burgerlijk recht. De leidinggevende wordt sectorvoorzitter genoemd.

Specialismen

Naast reguliere strafzaken behandelen gerechten ook de zogenoemde specialistische zaken. De bekendste specialistische zaken zijn zaken tegen jeugdigen (jeugdzaken), zaken waarin de verdachte verdacht wordt van het plegen van een economisch delict (economische zaken) en zaken waarin de verdachte verdacht wordt van een fraudedelict (fraudezaken). Deze zaken vergen doorgaans meer tijd dan de meeste reguliere strafzaken en worden meestal behandeld door aparte strafkamers (jeugdkamer, economische kamer, fraudekamer). In sommige gevallen (bijvoorbeeld voor wat betreft de economische zaken) is dat wettelijk voorgeschreven. Binnen het Arnhemse hof vormen de zogenoemde penitentiaire zaken nog een belangrijke categorie specialistische zaken. Dit betreffen beroepen tegen de beslissingen van rechtbanken inzake de verlenging van de terbeschikkingstelling of de plaatsing in een jeuginrichting en bevelen met betrekking tot de verpleging van terbeschikkinggestelden. Ze worden behandeld door de bij het gerechtshof Arnhem ondergebrachte penitentiaire kamer, welke is samengesteld uit drie beroepsrechters en twee raden, te weten een psychiater en een psycholoog. De uitspraken in de

reguliere strafzaken en de specialistische zaken worden, wanneer ze worden behandeld door een meervoudige strafkamer, gelijkelijk gefinancierd.

Strafgriffie

De strafgriffie is de administratie van de strafrechtspraak. Hier komen bijvoorbeeld de strafdossiers binnen, kan hoger beroep worden aangetekend, wordt het registratiesysteem bijgehouden, kopieën van vonnissen en arresten verstrekt enz.

Strafkamer

Strafkamer is een aantal rechters (een of drie), die samen met een griffier een rechtszitting doet, om bijvoorbeeld een strafzaak te berechten. Naast deze wettelijke verplichte vorm kennen veel gerechten (straf)kamers als virtuele werkeenheden, waartoe meerdere rechters en griffiers behoren. In de experimenteerkamer vallen die twee samen.

Strafsector

Veel gerechten zijn onderverdeeld in sectoren. Deze sectoren volgen meestal rechtsgebieden, zoals strafrecht of burgerlijk recht.

Verkeerstoren

Zie centraal appointeren.

Vicepresident

Een rechter van hogere rang. Hoewel de naam doet vermoeden dat een vicepresident de president vervangt, is deze oude praktijk verdwenen. Vicepresident is een senior rechter.

Vonnissen

Uitspraken van de 19 rechtbanken worden doorgaans vonnissen genoemd. Hierin wordt de beslissing van de rechtbank opgenomen (bijvoorbeeld veroordeling of vrijspraak, de straf e.d.) en de redenen waarom de rechtbank tot haar beslissing komt.

(Zittings)appointement

Het plannen van zaken op een zitting (tijdstip, vaststellen behandelingsduur) wordt 'appointement' genoemd.

Zittingsrooster

De zittingen van een gerecht en de bemensing met rechters en gerechtssecretarissen (ook wel griffiers genoemd) vindt plaats met behulp van een (soms geautomatiseerd) zittingsrooster.

Over de auteur

Rick Robroek is stafjurist bij de strafsector van het gerechtshof Arnhem. Daarnaast is de auteur als wetenschappelijk medewerker verbonden aan de vakgroep Strafrecht en criminologie van de Rijksuniversiteit Groningen en werkt hij aan een proefschrift over de bestuursstructuur van de rechterlijke organisatie en de kwaliteit van de strafrechtspraak.